

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร
ของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
THE MANAGEMENT MODEL OF THE PROPAGATION OF BUDDHISM
FOLLOWING THE ASCETIC PRACTICE OF
WAT BUDDHOBHAVANA IN BANG KHURUT SUB-DISTRICT,
BANG BUA THONG DISTRICT, NONTHABURI PROVINCE

พระเอกกวี ญาณวโร (แก่นวงษ์คำ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร
ของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

พระเอกกวี ภาณวโร (แก่นวงษ์คำ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Management Model of the Propagation of Buddhism
Following the Ascetic Practice of Wat Bhuddhobhavana
in Bang Khurat Sub-District, Bang Bua Thong District,
Nonthaburi Province

Phra Eakawee Naṅavaro (Kanwongkum)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)
Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2021

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภานา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเมธีธรรมอาจารย์, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.อุทัย สติมัน)

กรรมการ

(อ.ดร.นิกร ศรีราช)

กรรมการ

(พระสุธีวีรบัณฑิต, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลาว)

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระสุธีวีรบัณฑิต, รศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลาว

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระเอกแก้ว ญาณวโร)

- ชื่อสารนิพนธ์** : รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบ
 ธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง
 จังหวัดนนทบุรี
- ผู้วิจัย** : พระเอกกวี ญาณวโร (แก่นวงษ์คำ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์**
- : พระสุธีวีรบัณฑิต, รศ. ดร., ป.ธ. ๗, พธ.บ. (ศาสนา),
 ศศ.ม. (การบริหารองค์การ), DODT. (การพัฒนาและการปฏิรูปองค์กร),
 Ph.D. (ปรัชญา), DM. (การจัดการภาครัฐ)
  - : ผศ. ดร.ประเสริฐ ธิลาว, พธ.บ. (การบริหารรัฐกิจ),
 พธ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์), พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระสงฆ์และประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ๒. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

โดยใช้ระเบียบแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาเอกสาร(Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๗๕ รูปหรือคน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปของพระสงฆ์และประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า ๑. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗

รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน ๘๑ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓ ๒. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๓๐-๔๙ ปี จำนวน ๖๔ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖ ๓. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน ๑๐๗ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๑ ๔. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษานักธรรมอยู่ในระดับ ไม่มีวุฒิทางธรรม จำนวน ๘๖ รูปหรือคน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑ ๕. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพ อื่นๆ ที่ไม่มีระบุในแบบสอบถาม จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙

๒. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๓$, $S.D. = ๐.๓๕๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน คือ ด้านการเผยแผ่ และด้านการบริหารจัดการ ตามลำดับ

๓. นำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า แบ่งออกได้เป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. วิชาการ (Academician) หมายถึง บุคลากรต้องมีความรู้ทางวิชาการในด้านเกี่ยวกับธุดงค์วัตรเพื่อขยายจากสิ่งที่ปฏิบัติและประสบการณ์ที่ผ่านมา มาสอนให้ชัดเจนและเข้าใจในด้านธุดงค์วัตรเพื่อเพิ่มทักษะให้กับบุคลากรในการนำความรู้ไปอธิบายให้ผู้สนใจได้เข้าใจในหลักการปฏิบัติ ๒. ความสามารถ (Ability) หมายถึง ความสามารถในด้านต่างๆเกี่ยวกับข้อวัตรธุดงค์ในการนำไปปฏิบัติใช้ในแต่ละสถานการณ์ บุคลากรต้องมีความสามารถมากกว่าการปฏิบัติธุดงค์คือต้องมีความสามารถหลายด้านที่สามารถนำมาบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ตามแบบธุดงค์วัตรได้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในแต่ละสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการสอนปฏิบัติ ๓. ดึงดูดความสนใจ (Attracting attention) หมายถึงบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่ดึงดูดใจให้มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัตร ต้องมีความเรียบร้อยและพัฒนาตนให้เป็นต้นแบบที่ดี การเผยแผ่ต้องมีแรงดึงดูดให้มีความน่าสนใจค้นคว้าแล้วน้อมมาปฏิบัติตาม ๔. ก้าวหน้า (Advance) หมายถึง การเผยแผ่ให้มีความก้าวหน้าและการเผยแผ่แบบเชิงรุกผ่านทางสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เข้าถึงพระสงฆ์และประชาชนใหม่มีความรู้และความเข้าใจโดยไม่ต้องรอให้พระสงฆ์หรือประชาชนเข้าวัด แต่ต้องเผยแผ่เชิงรุกผ่านทางเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือแอปพลิเคชันต่างๆ พร้อมทั้งการพัฒนารูปแบบให้มีความทันสมัย ไม่ตกยุคหรือไม่ซ้ำซากจนเกินไปต้องพัฒนาตลอดเวลา

Research Paper Title : The Management Model of the Propagation of Buddhism Following the Ascetic Practice of Wat Bhuddhobhavana in Bang Khurat Sub-District, Bang Bua Thong District, Nonthaburi Province

Researcher : Eakawee Nāṇavaro (Kanwongkum)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrasutivirabandit, Assoc. Prof. Dr., Pali VII, B.A. (Religions), M.A. (Organization Administration), DODT. (Organization Development and Transformation), Ph.D. (Philosophy), DM. (Public Management)

: Asst. Prof. Dr. Prasert Thilao, B.A. (Public Administration), M.A. (Public Administration), Ph.D. (Public Administration)

Date of Graduation : July 20, 2021

Abstract

The objectives of this study were: 1. To study the general conditions of monks' and people's opinions on Buddhism dissemination management in line with Dutankawat of Wat Buddhobavana, Bangkuwat District, Nontaburi Province, 2. To compare the monks' and lay people's opinions on the Buddhism dissemination management in line with Dutangawat of Wat Buddhobavana, classified by personal factors, 3. To study problems, obstacles and recommendations for the management model of Buddhism dissemination in line with Dutangawat of Wat Buddhobava.

Methodology was the mixed methods: The quantitative by survey method, data were collected with questionnaires from 175 samples and data for the qualitative research were collected from document and 8 key informants by in-depth-interviewing.

Findings were as follows:

1. General conditions of monks's and lay people's opinions on Buddhism dissemination management in line with Dutanghawwat of Wat Buddhobava, Bangkuwat District, Nontaburi Province was found that: 1. Most respondents were female, 94 persons, equal to 53.7 percent. Secondly the respondents were male, 81 persons, equal to 46.3 percent respectively. 2. Respondents' ages, 64 persons, 36.6 percent were 30-49 years old, secondly 47 persons 26.9 percent were 50-59 years old, 38 persons 21.7 percent were 20-29 years old, 26 persons 14.9 percent were 60 years old and over. 3. Respondents had formal educational level lower than Bachelor degree 107 persons 61.1 percent, with Bachelor degree 49 persons 28.0 percent, and the least with higher level than Bachelor degree were 19 persons, 10.9 percent. 4. Most respondents did not have degree in Dhamma education 86 persons 49.1 percent. 5. Respondents had ather occupations, did no declare their occupation 47 persons 26.9.

2. The comparisons of monks and lay people's opinions on the Buddhism dissemination in line with Dutanghawwat of Wat Buddhobavana, Bangkuwat District, Nontaburi Province were found that monks and lay people had opinions on the Buddhism dissemination in line with Dutanghawwat of Wat Buddhobava, Bangkuwat District, Nontaburi Province, bu overall at the highest level ($\bar{X} = 4.33, S.D.=0.350$) Both aspects: dissemination and management were also at the highest level respectively.

3. Problems, obstacles and recommendation for the management model development of the Buddhism dissemination in line with Dutanghawwat of Wat Buddhobavana, Bangkuwat Disrict, Nontaburi Province were divided into 4 aspects: 1) Academics; Personnel must have acedemical knowledgethat of Dutanghawwat gained from previous practice and experiences to explain to those who were interested in Dutanghawwat procatice, 2) Ability; ability in general about Dutanghawwat to apply for various situations. Personnel must have more ability than just Dutanghawwat in order to apply the ability to manage any situations that may arise during the practice, 3) Attentive attraction; personnel who perform the duty of Buddhism dissemination must have attractive behaviors in practicing Dutanghawwat and develop oneself to be

good model. Dutanghawatt dissemination must be attractive and interesting for the practitioners to follow, 4) Advancement; dissemination must be in advance, applying new technology to reach people without waiting for monks and people to come to monasteries. Dissemination should be pro-active with new technology and applications. The format of dissemination must be up-to-date, not so obsolete and must be developed continuously.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของประธาน คณะกรรมการและกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์อันประกอบด้วย พระสุธีวีรบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และ ผศ.ดร. ประเสริฐ ธิลาว ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา และสละเวลาคอยดูแล ให้แนวทาง ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ ทั้งคอยตอบข้อสงสัยต่างๆ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลง ได้ด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. ที่ได้ให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไข ข้อบกพร่องต่างๆ มาโดยตลอด

ขอขอบคุณพระนุชิต นาคเสโน ที่ได้เอื้อเฟื้อข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ และเพื่อน สหธรรมมิกที่ดี นิสิตร่วมรุ่นการศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธรุ่นที่ ๑๓ ทุกท่าน

ขอขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง ๑๗๕ คน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการตอบ แบบสอบถาม และผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง ๘ รูปหรือคน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ เพื่อ เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

ท้ายที่สุดนี้ การทำงานวิจัยนี้ผู้วิจัยขอน้อมบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่บิดา มารดา ญาติมิตร พระอุปัชฌาย์อาจารย์ อันมีพระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก เจ้าอาวาสวัดพุทธธาวานา เป็นต้น และผู้มี อุปการคุณ นางปาลิณีย์ ปันณเรื่องพงศ์, นางพวงทิพย์ มิ่งโสภา, นางจำเนียร พรหมรังษี และเจ้าหน้าที่ วัดพุทธธาวานาทุกท่านที่ได้ให้การสนับสนุนในการศึกษา รวมทั้งครูอาจารย์ที่ได้ร่วมสรรค์สร้าง งานวิจัยเล่มนี้ให้แก่ผู้วิจัยจนเป็นผลสำเร็จด้วยดี

พระเอกกี ญาณวโร (แก่นวงษ์คำ)

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภาพ	ฐ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฒ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๘
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๘
๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับจุดดงควัตร	๓๘
๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๖๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๓
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๓
๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ	๘๔
๓.๓ การวิจัยเชิงปริมาณ	๙๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๓
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๔
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	๙๗
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการบริหารจัดการ)	๙๘
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่)	๑๐๔
๔.๕ ผลการทดสอบสมมติฐาน	๑๐๘
๔.๖ สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด นนทบุรี	๑๑๕
๔.๗ องค์ความรู้	๑๓๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๓๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๖
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๔๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๖
บรรณานุกรม	๑๔๘
ภาคผนวก	๑๕๔
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๕๕
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)	๑๕๘
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try-out)	๑๖๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก ง ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Alpha)	๑๖๒
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๖๕
ภาคผนวก ฉ หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๑๖๗
ภาคผนวก ช แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๗๐
ภาคผนวก ฌ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๘๐
ภาคผนวก ฎ รูปภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก	๑๘๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑	๑๖
๒.๒	๓๘
๒.๓	๖๔
๒.๔	๗๒
๒.๕	๗๙
๒.๖	๘๔
๓.๑	๗๗
๔.๑	๙๔
๔.๒	๙๗
๔.๓	๙๘
๔.๔	๙๙
๔.๕	๑๐๐
๔.๖	๑๐๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการประสานงาน	๑๐๒
๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุม	๑๐๓
๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการเผยแผ่	๑๐๔
๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่	๑๐๕
๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านวิธีการเผยแผ่	๑๐๖
๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และพระสงฆ์และประชาชน เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อในการเผยแผ่	๑๐๗
๔.๑๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามเพศ	๑๐๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๔ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ	๑๐๙
๔.๑๕ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามการศึกษา	๑๑๐
๔.๑๖ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี วุฒิการศึกษานักธรรม	๑๑๑
๔.๑๗ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอาชีพ	๑๑๒
๔.๑๘ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลตาม สมมติฐานที่ ๑-๕	๑๑๓
๔.๑๙ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการวางแผน	๑๑๖
๔.๒๐ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดองค์กร	๑๑๗
๔.๒๑ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบังคับบัญชา	๑๑๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๒๒ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการประสานงาน	๑๒๐
๔.๒๓ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุม	๑๒๒
๔.๒๔ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่	๑๒๓
๔.๒๕ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านวิธีการเผยแผ่	๑๒๕
๔.๒๖ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อในการเผยแผ่	๑๒๗

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๒
๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓๑
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย	๑๓๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ. มหา (ไทย) ๑/๑๘/๒๓ หมายความว่า ระบุถึง วินัยปิฎกมหาวิภังค์ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๑๘ หน้าที่ ๒๓ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก (ภาษาไทย)
สํ.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สํยุตตนิกาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ฉกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑.๑.๑ ความเป็นมา

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบอรรถกถา ได้มีรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุผู้เป็นต้นแบบในสมัยพุทธกาล คือ “พระมหากัสสปะ” ซึ่งได้แสดงคุณแห่งการถืออรรถกถา ๒ ประการ ดังนี้ ๑) เป็นการอยู่เป็นสุขในบัดนี้ ๒) เพื่ออนุเคราะห์ประชุมชนในภายหลังจักได้ถือปฏิบัติตามคตินี้ คือปฏิบัติตาม^๑ และเป็นองค์ปฐมของการเผยแพร่และปฏิบัติตามแบบอรรถกถา ในทางพระพุทธศาสนา นั้น พระสงฆ์ผู้มีบิณฑบาตอย่างยิ่งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์สาวกที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเลิศในหมู่พระภิกษุสงฆ์ด้วยกัน พระมหากัสสปะก็เป็นหนึ่งในพระสงฆ์ทั้งหลายที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเลิศจากพระผู้มีพระภาคเจ้า พระมหากัสสปะเป็นสาวกที่สำคัญรูปหนึ่งซึ่งมีแนวทางในภาคปฏิบัติที่งดงาม เป็นที่เคารพศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย โดยเฉพาะบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา อันเป็นคำสั่งสอนขององค์พระศาสดาและได้ขนานนามว่า ผู้เป็นเลิศในทางอรรถกถาและเป็นผู้นำในการทำกิจต่างๆ ให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา บทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นผู้ที่มีความมกน้อยสันโดษ มีจริยาวัตรที่งดงามนับได้ว่า เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คณะสงฆ์ในสมัยครั้งพุทธกาลได้เป็นอย่างดีโดยปกติท่านจะถืออรรถกถา ๓ ข้ออย่างเคร่งครัด คือ ๑) ถือการใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรคือ ท่านจะไม่ยอมใช้ผ้าจีวรที่ทายกนำมาถวายให้ ๒) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร คือ อาหารที่ฉันต้องเป็นอาหารที่ท่านได้มาจากการเที่ยวบิณฑบาตเท่านั้น และ ๓) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรคือ ท่านพอใจ อยู่ในเสนาสนะป่า

คำว่า “อรรถกถา” นั้น แปลตามตัวหมายถึง องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส ประกอบด้วยข้อจริยาวัตรปฏิบัติ ๑๓ ข้อ ในวิสุทธิมรรค ประกอบด้วย ๑) ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ๒) ถือผ้าสามผืน เป็นวัตร ๓) ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร ๔) ถือการบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร ๕) ถือการฉันมือเดียวเป็นวัตร ๖) ถือการฉันในบาตรเป็นวัตร ๗) ถือการห้ามภัก (อาหาร) ที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร

---

^๑ คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเขียน, อนุพุทธประวัติ ๘๐ องค์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเขียน, ๒๕๕๑), หน้า ๕๔.

๘) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ๙) ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ๑๐) ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร ๑๑) ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ๑๒) ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้เป็นวัตรและ ๑๓) ถือการนั่งเป็นวัตร

จุดงคฺวัตรที่กล่าวมาถือได้ว่า เป็นเจตนาที่แสดงออกเพื่อขจัดกิเลสของตน เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติจุดงคฺวัตร^๒ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกล่าวสรรเสริญพระมหากัสสปะเถระว่าเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อาศัยเสมอด้วยพระองค์เป็นผู้สันโดษยินดีด้วยจีวรบิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช ตามมีตามได้ไม่มักมาก และกล่าวสรรเสริญคุณของความสันโดษด้วยปัจจัย ๔ ว่า เธอไม่แสวงหาโดยทางที่ไม่ควร เพราะเหตุแห่งปัจจัย ๔ แสวงหาไม่ได้ก็มีได้สะดุ้งกลัว^๓

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปัจจุบัน จุดงคฺวัตรได้แพร่ไปยังสำนักต่าง ๆ และมีพระสงฆ์ถือปฏิบัติตามกันมาเป็น กระบวนการจนถึงยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ในสังคมไทยที่ปรากฏเด่นชัดในหลักของการปฏิบัติจุดงคฺวัตร ประกอบด้วย (๑) พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต (๒) หลวงปู่ดูลย์ อตุโล (๓) พระมหาบัว ญาณสมปนโน และ (๔) ท่านพ่อลี ธมมธโร เป็นต้น ได้ถือปฏิบัติจุดงคฺวัตรมาเป็นประจำไม่ลดละ การปฏิบัติจุดงคฺวัตร จึงเป็นการทวนกระแสเข้าสู่วิถีเดิมของการปฏิบัติ เนื่องจากอัครสาวกในพุทธกาลไม่ว่าพระมหากัสสปะเถระ พระอุปเสนเถระและท่านอื่น ๆ อีกหลายรูปที่ได้ดำเนินตามแบบทางพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่างบรรลุผลในการปฏิบัติก็มาก และการปฏิบัติจุดงคฺวัตรยังให้อานิสงส์ต่อผู้ที่ปฏิบัติ ช่วยให้ผู้ที่ปฏิบัติ พัฒนาทางด้านจิตใจ พัฒนาทางด้านปัญญาญาณ และสะท้อนออกมาในรูปของพฤติกรรมที่ดีเป็นที่น่าเลื่อมใส

การปฏิบัติจุดงคฺวัตรนี้เป็นการปฏิบัติตามหลัก ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ไม่ได้แตกต่างอะไรไปจากหลักธรรมข้ออื่น ๆ แต่เป็นหลักธรรมพิเศษที่ผู้ปฏิบัติใคร่ต่อการประพฤติเท่านั้นเองจุดงคฺวัตร เป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงกระแสแห่งธรรมที่ยังเข้าไม่ถึง เห็นในสิ่งที่ยังไม่ได้เห็น ความเข้มงวดแห่งการปฏิบัตินี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงธรรมได้ง่าย เพราะหลักจุดงคฺวัตรที่กล่าวมาในเบื้องต้น จะคอยขัดเกลาให้กิเลสของผู้ปฏิบัติเบาบางลง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบังคับให้ภิกษุถือปฏิบัติใครจะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ผู้ที่จะปฏิบัติจุดงคฺวัตรนั้น สามารถเลือกได้เองตามความ สมัยครใจว่าจะปฏิบัติข้อใดบ้าง เป็นเวลานานเท่าใด เมื่อจะถือปฏิบัติก็เพียงแต่กล่าวคำสมาทาน จุดงคฺวัตรตามข้อที่ตนเลือก แล้วก็เริ่มปฏิบัติได้เลย วิธีการปฏิบัติเช่นนี้ บางคนเข้าใจผิดว่าเป็นไป ในทางสุดโต่ง ๒ ทางคือ อุตตกิลมถานุโยค คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเองการบีบคั้นทรมานตนให้

^๒ จุฑาทิพย์อุมะวิชณีและนภาเดช กาญจนนะ, พระป่า, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

^๓ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๔/๑๘๖.

เดือดร้อน ๓^๔ และ ๒. กามสุขัลลิกานุโยค คือ หมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขทั้งหลาย พระสงฆ์ผู้ถือ
 ธุดงค์วัตรทั้งหลายที่กล่าวมา^๕ ปฏิบัติเพื่อ ลด ละ เลิก ความยึดมั่นถือมั่นกับ สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนแสวงหา
 และไม่ให้อึดไปหมกมุ่นอยู่กับเรื่องของกามราคะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ใจเศร้า หมอง ดังนั้น ธุดงค์วัตร จึง
 เป็นข้อวัตรปฏิบัติอย่างหนึ่งของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลาทำลายกิเลสตัณหา
 ในจิตใจให้หมดสิ้นไป ข้อวัตรเหล่านี้ ผู้ปฏิบัติธุดงค์จะต้องปฏิบัติเพิ่ม จากการรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ
 และเพื่อความผ่องใสของศีลไม่ได้บังคับใครจะเลือกปฏิบัติหรือไม่เลือกปฏิบัติก็ได้

๑.๑.๒ ความสำคัญของปัญหา

วัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นวัดที่ศึกษาและ
 ยึดถือหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร ซึ่งมีแนวทางการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์
 วัตรที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับในการปฏิบัติของพระสงฆ์รวมไปถึงประชาชนผู้สนใจเข้ามาศึกษาและ
 ปฏิบัติอย่างกว้างขวาง ผู้ที่เข้ามาฝึกอบรมและปฏิบัติธรรมต้องยึดหลักธุดงค์วัตร ๑๓ ข้อเสมอ ทั้งนี้ไม่
 บังคับว่าจะต้องปฏิบัติครบทุกข้อ สามารถเลือกปฏิบัติได้อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเลือกปฏิบัติทั้งหมดก็
 ได้ ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อฝึกขัดเกลาและอบรมจิตใจให้เข้มแข็งแล้วพร้อมปฏิบัติ
 ตามได้ ทำให้มีผู้สนใจในการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัตรทั้งพระสงฆ์และประชาชนนั้นเข้ามาศึกษา
 แนวทางการปฏิบัติเป็นประจำเพื่อนำกลับไปพัฒนาและใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อวัดพุทธโธภาวนามีการ
 เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรเป็นหลัก แต่ด้านบริหารจัดการด้านการเผยแผ่นั้นกลับเป็น
 ปัญหาในการเข้าถึงหลักธุดงค์วัตร

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่
 พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
 นนทบุรี ว่ารูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรนั้นเป็น
 ประโยชน์ต่อพระสงฆ์และประชาชนอย่างไร เพื่อเป็นต้นแบบและแนวทางต่อบุคคลหรือวัดที่จะศึกษา
 ด้านการบริหารการเผยแผ่ตามแบบธุดงค์วัตรสืบต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของพระสงฆ์และประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการ
 บริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด
 อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีเป็นอย่างไร

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๓.

๑.๒.๒ ผลการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี มีอะไรบ้างเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระสงฆ์และประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการของ Henri Fayol^๖ ๕ ประการ (POCCC) ได้แก่ ๑. การวางแผน (Planning) ๒. การจัดองค์กร (Organizing) ๓. การบังคับบัญชา (Commanding) ๔. การประสานงาน (Coordination) ๕. การควบคุม (Controlling)

๑.๔.๑.๑ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, และอาชีพ

---

^๖ เฮนรี ฟาโย, อังในศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ ๑. ด้านจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ ๒. ด้านวิธีการเผยแผ่ ๓. ด้านสื่อในการเผยแผ่^๗

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มตัวอย่าง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ได้กำหนดขอบข่ายประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

๑.๔.๒.๑ ประชากร (Population) ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรจากการให้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พระภิกษุผู้อยู่ภายในรวมไปถึงที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมที่วัดพุทธโรภาวนา และประชากรที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมภายในวัดพุทธโรภาวนาจำนวน ซึ่งมีจำนวน ๓๒๐ รูปหรือคน

๑.๔.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๘ รูปหรือคน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ วัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ รวมเป็นเวลาทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

---

^๗ พระญาณกร ปุณณโก (ประดาร์ช), “บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอบางบาลศรีอยุธยา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๔๖.

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์และประชาชนที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบอุดมคติของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบอุดมคติของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบอุดมคติของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบอุดมคติของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์และประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบอุดมคติของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบอุดมคติของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยกำหนดความหมายต่างๆ ของการใช้คำในวิจัยดังนี้

รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างแนวทางที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

การบริหารจัดการ หมายถึง การบริหารจัดการที่เป็นวิธีที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่เห็นได้ชัดของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทั้งหมด ๕ ด้าน ได้แก่

การวางแผน คือ การวางนโยบายเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามแบบอุดมคติ เช่น การจัดทำตารางปฏิทินสำหรับปฏิบัติธรรมหรือการจัดโครงการปฏิบัติธรรมตามแบบอุดมคติ

การจัดการองค์กร คือ การจัดบุคลากรในแต่ละแผนกในการปฏิบัติหน้าที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่มาอบรมปฏิบัติธรรม

ด้านการบังคับบัญชา คือ การจัดการของเจ้าอาวาส, ผู้ช่วยหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายงานมาจากเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยให้ดำเนินงานตามคำสั่งด้วยประสิทธิภาพและความรู้เกี่ยวกับอุดมคติ

การประสานงาน คือ การขอความร่วมมือกับพระสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขอความร่วมมือในการจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติธรรม

การควบคุม คือ การเข้าไปดูแลผู้ปฏิบัติทั้งพระสงฆ์และประชาชนในการแบ่งโซนปฏิบัติ
ธรรมตามแบบธุดงค์วัตรและการจัดโซนพื้นที่ในการปฏิบัติธรรม

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบที่เป็นเอกลักษณ์
เฉพาะของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ๓ ด้าน ได้แก่

การจัดบุคลากรเพื่อการเผยแพร่ หมายถึง การทำแผนปฏิบัติงานสำหรับผู้ผ่านการอบรม
ปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตร และได้รับการสนับสนุนจากวัดพุทธโฆษาภรณ์ เป็นได้ทั้งพระภิกษุและ
ประชาชน

วิธีการเผยแพร่ หมายถึง การแสดงธรรมที่วัดในวันธรรมสวนะ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ
ทางพระพุทธศาสนา การจัดการปฏิบัติธรรมของวัดพุทธโฆษาภรณ์ด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย
ตามแบบธุดงค์วัตร

สื่อในการเผยแพร่ หมายถึง การเผยแพร่รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัตรผ่านทาง
สื่อต่าง ๆ เช่น ลูกประกาศิ์ สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย ๆ

ธุดงค์วัตร หมายถึง ข้อวัตรปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจเป็นแบบการฝึกปฏิบัติเฉพาะของวัด
พุทธโฆษาภรณ์

วัดพุทธโฆษาภรณ์ หมายถึง วัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปของพระสงฆ์และประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการบริหาร
จัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการ
บริหารจัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด
อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบการนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
ตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑.๗.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์ต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแพร่
พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี สำหรับวัดอื่นสืบต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีภายใต้แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับธุดงค์วัตร
- ๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - ๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ
  - ๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
  - ๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับธุดงค์วัตร
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการนั้น ผู้นำหรือผู้บริหารจัดการจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆและระบบการจัดการต่างๆ ซึ่งการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นศักยภาพและความสามารถของตัวผู้บริหารจัดการเอง โดยมีนักบริหารนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษาและหลายท่านได้ให้ความหมายและแสดงทัศนะเกี่ยวกับการบริหารงานไว้หลากหลายจากการค้นคว้าและตรวจสอบเอกสารปรากฏว่ามีผู้ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการไว้หลายท่านดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ

การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “administratae” หมายถึงช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมาย ใกล้เคียง

กับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับ ความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ ส่วนคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจ ซึ่งมี วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหา กำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) สำหรับ ผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณชนถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริหาร สาธารณะทั้งหลาย (public services) แก่ ประชาชน การบริหารภาครัฐทุกวันนี้ อาจเรียกว่า การบริหารจัดการ (management administration) เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำ แนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการจูงใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามาปรับสัมปทาน จากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ภาคธุรกิจก็ได้ ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณชนหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัดโครงการคืนกำไรให้สังคมด้วยการลด ราคาสินค้า ขายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงิน ช่วยเหลือสังคม เป็นต้น การบริหาร บางครั้ง เรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึงการดำเนินงาน หรือการ ปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ บุคคล ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การ บริหารนโยบาย (Policy) (๒) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) (๓) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๔) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) (๕) การวางแผน (Planning) (๖) การ จัดการองค์กร (Organizing) (๗) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) (๘) การอำนวยการ (Directing) (๙) การประสานงาน (Coordinating) (๑๐) การรายงาน (Reporting) และ (๑๑) การงบประมาณ (Budgeting) เช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญ ต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แพมส์-โพสคอร์บ (PAMS-POSDCORB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ ความหมาย

พร้อมกันนี้ อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานหรือการ ปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และ หน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (๑) การบริหารคน (Man) (๒) การบริหารเงิน (Money) (๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) (๔) การบริหารงานทั่วไป (Management) (๕) การบริหาร การให้บริการประชาชน (Market) (๖) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๗) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) (๘) การบริหารเวลา (Minute) และ (๙) การบริหารการวัดผล (Measurement) เช่นนี้ เป็นการนำ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า 9M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ ความหมาย การให้ความหมายทั้ง ๒ ตัวอย่างที่ผ่านมานี้ เป็นการนำหลักวิชาการทางด้านการบริหาร

คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบแนวคิดในการให้ความหมาย ซึ่งน่าจะมีส่วนช่วยให้การให้ความหมายของคำว่ากระบวนการบริหารเช่นนี้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหาร ได้อย่างชัดเจน เข้าใจได้ง่าย เป็นวิชาการและมีกรอบแนวคิดที่เป็นระบบด้วย นอกจากนี้ความหมาย ๒ ตัว ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนี้ ยังสามารถนำปัจจัยอื่นมาใช้เป็น แนวทางในการให้ความหมายได้อีก เป็นต้นว่า 3M ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริการเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ ๕ป ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด ประสานงาน และประชาสัมพันธ์^๑

การบริหาร หมายถึงศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผนจัดองค์กร อำนาจการ และควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ (๑) การวางแผน (Planning) (๒) การจัดองค์กร (Organizing) (๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) (๔) การอำนาจการ (Directing) และ (๕) การควบคุม (Controlling)^๒

การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยผู้อื่น และได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้บริหารเพื่อเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จมี ๕ ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ

๑. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคตผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

๒. O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

๓. S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ ทั้งยังหมายถึง การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. D คือ Directing หมายถึง การอำนาจการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

^๑ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, แนวคิดและความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๒-๓.

๕. C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแลและเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^๓

การบริหารเป็นการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการนำเอา ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่มาประกอบการตามกระบวนการบริหารให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนด ไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงาน ในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการ และวัตถุประสงค์ของงานนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้า

๒. การแสวงหา การกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหา กำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔. การประสานงาน (Co-ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์กรเป็นหลัก

๕. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะ ให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้น สุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้น เพื่อวางแผนใหม่ สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต^๔

ทฤษฎี การบริหารในรูปแบบ KPI (Key Performance Indicator) ระบุว่า Key Performance Indicator หรือ ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลัก เป็นการวัด ความก้าวหน้าของการบรรลุปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จ หรือผลสัมฤทธิ์ขององค์กร โดยเทียบผลการ ปฏิบัติงานกับมาตรฐาน หรือเป้าหมายที่ตกลงกันไว้ องค์กรสามารถใช้ผลของการวัดและการประเมิน ความก้าวหน้าของการบรรลุวิสัยทัศน์ขององค์กร เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานขององค์กร ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลักมีความเชื่อมโยงกับปัจจัยแห่งความสำเร็จ ตัวชี้วัดผลการ ดำเนินงานที่ดี ควรมีความเหมาะสม สามารถที่จะโน้มน้าวให้ทุกคนในองค์กรและผู้มีส่วนได้เสีย ผลประโยชน์ตลอดจน

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีในการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖๗.

^๔ ธีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์, เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา, (เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

สาธารณชนเชื่อถือ ผลงานที่วัดจากตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลักจะแสดงถึง ภารกิจที่องค์กรจะต้อง ปฏิบัติบนพื้นฐานของเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยต้องสามารถวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม คุณลักษณะของ ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลักที่ดี คือ ต้อง “SMART” ได้แก่

๑. Specific ความเฉพาะเจาะจง ตัวชี้วัดควรมีความชัดเจนและมีความหมายมุ่งไปยังสิ่ง ที่วัด ควรกำหนดตัวชี้วัดให้ชัดเจน ไม่กำกวม เพื่อมิให้เกิดการตีความผิดพลาดและเพื่อสื่อสารความ เข้าใจให้ตรงกันทั่วทั้งองค์กร

๒. Measurable เป็นตัวชี้วัดที่สามารถนำไปวัดผลการปฏิบัติงานได้จริง ข้อมูลที่ได้จาก การวัดสามารถนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากตัวชี้วัดอื่นและใช้วิเคราะห์ความหมายทางสถิติได้

๓. Attainable (Achievable) สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ องค์กรไม่ควรใช้ตัวชี้วัดผล การดำเนินงานหลักที่องค์กรไม่สามารถควบคุมให้เกิดผลได้โดยตรง

๔. Realistic มีความสมจริง ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลักมีความเหมาะสมกับองค์กร และไม่ใช่ต้นทุนการวัดที่สูงเกินไป

๕. Timely สามารถใช้วัดผลการปฏิบัติงานได้ภายในเวลาที่กำหนด ควรปรับปรุงตัวชี้วัด ให้ทันสมัยอยู่เสมอ^๕

แนวคิดของการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิด เป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็น ระบบ โดยเฮนรี ฟาโย นักบริหาร ชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอัน เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับ บัญชา การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและ ปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหาร เช่น ทฤษฎีของลูเธอร์ กูลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจ ชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหารที่เรียกว่า POSDCRB ซึ่งได้แก่ (๑) Planning : การวางแผน (๒) Organizing : การจัดการองค์การ (๓) Staffing : การจัดบุคคล เข้าทำงาน (๔) Directing : การจัดการ หรือการอำนวยความสะดวก (๕) Coordinating : การประสานงาน (๖) Reporting : การรายงานผลการ ปฏิบัติงาน (๗) Budgeting : การงบประมาณ^๖

การบริหาร หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการ ดำเนินงานหรือการจัดการ (Management) กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะ หรือองค์การต่าง ๆ ได้

^๕ พสุ เดชะรินทร์, ประมวลจากกลยุทธ์สู่การปฏิบัติด้วย Balanced Scorecard และ Key Performance Indicators, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^๖ สุปรีชา กมลาคัน, กลยุทธ์การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕), หน้า ๒

สำเร็จลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์การนั้น ๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)^๗

การบริหาร หมายถึง กระบวนการสั่งการและควบคุม กิจกรรมของสมาชิกในองค์การรูปร่าง นัย เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้เป้าหมายและจุดมุ่งหมายของสถาบันสำเร็จผล^๘

ทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ^๙

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิธีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

^๗ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), *การบริหารวัด*, (นครปฐม : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖

^๘ กิตติมา ปรีดีติติก, *ทฤษฎีการบริหารองค์การ*, (กรุงเทพมหานคร : ธนะการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

^๙ Price, Alan, *Human Resourec Management In a Business Context*, 2nd edition, (London: Thomson Learning, 2004), p. 110.

นอกจากนี้หลักการในการบริหารจัดการยังแบ่งออกเป็น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับภาระมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวนเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise)

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโย กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กร ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ตีที่สุดเ็นลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing)

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีมีความสำคัญ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์กร องค์กรใดที่ไม่มีแผนจะ ทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์กรซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์กรได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์กร (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัสและแผนการแบ่งกำไร

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ใช้อำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ^{๑๐}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการคือ การทำงานหรือการทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้แล้วนั้นให้สำเร็จตามที่ต้องการโดยมีหลักการของนักวิชาการหรือทฤษฎีการบริหารจัดการเน้นเป้าหมายหลักๆ ที่สำคัญได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์การ บุคลากร การอำนวยการ และการควบคุม เป็นหลักการหรือกลยุทธ์ในการที่ผู้บริหารใช้ในการจัดการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ให้มีการพัฒนาและประสบความสำเร็จและเห็นผล การบริหารจัดการจึงเป็นศาสตร์ของผู้นำที่ใช้ในการปกครองหรือบริหารและใช้ทรัพยากรรอบข้างให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย และทฤษฎีการบริหารสามารถใช้ได้ตามสถานการณ์ต่างๆ

---

^{๑๐} Fayol, อังโน ตีรวิรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

ตารางที่ ๒.๑ สรุปแนวคิดหลักของนักวิชาการเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
<p>วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, (๒๕๕๒, หน้า ๒๐)</p>	<p>- การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดงานหนึ่งให้สำเร็จ ที่เรียกว่า ๙ M ได้แก่ (๑) การบริหารคน (Man) (๒) การบริหารเงิน (Money) (๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) (๔) การบริหารงานทั่วไป (Management) (๕) การบริหาร การให้บริหารประชาชน (Market) (๖) การบริหารคุณธรรม (Morality) (๗) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) (๘) การบริหารเวลา (Minute) และ (๙) การบริหารการวัดผล (Measurement)</p> <p>การบริหาร คือ กระบวนการสั่งการและควบคุม กิจกรรม เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้เป้าหมายสำเร็จผล</p>
<p>พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๔๙, หน้า ๒-๓)</p>	<p>- การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น</p>
<p>พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๔๙, หน้า ๖๗)</p>	<p>- หน้าที่ของผู้บริหาร ๕ ประการ “POSDC” คือ</p> <p>๑. P คือ Planning” หมายถึง การวางแผน ๒. O คือ Organizing” หมายถึง การจัดองค์กร ๓. S คือ Staffing” หมายถึง งานบุคคลากร ๔. D คือ Directing” หมายถึง การอำนวยการ ๕. C คือ Controlling” หมายถึง การกำกับดูแลและเป็นการควบคุมคุณภาพของการ</p>
<p>ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, (๒๕๔๒, หน้า ๑๑)</p>	<p>- การบริหารเป็นการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนด ไว้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ ๑. การวางแผน (Planning) ๒. การแสวงหา (Allocation) ๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) ๔. การประสานงาน (Co-ordination) ๕. การประเมินผลงาน (Evaluation)</p>
<p>กิตติมา ปรีดีติลล, (๒๕๓๙, หน้า ๔)</p>	<p>- การบริหาร คือ กระบวนการสั่งการและควบคุม กิจกรรม เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้เป้าหมายสำเร็จผล</p>

ตารางที่ ๒.๑ สรุปแนวคิดหลักของนักวิชาการเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พสุ เดชะรินทร์, (๒๕๔๕, หน้า ๓)	- คุณลักษณะตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลักที่ดีคือ “SMART” ได้แก่ ๑. ความเฉพาะเจาะจง ๒. เป็นตัวชี้วัดที่สามารถนำไปวัดผลการปฏิบัติงานได้จริง ๓. สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ ๔. มีความสมจริง ๕. สามารถใช้วัดผลการปฏิบัติงานได้ภายในเวลาที่กำหนด
สุปรีชา กมลาคัน, (๒๕๔๕, หน้า ๒)	หน้าที่ในการบริหารที่เรียกว่า POSDCRB ซึ่งได้แก่ (๑) Planning : การวางแผน (๒) Organizing : การจัดการองค์การ (๓) Staffing : การจัดบุคคล เข้าทำงาน (๔) Directing : การจัดการหรือการอำนวยความสะดวก (๕) Coordinating : การประสานงาน (๖) Reporting : การรายงานผลการปฏิบัติงาน (๗) Budgeting : การงบประมาณ
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), (๒๕๔๖, หน้า ๒๖)	การบริหาร หมายถึง การปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะ และจัดการ กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะ หรือให้สำเร็จลุล่วงตามนโยบาย
เฮนรี ฟาโย, อังในศิริวรรณ เสรีรัตน์, (๒๕๔๕, หน้า ๖๘-๖๙)	การบริหาร ๕ ประการ ๑ การวางแผน ๒ การจัดองค์การ ๓ การบังคับบัญชา ๔ การประสานงาน ๕ การควบคุมและขยายหลักการ บริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ ได้แก่ ๑. การแบ่งงานกันทำ ๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว ๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ ๕. การรวมอำนาจ ๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน ๗. หลักความเสมอภาค ๘. การออกคำสั่ง ๙. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๑๐. ความมีระเบียบวินัย ๑๑. ค่าตอบแทน ๑๒. ความมั่นคงในงาน ๑๓. ผลประโยชน์ ๑๔. ความสามัคคี

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นมาจากการที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงมีพระเมตตากรุณาธิคุณในการเผยแผ่สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ให้ผู้อื่นนั้นได้รู้ตาม โดยมีผู้ที่เป็นพยานในการรับรองการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพระสงฆ์รูปแรกคือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ก่อนที่พระพุทธองค์จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นปึกแผ่นและหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้วก็ตาม พระพุทธศาสนายังขยายกว้างโดยพุทธบริษัท ๔ และขยายไปในดินแดนทวีปต่างๆคือช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จนพระพุทธศาสนามั่นคงและปรากฏอยู่ในปัจจุบันได้มีวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างๆทั้งในหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ รวมถึงเทคโนโลยีในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดและทฤษฎีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ที่จะศึกษาต่อไปดังนี้

๒.๒.๑ แนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใส ศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ดังนี้

ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดทำอันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรม สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังนั้น จะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแผ่” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่เรื่องเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงความใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน^{๑๑}

๒.๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาล

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาลจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการและหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ดังนั้นการพิจารณาถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอนลีลาการสอนและหลักการสอน

๑) คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักการของนักเผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไป เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของ

^{๑๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณโณ), การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔,

ผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตรมีทั้งหมด ๗ ประการ ดังนี้

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา
ไต่ถาม

๒. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่ง
ได้ และปลอดภัย

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และมีภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้
ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วตตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจรู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้
คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนฺทฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะ
วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมภีรณฺจกถกตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้
เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฺฐานฺเน นโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไป
ในทางเสื่อมเสีย^{๑๒}

๒) สติลาการสอน

การสอนของพระพุทธองค์ในแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถา หรือการสนทนาทั่วไป
ซึ่งมิใช่คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะได้ดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็น
คุณลักษณะที่เรียกได้ว่า เป็นสติลาในการสอนทั้งหมด มี ๔ ประการ คือ

๑. สันทสฺสนา ชี้แจงให้เห็นชัดคือจะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดง
เหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นจดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมหาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติคือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำหรือ
บรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่ามองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือ
นำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญกล้ากล้าคือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความ
อุตสาหะมีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้สู้งานไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓,
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๔.

๔. สัมผัสทั้งสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงคือบำรุงจิตให้เข้มแข็งเบิกบานโดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไปทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๑๓}

๓) หลักการสอน

พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑. อนุพุทฺธิกถึ กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทสฺสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่าง ๆ ตามแบบเหตุผล

๓. อนุทยตฺปฏิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นผู้ประนีประนอมแก่เขา

๔. นอามิสฺนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส คือสอนเขามีใจเพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อุตฺตทานญจปรยจอนุปฺพหฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น^{๑๔}

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เมื่อทรงพระดำริที่จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระองค์จึงทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรกในโลกคือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรก และได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบท ถือว่าท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ที่เหลือ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูป และได้ทรงแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรพร้อมเพื่อนอีก ๕๔ คน จนบรรลุอรหัตผล ในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในขณะนั้น ๖๑ รูปรวมทั้งพระพุทธองค์ด้วย ดังนั้นพระองค์ทรงส่งพระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูป ออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่างๆ ให้ไปรูปเดียว ส่วนพระองค์เองเลือกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม^{๑๕}

การประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรุกของพระพุทธเจ้าได้เริ่มขึ้นแล้วผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ ๑๐ วิธีคือ

^{๑๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๒/๑๒๔.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๔.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๔๗/๑๘-๔๘.

๑. วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจ

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนา ด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นศิโรราบของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรม และอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมือง คือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชอาแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริวารพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริวารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้วก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแก่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข^{๑๖}

วิธีการเผยแพร่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ เช่นนี้นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้นับถือศาสนาใดผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแพร่ธรรมะนั้นพระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอดทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักมีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมายันนับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำศาสนานั้นบางทีอาจจะมีความสำคัญหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธหรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำทางศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้นประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้ว ยังช่วยอำนวยความสะดวก ในด้านการทำนุบำรุงพระสงฆ์ และพระพุทธศาสนาอย่างดีด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ และสร้างวัดวาอารามต่างๆ

๒. วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาตั้งเดิม

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเองมิให้สมาคมกับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะ

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๕๔/ ๑๘-๖๕.

ประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะนั้นๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทางคือกามสุขัลลิกานุโยคคือการหมกมุ่นในกามสุขกับอิตตกิลมถานุโยคคือ การทรมานตนเองพระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อนแล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลुरुธรรมได้ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมีองค์ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไปทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด^{๑๗}

๓. วิธีการปฏิรูป

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงามพระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไร พระองค์ก็ไม่ทรงหักล้าง แต่จะทรงปฏิรูปใหม่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาเช่น คำว่า พรหม ทางศาสนาพราหมณ์หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึงมารดาบิดา^{๑๘} เป็นต้น

๔. วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วๆ ขึ้นแทนที่และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป^{๑๙}

๕. วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน

เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูเวไนยสัตว์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลुरुธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็น

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐ -๒๕.

^{๑๘} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๑๙} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

พระกรณียกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มักจะ
ได้บรรลุธรรมอยู่เสมอ เรียกว่าพุทธกิจ ๕ ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต
เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่าง
ตรวจดูสรรพสัตว์ผู้ที่สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้^{๒๐}

๖. วิธีการบริการชุมชน

วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพระสาวก
ทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยสังคมนั้นๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่าง
ชาวบ้านและพระสงฆ์เช่นการเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในภูมิกันตสูตรพระองค์ได้ทรงเข้าไป
ช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหามาโดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขใน
สังคม^{๒๑}

๗. วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่
แสดงอาการกระตือรือร้นกระตือรือร้นไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพยศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่
นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมิทั้งแ่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็
ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลก
อะไรเพราะคนที่เรียนวิชา “คันธาริ” ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน

๘. วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟัง
เกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่
พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้
แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต^{๒๒} ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็น
ภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มี
โอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็วทั้งเป็นการเปิด
โอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัด
สิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่นวรรณะ
ศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘ - ๒๙.

^{๒๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๓-๑๕๐.

^{๒๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

๙. วิธีการเผยแพร่ด้วยบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพที่ตีพิมพ์ได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรมเพราะบุคลิกภาพที่สง่างามน่ามองน่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษดั่งมีจิ้งกิพราหณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่างน่าดูน่าเลื่อมใสมีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพราหณ์มีพระวรกายดุจพราหณ์โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก”^{๒๓} การเผยแพร่พระพุทธรูป นอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้วคุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ตีพิมพ์นั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้บุคลิกลักษณะที่ตีพิมพ์ก็ยังคงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น

๑๐. วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ยกวิธีสอนของพระพุทธเจ้าไว้ มีหลายแบบหลายอย่างซึ่งผู้วิจัยจะยกมาเพียง ๓ หัวข้อ ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกันอย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมจฺจลฺมุตฺตมํ การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม” ดังนี้

๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจนับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนจะรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่ง

๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ในสังคีติสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่างคือ

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

๑) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรรถกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

๒) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ พระอรรถกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น เขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

๓) วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช้ไหม” ฟังแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสสวาจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นไหม” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสสวาจา ๖ หรือปัญหาว่าพระพุทธเจ้าทรงติเตียนตบะทั้งหมดจริงหรือก็ต้องแยกตอบว่า ชนิดใดติเตียน ชนิดใดไม่ติเตียน ดังนี้ เป็นต้น

๔) ฐปนียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขว ยืดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่างเมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรรค์อันนั้นหรือ” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทเกินความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย^{๒๔}

๒.๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาลนั้นได้รับการสืบเนื่องจากพุทธบริษัททั้ง ๔ กล่าวคือภิกษุภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกาได้มีบทบาทในการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่างๆ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าตามกำลังความสามารถของแต่ละคนแม้พระองค์จะให้สิทธิ์เสรีแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ ในการเผยแผ่หลักธรรมก็ตามแต่จากข้อเท็จจริงตลอดจนความเหมาะสมแห่งสถานภาพและบุคลิกภาพแล้วสังคมส่วนใหญ่ยังยกย่องพระสงฆ์ให้เป็นผู้ที่ได้รับเกียรติและเป็นผู้นำในการเผยแผ่ธรรมะเป็นหลัก

สมัยหลังพุทธกาลนั้นจะเห็นได้ว่าศาสนากับการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางด้านการปกครองนั้น อำนาจต่างๆ ยังอิงกับธรรมะ ผู้มีอำนาจจะไม่ใช้อำนาจไปด้วยเหตุผลส่วนตัวหรือโดยยึดถือผลประโยชน์ของผู้ปกครอง หลักการทางศาสนาก็ยอมรับความชอบธรรมของผู้มีอำนาจหรือกษัตริย์ใน

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, หน้า ๔๖ – ๔๘, ดูเพิ่มเติมในจํานงค์ ทงประเสริฐ, *แผนการกู้สภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๙ – ๒๕๔.

การปกครองประเทศ ส่วนกษัตริย์ก็มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองศาสนาดังนั้นศาสนจักรและอาณาจักรจึงไม่มีการแยกกัน แต่ส่วนก็เป็นเอกเทศของกันและกัน

โดยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินมาอย่างแน่นแฟ้นมาโดยตลอด แม้ภายหลังพุทธกาลความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานในการสังคายนาพระธรรมวินัยแทบทุกครั้งจะต้องมีกษัตริย์ทรงถวายการอุปถัมภ์ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ยังคงใช้รูปแบบดั้งเดิมอยู่คืออาศัยพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ แต่ครั้งมาถึงยุคพระพุทธศาสนาได้แยกออกเป็นหลายนิกาย โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดหลังพุทธกาล พระพุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือเถรวาทกับมหายาน หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี^{๒๕}

จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือพระเจ้าอโศกมหาราชได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาจนสามารถนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารประเทศ และเปลี่ยนการขยายอำนาจด้วยศาสตราวุธมาเป็นธรรมาวุธโดยอาศัยพระราชอำนาจของพระองค์ในการใช้นโยบายหลักธรรมวินัยในการบริหารประเทศ เช่น

๑. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย คือใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง

๒. ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้และภพหน้า นำประชาชนให้ห่างเหินจากมิถิลาชีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ

๓. เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือเที่ยวนมัสการปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาและแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้และปฏิบัติธรรม

๔. ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม คือยกเลิกพิธีกรรมต่างๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้างห้ามการฆ่าสัตว์บูชาด้วยกฐ “มาฆาต” คือห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์

๕. ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ด้วยการสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคน และโรงพยาบาลรักษาสัตว์ ปูกลสมุนไพรวัวในส่วนต่างๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

๖. ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักของมงคลสูตร สิ่งกาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับการแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตา กรุณา

^{๒๕} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

๗. ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสอดส่องดูแลสุขทุกข์ของเขาดุจบิดาเอาใจใส่ดูแลบุตริตาของตนการกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำถึงได้ในภพนี้ และภพหน้าผลจากการปกครองโดยระบบธรรมาธิปไตยทำให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีสัมพันธไมตรีกับพระองค์ มีเมืองเป็นอันมากที่ยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมา เพราะความเคารพศรัทธาต่อพระเจ้าอโศกมหาราช ความสงบสุขจึงได้บังเกิดขึ้น^{๒๖}

หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้ว พระเจ้าอโศกมหาราช และพระโมคคัลลีย์บุตรทรงพิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนาอาจจะดำรงอยู่ไม่ยั่งยืนในประเทศอินเดียจึงสมควรส่งสมณทูตออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศเพื่อว่าเมื่อเสื่อมสูญจากประเทศอินเดียแล้วพระพุทธศาสนาอันเป็นประโยชน์แก่อโลกก็ยังมีปรากฏอยู่ในประเทศอื่นๆ จึงส่งสมณทูตออกเป็น ๙ สาย ดังนี้

๑. พระมหาเทวเถรไปยังมทิสถมณฑล (คือแคว้นแคว้นข้างใต้ลำน้ำโคทาวารีอันเป็นประเทศไมสอร์บัดนี้) แห่ง ๑

๒. ให้พระรักขิตเถรไปยังวันวาสิประเทศ (คือแคว้นแคว้นกะนะระเหนืออันเป็นเขตเมืองบอมเบย์บัดนี้) แห่ง ๑

๓. ให้พระธรรมรักขิตเถรไปยังปรันตปะประเทศ (คือแคว้นแคว้นตอนชายทะเลข้างเหนือเมืองบอมเบย์บัดนี้) แห่ง ๑

๔. ให้พระมหาธรรมรักขิตเถรไปยังมหารัฐประเทศ (คือแคว้นแคว้นข้างยอดลำน้ำโคทาวารี) แห่ง ๑

๕. ให้พระมัชฌันติกเถรไปยังกษมิระและคันธาระประเทศ (คือที่เรียกว่าประเทศแคชเมียร์และอาฟฆานิสถานบัดนี้) แห่ง ๑

๖. ให้พระมัชฌันเถรไปยังหิมวันตประเทศ (คือมณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย มีเนปาลรัฐเป็นต้น) แห่ง ๑

๗. ให้พระมหารักขิตเถรไปยังโยนโลกประเทศ (คือเหล่าเมืองที่พวกโยนกได้มาเป็นใหญ่อยู่ในแดนประเทศเปอร์เซียบัดนี้) แห่ง ๑

๘. ให้พระมหินทรเถร อันเป็นราชบุตรของพระเจ้าอโศกไปยังลังกาทวีป แห่ง ๑

๙. ให้พระโสณะเถร กับพระอุตรเถร ไปยังสุวรรณภูมิประเทศแห่ง ๑^{๒๗}

^{๒๖} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๕ - ๑๕๖.

^{๒๗} สมเด็จพระยาติงยศราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

การที่พระสมณทูต คือพระโสณะเถระกับพระอุตรเถระนำพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น ตามเส้นทางของชาวอินเดียซึ่งเข้ามาสู่สุวรรณภูมิมีหลายทางด้วยกัน ทางใดทางหนึ่งคือ

๑. มาทางบก โดยผ่านเบงกอล ข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน
๒. ลงเรือข้ามอ่าวเบงกอลขึ้นที่อ่าวเมาะตะมะ หรือมาขึ้นที่ฝั่งมะริด ทวาย ตะนาวศรีแล้วเดินบกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี
๓. ลงเรือข้ามมหาสมุทรเข้าสู่ช่องแคบมะละกา มาขึ้นบกบนแหลมมลายู หรืออาจจะอ้อมไปเลยเข้าอ่าวญวนไปกัมพูชาและจามปา

การอพยพครั้งใหญ่ๆ ของอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิเกิดขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กล่าวกันว่าชาวแคว้นกสิงคะ (แคว้นโอริสาปัจจุบัน) หนีภัยสงครามลงเรือจำนวนหลายร้อยลำมาสู่สุวรรณภูมิและหมู่เกาะอินโดนีเซีย จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าชาวอินเดียเหล่านี้จะต้องมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตตามมาด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้นตำนานพื้นเมืองของชนชาติต่างๆ ในสุวรรณภูมิที่ชาวอินเดียได้มาสอนความเจริญให้มักจะได้ถึงปฐมวงศ์ของตนว่าเป็นชาติติยะมาจากอินเดีย ดังนั้นเมื่อพระโสณะและพระอุตตระซึ่งนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่เป็นคนแรก อาจเป็นทางเรือหรือไม่ก็ทางบก โดยผ่านเบงกอลข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน แล้วผ่านเข้ามาทางจังหวัดกาญจนบุรี มาสู่นครปฐมอันเป็นเมืองหลวง ซึ่งเรียกชื่อในสมัยนั้นว่า“ทวารวดี”พระโสณะและพระอุตตระจึงได้แสดงธรรมเทศนาแก่ชาวสุวรรณภูมิ เพราะอย่างน้อยก็มีชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในถิ่นนี้รู้เรื่องแล้ว จึงช่วยกันเผยแผ่ออกไปถึงชาวพื้นเมือง นั่นก็คือพวกมณูษย์มอญโบราณ และละว้าซึ่งเป็นพวกแรกในสุวรรณภูมิที่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคนี้ ดังนั้นชาวไทยจึงได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตนและนับถือตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้^{๒๘}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชดังที่กล่าวมานี้ได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นรูปแบบการเผยแผ่ในปัจจุบันความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของพระเจ้าอโศกมหาราชกับพระพุทธศาสนาก็เป็นแม่แบบของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา กล่าวคือศาสนจักรและอาณาจักรต้องมีความสมัครสมานกลมเกลียวกันอย่างแยกกันไม่ได้ นับได้ว่าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช มีบทบาทต่อนักเผยแผ่ในรุ่นต่อมาอย่างแท้จริง จนพระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นอยู่ในประเทศไทยพระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ต่างก็ได้รับอิทธิพลนั้นแล้วเจริญรอยตามแบบอย่างดังกล่าวมาโดยลำดับจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดงามของไทยไป

^{๒๘} กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ปี ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๐๓.

๒.๒.๓ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าท่านั้น พระองค์ทรงสามารถสร้างความสนใจ ความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายในทุกสถานการณ์ ไม่จำกัดตายตัวเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแม้แต่การสำรวม พระอิริยาบถให้สงบเรียบร้อยงดงาม ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังเช่น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมโปรด พระปัญจวัคคีย์ มีนักบวชอาชีวกผู้หนึ่งชื่อว่าอุปกะ เดินสวนทางมา เพียงพบเห็นพระพุทธองค์ เสด็จดำเนินด้วยพระพุทธลีลา มีพระอาการสงบเรียบร้อยไปตามปกติเท่านั้น เขากลับเกิดความ ประทับใจตรงเข้าไปสนทนาด้วย ภายหลังจากนั้น เขาไปใช้ชีวิตฆราวาสแต่งงานมีครอบครัวแล้ว เกิดความเบื่อหน่าย ได้กลับมาขอบวชประพฤติธรรมกับพระพุทธองค์และบรรลุดูธรรมได้ในที่สุด หรือแม้แต่อุปนิสัยสปรินพาสที่เข้ามาบวชเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในนามอุโฆษเป็นที่รู้จักกันว่า พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ก็เพราะเลื่อมใสในอิริยาบถที่สำรวมเยี่ยงสมณะของ พระอัสสชิเถระเป็นจุดเบื้องต้น อย่างไรก็ตาม รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นแม้จะมีหลายรูปแบบ แต่เมื่อรวบรวมตามที่ปรากฏโดยส่วนมากแล้ว นับจำนวนได้ ๗ วิธี ด้วยกันดังนี้

๑. อุปนินนกกถา แปลว่า “ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึงการนั่งคุยสนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนานั้น เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้ สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุย กันตามสมควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะ และบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำชี้แจง ให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธี ตรงกับที่ท่านโบราณณาจารย์กล่าวว่า นั่งจับเข่าคุยกันบรรยากาศเป็นกันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ ธรรมาสน์เตี้ย

๒. ธัมมิกถา (หรือ ธรรมกถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึงการ บรรยายหรืออธิบายธรรมเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นกิจจะลักษณะเป็นงานเป็นการเป็นเรื่องเป็นราว ในปัจจุบันได้แก่ การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น

๓. โวาทกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึงการให้คำแนะนำตักเตือนให้ ละเว้นชั่วประพฤติดี เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือ พระโอวาทสั้นๆ เป็นพระดำรัสตรัสเตือน ทรงสั่งสอนโดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวังไม่ทำชั่ว ให้ละความชั่ว ให้ทำแต่ความดี และให้รักษาความดีเอาไว้ ซึ่งตามปกติจะทรงประทานแก่พุทธบริษัทในโอกาสสำคัญ เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ ๓ ที่ทรง แสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาท สุดท้ายเมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เอาละ บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”^{๒๙} เป็นต้น

๔. อนุสาสนีภิกขา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึงคำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู เป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอนโดยเฉพาะแก่บรรดา พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี ลีขมาณา สามเณร สามเณรี รวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด ดังเช่น ที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ความว่า “อานนท์ เราจัก กระทบาบแล้วกระทบาบอีก ใครมีสภาระก็ตั้งอยู่ได้ ใครไม่มีสภาระก็ต้องออกไป” เป็นต้น เนื้อหา สารธรรมโดยส่วนมาก จะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียร พยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำเตือนพุทธบริษัทอยู่เนืองๆ

๕. อัมมสากัจฉากถา (หรือเขียนว่า ธรรมสากัจฉากถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนา กันในทางธรรม” หมายถึงการสนทนาธรรม เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้ง มาในรูปแบบคำถาม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบ การเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาสเพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติม บ้าง ปรับปรุง บ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณี ปัจจุบันนอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรม แล้วอาจเรียกว่า การอภิปรายธรรม การเสวนาธรรม โดยผลัดกันพูดผลัดกันฟังอีกด้วย

๖. ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึงรูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความ เข้าใจ ภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟัง หรือระหว่างที่สนทนาธรรมกันเพื่อกระตุ้นเร้าใจ ให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับ การแสดงพระธรรมเทศนาอื่นๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้นๆ แล้ว เพื่อ ทดสอบความเข้าใจของผู้ฟัง เช่น เมื่อทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร^{๓๐} โปรดพระปัญจวัคคีย์ พระองค์ทรงเริ่มอธิบายว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตาโดยลำดับแล้ว ตรัสย้อนถามว่า “พวกเธอ เข้าใจข้อความตามที่กล่าวมาอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?” เมื่อพระปัญจวัคคีย์ทูลตอบว่า “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ก็ตรัสถามต่อไปว่า “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่ง นั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า” พระปัญจวัคคีย์ทูลตอบว่า “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า” จึงตรัสนำ ให้สรุปถึงความเป็นอนัตตาว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควร หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา” “ไม่ควรเห็น อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” ดังนี้ เป็นต้น

^{๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๒๐๒.

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๑/๓๓.

๗. ฉัมมเทศนาภคา (หรือเขียนว่า ธรรมเทศนาภคา) แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนานั้นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่อง บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพระสูตรต้นปิฎก

ในปัจจุบัน ยังมีการจัดแบ่งประเภทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีก หลายประเภท เพื่อให้เห็นภาพชัดข้อความที่ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ กล่าวไว้ในเอกสาร “เค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” มานำเสนอดังต่อไปนี้ “โดยทั่วไปคำว่า การเผยแผ่นั้นมักจะเข้าใจกันเสียแต่ว่าเป็นการทำให้ได้ยินได้ฟัง โดยเฉพาะ คือการเทศนาสั่งสอนนั้นบว้างไม่สมบูรณ์งานเผยแผ่ทำนองนั้นนับรวมเข้าในองค์ปริยัติล้วนๆ ยังไม่สามารถจับใจคนผู้จะรับได้เต็มเปี่ยมจักต้องขยายออกไปถึงการเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติธรรมและปฏิเวธธรรมด้วยจึงจะครบถ้วน ในที่สุดจะได้หลักแห่งการเผยแผ่ที่สมบูรณ์ ดังนี้

- (๑) เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)
- (๒) เผยแผ่ด้วยการทำทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)
- (๓) เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)^{๓๑}

๒.๑.๔ หลักการบรรยายธรรม

เนื้อหาของการเผยแผ่ เนื้อหาของการเผยแผ่ หมายถึง เนื้อหาของเรื่องที่น่ามาเผยแผ่ตามแบบทางแห่งพุทธะ มี ๕ ประการ คือ

- (๑) สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือเอกสารตาม ความเป็นจริงไม่บิดเบือน
- (๒) ตถตา เรื่องแท้เรื่องที่เสนอหรือสงสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้เสนอตาม สภาพที่แท้จริงไม่คาคเคา ไม่แต่งแต้มใส่สีตีไข่
- (๓) กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา
- (๔) ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ
- (๕) อัตถะ เรื่องที่ เสนอหรือสงสารนั้นต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

แต่ในบางครั้งบางสถานการณ์ผู้สงสารอาจต้อง พิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่ชอบใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้สงสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ ด้านรูปแบบการเผยแผ่ หมายถึง การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล การจัดทำสื่อธรรมะ เช่น หนังสือ แผ่นพับ ซีดีการจัดทำ

^{๓๑} แก้ว ชิดตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘-๒๐.

โครงการบรรยายธรรมเสียงตามสาย การอบรมวิทยากรให้เป็นเครือข่าย/จัดตั้งกลุ่มเครือข่ายที่เป็นอาสาสมัคร การให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น โรงเรียน , วัด , องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบรรยายธรรม เป็นต้น

ด้านวิธีการเผยแผ่ ได้แก่ (๑) พูดคุย (๒) ปาฐกถา (๓) บรรยาย (๔) อภิปราย (๕) สอน (๖) ใช้เอกสาร (๗) แจกอมิส

ด้านขั้นตอนการเผยแผ่ ได้แก่ (๑) วางแผน (๒) สร้างบุคลากร (๓) พัฒนาบุคลากร (๔) จัดส่งบุคลากร (๕) ให้การ สนับสนุนบุคลากร (๖) ประเมินผล เป็นต้น^{๓๒}

๒.๒.๔ กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

ในกลวิธีและอุบายประกอบการสอนนั้น ในหลักพุทธวิธีการสอน พระพุทธเจ้าจะทรงใช้กลวิธีและอุบายในการสอน ดังต่อไปนี้

๑. การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำเห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลินทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่นเมื่อจะอธิบายให้เห็นว่าบุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจ ไม่ควรพูดคำไม่น่าพอใจ แม้แต่สัตว์อื่นเขาก็ชอบคำพูดที่น่าพอใจเช่นกัน ก็เล่านิทานชาดกเรื่อง โคนันทวิศาล^{๓๓} เป็นต้น

๒. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ภูเขาศิลาล้วน เป็นแห่งที่บ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันทิบัดฉิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะค่านินทาและสรรเสริญ ฉันทัน^{๓๔}คนผู้เรียนรู้น้อย ย่อมแก่งเหมือนโคลนเนื้อของเขาเจริญขึ้น แต่ปัญญาหาเจริญไม่^{๓๕} การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุดมากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. ใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ ตัวอย่างที่ทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอน

^{๓๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, **คู่มืออบรมนักเทศน์**, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๓๓} จุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

^{๓๔} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๓๕} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๗๙.

ผู้เรียนที่มีอายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม บางทีก็ทรงใช้วิธีทายปัญหาซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสำหรับเด็ก ดังปรากฏในสามเณรปัญหา ความว่า อะไรชื่อว่า หนึ่ง...อะไรชื่อว่า สอง...อะไรชื่อว่า สาม...อะไรชื่อว่า สี่^{๓๖} และในครั้งที่ประทับอยู่ที่สี่สรวานใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประดู่เป็นอุปกรณ์ โดยพระองค์ได้ทรงหยิบใบประดู่ลายมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ใบป่ากับใบพระหัตถ์ของพระองค์ ที่ไหนมากกว่ากัน^{๓๗}

๔. ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู ดังเช่น คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและคูของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบริ้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุผู้เกิด”^{๓๘}

๕. การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการเล่นแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้า เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที บางครั้งผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ยอมรับคำบริภาษเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม ดังกรณีของเวรัญชพราหมณ์^{๓๙} ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่างๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธคำกล่าวนั้น กลับนำคำกล่าวหาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่นในข้อกล่าวหาที่พราหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ และสมบัติในความหมายของพราหมณ์เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอกอันเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าได้ความหมายใหม่ว่าการไม่มีสมบัติ ได้แก่ ก็การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายได้ จึงชื่อว่าเป็นคนไร้สมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง

^{๓๖} ชุ.ชุ. (ไทย) ๒๕/๔/๕.

^{๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๑๑๓.

^{๓๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๓๙} วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๒-๑๐/๒-๔.

๖. อุปายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุปายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยอุปายที่ได้ผลดียิ่ง ใน การสั่งสอนแสดงธรรมก็เช่นกัน ทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่างๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดีด้วยตัวอย่างเช่น ภายหลังเมื่อครั้งตรัสรู้ พระองค์ทรงเลือกไปโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ ครั้นเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรดยสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุลบุตรนี้จะ เป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๔๐}

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตึงตังทำ แต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป ดังตัวอย่างเช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุรณมี หลังตรัสรู้ ๓ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เป็นการใช้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดค้นหา มานะ ทิฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังพระดำรัสว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๔๑}

๙. ลงโทษและการให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อาชญา” แสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่หลีกเลี่ยงคืออยากสอนอยากจริง ๆ สอนไม่ได้จริง ๆ ก็จะกลายถูกเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๓๑/๑๘-๔๐.

^{๔๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด ส่วนการให้รางวัล ทรงใช้การชมเชยยกย่อง แต่ก็เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น คือ กล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดี

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง^{๔๒} การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้สำเร็จไปในรูปต่างๆ กัน

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในการนำความรู้และความสามารถไปเผยแผ่โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระสงฆ์และประชาชนซึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยมีหลักแนวคิดและวิธีการต่างๆ มากมายรวมไปถึงเทคนิคในการสอนของพระพุทธองค์ที่สามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแต่ละสถานการณ์ในการเลือกใช้ซึ่งการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงได้ทำเป็นแบบอย่างที่ดีชัดเจนในพุทธกิจ ๕ และการสอนโดยใช้สื่อและเทคนิคต่างๆ เป็นรากฐานเพื่อให้ผู้เผยแผ่ได้พัฒนาปรับใช้ให้เข้ากับปัจจุบัน

ตารางที่ ๒.๒ สรุปแนวคิดหลักของนักวิชาการเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺเณ), (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๔,)	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดบุคลากรให้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. เป็นฐานะในการจัดการศึกษาอบรม สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต ๒. เป็นฐานะในการอบรม และสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๘, หน้า ๒๐๔)	- คุณสมบัติของนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๗ ประการ ได้แก่ ๑) เป็นที่รัก ๒) เป็นที่เคารพ ๓) เป็นที่ยกย่อง ๔) เป็นนักพูด ๕) เป็นผู้อดทนอดกลั้น ๖) เป็นผู้อธิบายความง่าย ๗) ไม่พาไปในทางเสื่อม

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (สำนักพิมพ์ : บริษัท ธรรมสภาบันสื่อธรรม จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๕๑-๖๓.

ตารางที่ ๒.๒ สรุปแนวคิดหลักของนักวิชาการเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๘, หน้า ๑๖๔)	- หลักการสอน ๕ ประการ ได้แก่ ๑) แสดงหลักธรรมจากง่ายไปหายาก ๒) แสดงให้เข้าใจแต่ ละประเด็น ๓) สอนด้วยความเมตตา ๔) ไม่เห็นแก่ลาภ สักการะ ๕) ไม่แสดงกระทบผู้อื่น
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๑, หน้า ๒๘-๒๙) สิริวัฒน์ คำวันสา, (๒๕๔๒, หน้า ๑๐)	- วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยย่อ ๓ รูปแบบ ๑) แบบสนทนา ๒) แบบการบรรยาย ๓) แบบตอบปัญหา - วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จ ดับขันธปรินิพพานโดยมีพุทธบริษัท ๔ เป็นต้นโดย แตกแยกในการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ และพระพุทธศาสนา เด่นชัดสุดในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, (๒๕๔๕, หน้า ๔๗-๔๘)	- วิธีการเผยแผ่ ได้แก่ (๑) พุทธคย (๒) ปาฐกถา (๓) บรรยาย (๔) อภิปราย (๕) สอน (๖) ใช้เอกสาร (๗) แจก อามิส ขั้นตอนการเผยแผ่ ได้แก่ (๑) วางแผน (๒) สร้าง บุคลากร (๓) พัฒนาบุคลากร (๔) จัดส่งบุคลากร (๕) ให้ การ สนับสนุนบุคลากร (๖) ประเมินผล
พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาณ), (๒๕๔๒, หน้า ๑๕๕-๑๕๖)	- หลักธรรมในการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้แก่ ๑) ทรงปกครองบ้านเมืองในระบบธรรมาธิปไตย ๒) พระองค์ทรงเป็นธรรมทาส ๓) เสด็จประพาสเพื่อธรรม ๔) ปฏิวัติสังคมโดยธรรม ๕) ใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ๖) เลิก พิธีกรรมที่ไม่เป็นธรรม ๗) ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม
สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, (๒๕๔๕, หน้า ๕๐) กรมศาสนา, (๒๕๒๕, หน้า ๒๐๓)	- พระโสมพะมิตรและพระอุตรตระนำพระพุทธศาสนามายัง ดินแดนสุวรรณภูมิ - การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังสมัยพุทธกาลเป็นหน้าที่ ของพุทธบริษัท ๔ และขยายเข้ามายังสุวรรณภูมิในสมัย พระเจ้าอโศกมหาราชโดยพระโสมพะมิตรและพระอุตรตระเป็น ผู้นำทางมาเผยแผ่ สมัยทวาราวดี และมีอิทธิพลตั้งแต่นั้น มาจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ ๒.๒ สรุปแนวคิดหลักของนักวิชาการเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
แก้ว ชิดตะขบ, (๒๕๕๓, หน้า ๑๘ – ๒๐)	- รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๗ วิธี ได้แก่ ๑) การนั่งคุยสนทนาอย่างกันเอง ๒) การอธิบายธรรม ๓) การให้คำแนะนำตักเตือน ๔) สอนย้ำๆซ้ำๆอย่าง ต่อเนื่อง ๕) การสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ๖) การตั้งคำถามและตอบ ๗) การเทศน์
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๕๕, หน้า ๕๑-๖๓.)	กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อม อาศัยปฏิภาณ

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับจุดดั่งควัตร

การปฏิบัติของพระสงฆ์มีหลากหลายรูปแบบโดยมีรูปแบบหนึ่งสำหรับพระสงฆ์นั้นคือ จุดดั่งควัตร จุดดั่งควัตรเป็นหลักปฏิบัติธรรมเฉพาะทางสำหรับพระสงฆ์ผู้เคร่งครัดที่สามารถจะเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ โดยในสมัยพุทธกาลนั้นต้นแบบผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบจุดดั่งควัตรนี้ นั่นคือ พระมหากัสสปะ พระองค์ทรงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเอตทัคคะด้านจุดดั่งควัตร ในสมัยปัจจุบันนั้นจะพบพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามแบบจุดดั่งควัตรนี้ก็คือ สายพระป่า หรือสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ซึ่งในอดีตพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะครูบาอาจารย์สายพระป่าหลายๆท่านก็ได้้นำแนวทางปฏิบัติจุดดั่งควัตรนี้มาใช้ในการเผยแผ่สั่งสอนพระภิกษุสามเณรรวมไปถึงประชาชนผู้สนใจในการปฏิบัติธรรมซึ่งจะศึกษาเป็นลำดับต่อไป

๒.๓.๑ ความหมายของจุดดั่งควัตร

คำว่า “จุดดั่งควัตร” ในภาษาบาลีคือ ฐตังคะ แปลว่า องค์กรคุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส, องค์กรคุณของผู้กำจัดกิเลส หมายถึง เจตนาความตั้งใจขัดเกลากิเลส, เจตจำนงความตั้งใจที่ทำให้ละกิเลสได้ จุดดั่งควัตร เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครใจปฏิบัติเป็นอุบายวิธี กำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมกน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้ สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก เหมือนนกที่มีเพียงปีกก็บินไปฉะนั้น มิใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อลาภสักการะ และชื่อเสียง ถ้าทำเพื่อลาภ เพื่อชื่อเสียง ต้องอาบัติทุกกฏ^{๔๓}

^{๔๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

ความหมายของการถือชุดงค์ว่า การถือชุดงค์ หมายถึง เจตนาที่แสดงออกเพื่อขจัดกิเลสของตน เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียรด้วยข้อปฏิบัติ“ชุดงค์วัตร”^{๔๔}

ชุดงค์ คือ องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลสซึ่งข้อปฏิบัติประเภทวัตร ที่ผู้สมัครงใจจะพึงสมาทานประพฤติได้ เป็นอุบายขัดเกลากิเลส ส่งเสริมความมกน้อยสันโดษเป็นต้น^{๔๕}

ชุดงค์ คือ องค์คุณเครื่องสลัด หรือกำจัดกิเลสเป็นจริยาวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ทรงบัญญัติเพื่อเป็นอุบายขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมความมกน้อยสันโดษ ผู้สมัครงใจจะพึงสมาทานประพฤติได้ แต่ไม่ได้เป็นข้อบังคับว่าจะต้องปฏิบัติแล้วแต่จะสมัครงใจ^{๔๖}

ชุดงค์ หมายถึง เป็นองค์คุณของผู้กำจัดกิเลส ชุดงค์เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัครงใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส ทำให้เกิดความมกน้อยสันโดษยิ่งขึ้น ไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก มิใช่เพื่อสะสมเพื่อลาภสักการะ และชื่อเสียง^{๔๗}

ดังนั้น ชุดงค์ ชื่อว่าเป็น ตบะ เฝอผลาญความโลภ เป็นอุบายเพื่อเข้าถึงมัชฌิมาปฏิปทาที่แท้จริงได้ เพราะเป็นการฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัด ทำให้เป็นคนใจเด็ดมั่นคง ควรแก่การตรัสรู้ และชุดงค์นี้เป็นเพียงจริยาวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติตามเหมือนวินัย แต่เป็นข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้ตามแต่ใครจะถือปฏิบัติด้วยความสมัครงใจ และสำเร็จได้ตามการสมาทาน

๒.๓.๒ ประเภทและลักษณะของชุดงค์

ประเภทของชุดงค์

ชุดงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถือปฏิบัติ นั้น มีทั้งหมด ๑๓ ประเภท ซึ่งภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์สามารถปฏิบัติได้อย่างรวดเร็วในชุดงค์วัตรทั้ง ๑๓ ประการ แต่จะถืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ให้เหมาะกับจริตของตน ชุดงค์ ๑๓ มีดังนี้

ชุดงค์ที่เกี่ยวข้องด้วยจีวร มี ๒ ข้อคือ

(๑) ปังสุกุลิกังคะ ถือผ้าบังสกุลเป็นปกติ

^{๔๔} จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี และ นภาเดช กาญจนะ, พระปา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๔.

^{๔๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒, หน้า ๙๘.

^{๔๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง, ๒๕๔๕), หน้า ๕๑.

- (๒) เตจิวริกังคะ ถือผ้า ๓ ผืนเป็นปกติ
 รุดงค์ที่เกี่ยวข้องด้วยบิดงกษบต มี ๕ ข้อ คือ
- (๓) ปิณชิปติกังคะ ถือการเทียบบิดงกษบตเป็นปกติ
- (๔) สปรทนจกริกังคะ ถือการเทียบบิดงกษบตตามลำดับบ้านเป็นปกติ
- (๕) เอกาสนิกังคะ ถือนั่งฉันอาหาร ณ อาสนะเดียวเป็นปกติ
- (๖) ปัตตปิณชิกังคะ ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นปกติ
- (๗) ขลุปัจฉาภัตติกังคะ ถือการห้ามภัตติที่ถวายเป็นปกติ
- รุดงค์ที่เกี่ยวข้องด้วยที่อยู่อาศัย มี ๕ ข้อ คือ
- (๘) อารัญญิกังคะ ถืออยู่ป่าเป็นปกติ
- (๙) รุกขมุลิกังคะ ถืออยู่โคนไม้เป็นปกติ
- (๑๐) อัปโภกาสิกังคะ ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นปกติ
- (๑๑) โสสานิกังคะ ถืออยู่ป่าช้าเป็นปกติ
- (๑๒) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นปกติ
- รุดงค์ที่เกี่ยวข้องด้วยการนั่งอย่างเคร่งครัด มี ๑ ข้อ คือ
- (๑๓) เนสัชชิกังคะ ถือการนั่งอย่างเดียวเป็นปกติ^{๔๘}

ลักษณะของรุดงค์

รุดงค์ทั้งหมดมีสมาทานเจตนาเป็นลักษณะ ผู้สมาทานได้แก่บุคคลธรรมดาหรือสมณาน
 ได้แก่จิตและเจตสิก สมาทานเจตนาเป็นรุดงค์ สิ่งที่ยำห้ามคือข้อปฏิบัติ รุดงค์ทั้งหมดมีการจำกััดละโมบ
 เป็นหน้าที มีการปราศจากความโลเลเป็นผลปรากฏ มีความมักน้อยเป็นต้นเป็นฐานรองรับ^{๔๙} โดย
 แบ่งเป็นลำดับดังนี้

- ๑) ปังสุกุลิกังคะ คือการไม่รับผ้าที่คฤหบดีถวายเป็นปกติ
- (๒) เตจิวริกังคะ คือการไม่ใช่อติเรกจีวร
- (๓) ปิณชิปติกังคะ คือการไม่รับนิมนต์ไปฉันตามหมู่บ้าน
- (๔) สปรทนจกริกังคะ คือเว้นการเลือกรับอาหารบิดงกษบตข้ามบ้าน
- (๕) เอกาสนิกังคะ คือการฉันอาหารครั้งเดียวต่อหนึ่งวัน
- (๖) ปัตตปิณชิกังคะ คือการฉันในบาตรพอประมาณ ไม่ละโมบในการฉันอาหาร

^{๔๘} พระราชวรมุนีและคณะ, วิมุตติมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัท
 เกล็ดไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^{๔๙} ภควัฒ โกวิทัฒนพงษ, คัมภีร์วิสุทธิมรรคสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 ธรรมสภา), หน้า ๓๐.

- (๗) ขลุบัจฉาภัตติกังคะ คือการเว้นฉันอาหารหลังจากที่ฉันเสร็จแล้ว
 (๘) อารัญญิกังคะ คือการงดเว้นการอยู่ในหมู่บ้าน
 (๙) รุกขมุลิกังคะ คือการงดเว้นการอยู่ในบ้าน
 (๑๐) อัปโภกาสิกังคะ คือการงดเว้นการอยู่ในที่มุงที่บัง
 (๑๑) โสสานิกังคะ คือการงดเว้นการอยู่ในที่อื่นที่สุขสบาย
 (๑๒) ยถาสันถติกังคะ คือการงดเว้นความปรารถนาที่สะดวกสบาย
 (๑๓) เนสัชชิกังคะ คือการงดเว้นเตียงนอนทั้งหลาย^{๕๐}

๒.๓.๔ การสมาทานและวิธีปฏิบัติตามแบบชุตตงค์

พระสังคีติกายจารย์ ได้อธิบายวิธีปฏิบัติชุตตงค์ไว้ใน อริยวังสสูตรว่า การปฏิบัติชุตตงค์เป็นข้อปฏิบัติที่วงศ์พระอริยะได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน มีหลักการปฏิบัติ ๔ ประการ คือ ความสันโดษในจีวรตามมีตามได้, ความสันโดษในบิณฑบาตตามมีตามได้, ความสันโดษในเสนาสนะตามมีตามได้, และความเป็นผู้ยินดีในการภาวณา^{๕๑} โดยแสดงวิธีปฏิบัติของวงศ์พระอริยะ ๔ ประการ กล่าวคือภิกษุผู้บำเพ็ญความสันโดษในจีวรตามมีตามได้ ชื่อว่า รักษาชุตตงค์หมวดจีวร ๒ ประเภท คือ ปิงสุกุลิกังคชุตตงค์ การทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และเตจิวริกังคชุตตงค์ การทรงไตรจีวรเป็นวัตร^{๕๒} ภิกษุผู้บำเพ็ญความสันโดษในบิณฑบาตตามมีตามได้ ชื่อว่า เป็นผู้รักษาชุตตงค์หมวดบิณฑบาต ๕ ประเภท คือ บิณฑบาติกังคชุตตงค์ การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร สप्तทานจาริกังคชุตตงค์การเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเรือนเป็นวัตร เอกาสนิกังคชุตตงค์ การนั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตรปัตตปิณฑิกังคชุตตงค์ การฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร และขลุบัจฉาภัตติกังคชุตตงค์ การห้ามภัตรที่นำมาถวายภายหลังเป็นวัตร^{๕๓} ภิกษุผู้บำเพ็ญความสันโดษในเสนาสนะตามมีตามได้ ชื่อว่า เป็นผู้รักษาชุตตงค์หมวดเสนาสนะ ๕ ประเภท คือ อารัญญิกังคชุตตงค์ การอยู่ป่าเป็นวัตร รุกขมุลิกังคชุตตงค์ การอยู่โคนไม้เป็นวัตร อัปโภกาสิกังคชุตตงค์ การอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร โสสานิกังคชุตตงค์ การอยู่ป่าช้าเป็นวัตร และยถาสันถติกังคชุตตงค์ การอยู่ในเสนาสนะแล้วแต่จะจัดให้เป็นวัตรภิกษุผู้ยินดีในการภาวณา ชื่อว่า เป็นผู้รักษาชุตตงค์หมวดความเพียร คือ เนสัชชิกังคชุตตงค์การนั่งเป็นวัตรวิธีปฏิบัติชุตตงค์ของวงศ์พระอริยะทั้ง ๔ หมวด คือ ชุตตงค์หมวดจีวร อธิบายด้วยความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ ๒๐ อย่าง, ชุตตงค์หมวดบิณฑบาต อธิบายด้วยความสันโดษในบิณฑบาตตามมีตามได้ ๑๕ อย่าง, ชุตตงค์หมวดเสนาสนะ

^{๕๐} พระราชวรมุนีและคณะ, **วิมุตติมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗ - ๒๘.

^{๕๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๘/๔๒.

^{๕๒} อัง.จตุกก.อ. (ไทย) ๓๕/๒๘/๙๖.

^{๕๓} อัง.จตุกก.อ. (ไทย) ๓๕/๒๘/๑๐๐ - ๑๐๑.

อธิบายด้วยความสันโดษในเสนาสนะตามมีตามได้ ๑๕ อย่าง และจุดศัหวัดความเพียรอธิบายด้วยความยินดีในการภาวณา

พระพุทธโฆสจารย์ ได้แสดงถึงผู้ที่ปรารถนาจะการสมาทานปฏิบัติจุดศัหวัด ควรไปหาครูอาจารย์ เพื่อขอคำแนะนำการปฏิบัติจุดศัหวัด ควรปฏิบัติ คือ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังอยู่ ให้สมาทานในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วให้สมาทานในสำนักของพระมหาสาวก ถ้าพระมหาสาวกไม่มีแล้ว ให้สมาทานในสำนักของพระอรหันต์ เมื่อพระอรหันต์ไม่มีแล้ว ให้สมาทานในสำนักของพระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน พระมหาเถระผู้ทรงพระไตรปิฎกสามปิฎก สองปิฎก หนึ่งปิฎก หรือนิกายเดียว หรือให้สมาทานในสำนักของพระอรรถกถาจารย์ ถ้าพระอรรถกถาจารย์ไม่มีแล้ว ให้สมาทานในสำนักของ พระเถระผู้ทรงจุดศัหวัด เมื่อพระเถระผู้ทรงจุดศัหวัดไม่มีแล้ว ให้กวาดลานพระเจดีย์แล้วนั่งด้วยความเคารพ พร้อมกับกล่าวคำสมาทานจุดศัหวัด โดยปฏิบัติเหมือนกับว่า สมาทานในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๔} ซึ่งมีรายละเอียดที่ผู้วิจัยศึกษาได้ดังต่อไปนี้

๑) ปังสุกุลิกังคะ ถือผ้าบังสุกุลเป็นปกติ

การสมาทาน สำเร็จได้ด้วยการอธิษฐานในใจหรือด้วยการเปล่งวาจาในคำสมาทาน ๒ อย่างนี้ คือ ๑) คหบดีทานจีวร ปฏิภิกขิพามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธผ้าจีวรที่คหบดีถวาย หรือ ๒) ปังสุกุลิกังคะสมาธิยามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานเอาองค์แห่งภิกษุผู้มีอันทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นปกติการที่จะปฏิบัติจุดศัหวัดใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้นภิกษุจะต้องมีการสมาทานก่อนแล้วจึงปฏิบัติด้วยการอธิษฐานในใจหรือเปล่งวาจา จะสมาทานทั้งสองแบบหรือเลือกแบบใดแบบหนึ่งก็ได้^{๔๕}

การปฏิบัติ เมื่อภิกษุได้สมาทานจุดศัหวัดแล้ว นำเอาผ้าชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาผ้า ๒๓ ชนิดเหล่านี้คือผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้า ผ้าที่ตกอยู่ในตลาด ผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามถนน ผ้าที่เขาทิ้งไว้ ณ กองขยะมูลฝอย ผ้าเช็ดครุฑ ผ้าที่เขาใช้อาบน้ำมันต์ ผ้าที่เขาทิ้งไว้ที่ท่า ผ้าที่คนเขาไปป่าช้าแล้วกลับมาทิ้งไว้ ผ้าที่ถูกไฟไหม้ ผ้าที่โคขี้ ผ้าที่ปลวกกัด ผ้าที่หนูกัด ผ้าที่ขาดกลาง ผ้าที่ขาดชาย ผ้าที่เขาเอามาทำธงผ้าที่เขาวงล้อมจอมปลวก ผ้าของสมณะ ผ้าที่เขาทิ้งไว้ ณ ที่อภิเชก ผ้าที่เกิดด้วยฤทธิ์ ผ้าที่ตกอยู่ในทาง ผ้าที่ลมพัดไป ผ้าที่เทวดาทวย และผ้าที่คลื่นซัดขึ้นบก^{๔๖} นำผ้าที่ได้มาอีกเอาส่วนที่เสียทิ้งส่วนที่ดีนำไปความสะอาด ทำเป็นจีวรแล้วนำมาใช้ในบรรดาผ้าทั้ง ๒๓ ชนิดนั้น เพื่อให้เข้าใจความหมายของผ้าแต่ละชนิดได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงต้องมีการอธิบายความหมายเพิ่มเติม ดังนี้

(๑) โสสานิกะ ได้แก่ ผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้า

^{๔๔} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๘๘ - ๘๙.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐.

^{๔๖} อ่างแล้ว, หน้า ๙๑.

- (๒) ปาปณิกะ ได้แก่ ผ้าที่ตกอยู่ที่ประตูตลาด
- (๓) รติยโจหะ ได้แก่ ผ้าที่ผู้ต้องการบุญทั้งหลายทิ้งไว้ที่ถนนรถ โดยทางช่องทางต่าง
- (๔) สังการโจหะ ได้แก่ ผ้าที่คนเขาทิ้งไว้ ณ ที่เขยยะมูลฝอย
- (๕) โสตติยะ ได้แก่ ผ้าที่เขาใช้เช็ดมลทินแห่งครรรค์แล้วทิ้งไว้ ได้ยินมาว่า มารดาของท่าน ติสสะอำมาตย์ ได้ให้คนเอาผ้ามีราคาเรือนร้อยมาเช็ดมลทินแห่งครรรค์ แล้วให้เอาไปทิ้งไว้ ณ ถนนชื่อ ตาลเวฬิมัคคา (ถนนรถชื่อนี้ มีอยู่ในตำบลบ้านชื่อมหาคามในสมัยนั้น ณ ประเทศลังกา) ด้วยมีความ ประสงค์ว่า ภิกษุผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นปกติทั้งหลายจักได้เอาไปทำจีวร ภิกษุทั้งหลายก็พากันเก็บ เอาไป
- (๖) นหानโจหะ ได้แก่ ผ้าซึ่งคนทั้งหลายอันพวกหมอผีคลุมให้รดน้ำมนต์เปียกทั่วทั้งตัวทิ้ง ไว้แล้วหลีกหนีไป ด้วยถือว่าเป็นผ้ากาลกิณี
- (๗) ติตถโจหะ ได้แก่ ผ้าเก่าๆที่เขาทิ้งไว้ที่ท่าอาบน้ำ
- (๘) คตปัจจาคตะ ได้แก่ ผ้าที่พวกมนุษย์ใช้ไปป่าช้า ครึ่งกลับมาอาบน้ำแล้วทิ้งไว้
- (๙) อัคคิซซณะ ได้แก่ ผ้าที่ถูกไหม้ไปแถบหนึ่งพวกมนุษย์ย้อมทิ้ง
- (๑๐) โคขายิตะ ได้แก่ ผ้าที่โคขย้าแล้ว เป็นต้นนั้น มนุษย์ทั้งหลายย้อมทิ้ง
- (๑๑) ผ้าที่ปลวกกัด
- (๑๒) ผ้าที่หนูกัด
- (๑๓) ผ้าขาดกลาง
- (๑๔) ผ้าขาดชาย
- (๑๕) ธชาหฐะ ได้แก่ ผ้าที่คนเขาเมื่อจะขึ้นเรือเอามาผูกทำเป็นธงขึ้นไว้ ในเมื่อล่องเลย ทัศนวิสัยของคนเหล่านั้นไปแล้ว จะเอาธงนั้นมากี่สมควร แม้ผ้าที่เขาเอามาผูกทำเป็นธงปักไว้ในยุทธ ภูมิในเมื่อกองทัพทั้งสองฝ่ายผ่านพ้นไปแล้ว จะเก็บเอาธงนั้นมากี่สมควร
- (๑๖) ฐปจิวระ ได้แก่ ผ้าที่เขาใช้ทำพิธีกรรมเอาไปวงล้อมจอมปลวกไว้
- (๑๗) สมณะจิวระ ได้แก่ ผ้าอันเป็นสมบัติของภิกษุ
- (๑๘) อาภิเสกิกะ ได้แก่ ผ้าที่เขาทิ้งไว้ ณ สถานที่อภิเชกของพระราชา
- (๑๙) อิทธิมยะ ได้แก่ ผ้าของเอหิภิกขุ
- (๒๐) ปันถิกะ ได้แก่ ผ้าที่ตกอยู่ในระหว่างทาง ผ้าใดที่ปล้นตกไปด้วยความเผลอสติของ พวกเจ้าของแล้ว ผ้าเช่นนั้นต้องรอไปสักพักหนึ่งแล้วจึงค่อยเก็บเอา
- (๒๑) วาตาหฐะ ได้แก่ ผ้าที่ลมพัดไปตกในไกลที่ผ้าเช่นนั้นเมื่อไม่เห็นเจ้าของจะเก็บเอาไป ก็สมควร
- (๒๒) เทวทัตติยะ ได้แก่ ผ้าที่เทวดาทั้งหลายถวาย เหมือนอย่างถวายแก่พระ อนุรุทธเถระ

(๒๓) สามมุตทียะ ได้แก่ ผ้าที่คลื่นสมุทรทั้งหลายซัดขึ้นไว้บนบก^{๕๗}

ผ้าทั้ง ๒๓ ชนิดนั้นล้วนเป็นผ้าที่ไม่มีเจ้าของหรือไม่มีใครต้องการหรือเป็นผ้าที่เขาทิ้งแล้วทั้งสิ้น จึงสามารถนำเอามาทำเป็นจีวรใช้ได้ นอกจากนี้ผ้าใดที่หายกเขาถวายเป็นสงฆ์ด้วย คำว่า สังฆสสุเทม หรือผ้าที่ภิกษุทั้งหลายเที่ยวขอได้มา หรือผ้าที่เกิดขึ้นประจำเสนาสนะ ผ้าเหล่านี้จัดเป็นผ้าบังสุกุลไม่ได้ “เพราะผ้าบังสุกุลที่ภูคนั้นต้องเป็นผ้าที่ถูกทิ้ง หรือวางทอดไว้ที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ต้องประเคนและไม่กล่าวถวายแก่สงฆ์”^{๕๘} ซึ่งสามารถกระทำได้โดย “หายกต้องนำผ้าบังสุกุลมาทอดวางไว้ ณ ที่ใกล้เท้าของภิกษุ แล้วภิกษุนั้นก็ เอาไปถวายโดยทอดวางไว้ ณ ที่ใกล้เท้าของภิกษุผู้ทรงผ้าบังสุกุลเหมือนอย่างเดียวกัน ผ้านั้นจัดเป็น ผ้าบริสุทธ์สองฝ่าย”^{๕๙} คือเป็นผ้าที่ผู้ให้มิได้กล่าวคำถวายแก่สงฆ์และผู้รับไม่ได้ขอและไม่ได้รับประเคน จึงเป็นผ้าที่บริสุทธ์ทั้งสองฝ่าย

ข้อผ่อนปรนในการสมათาน จีวรที่เป็นผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ่ายแพร ผ้าขนสัตว์ และอื่นๆ ที่ชาวบ้านถวาย ถ้าภิกษุจะรับประเคนก็ได้ ย่อมไม่ขาดจากการสมათาน^{๖๐} เพราะไม่ได้นำมาใช้

ระดับการปฏิบัติการใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร สามารถแบ่งประเภทแห่ง ภิกษุผู้ปฏิบัติออกเป็น ๓ ระดับ ด้วยกันคือ

(๑) ชั้นอุกฤษฏ์ ภิกษุรับเอาเฉพาะผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้าเท่านั้น

(๒) ชั้นกลาง ภิกษุผู้รับเอาผ้าที่หายกถวายทอดไว้ด้วยความประสงค์ว่าบรรพชิตทั้งหลายจักเก็บเอาไป

(๓) ชั้นต่ำ ภิกษุผู้รับเอาผ้าที่หายกถวายโดยวางทอดไว้ ณ ที่ใกล้เท้า^{๖๑}

๒) เตจิวริกังคะ ถือผ้า ๓ ผืนเป็นปกติ

การสมათาน การสมათานนั้นกระทำได้โดยการเปล่งวาจาหรือกล่าวในใจ จากคำสมათาน ๒ อย่างนี้ คือ ๑) จตุตถกจีวร ปฏิภินามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธผ้าผืนที่ ๔ ๒) เตจิวริกังคะ สมาถิ

^{๕๗} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, หน้า ๙๒.

^{๕๘} พระราชาญาณวิสิฐ และคณะ, **คู่มือการศึกษาสัมมาปฏิบัติไตรสิกขา**, พิมพ์ที่ ๖, (นครปฐม : พิมพ์ที่ บริษัท เพชรเกษมพรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓.

^{๕๙} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๙๐ - ๙๒.

^{๖๐} พระราชวรมณีและคณะ, **วิมุตติมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามบริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖.

^{๖๑} พระมหาบุญเลิศ ฐานทิโนและคณะ, **อริยวินัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖๗.

ยามิ ข้าพเจ้าขอสมททานเอาองค์แห่งภิกษุผู้ทรงไว้ซึ่งผ้า ๓ ผืนเป็นปกติการสมททานจะวบรวมกันทั้ง ๒ อย่างก็ได้^{๖๒} หรือจะว่าอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ย่อมเป็นอันบุคคลสมททานเอาแล้วซึ่งเตจิวริกังครุดงค์

ภาคปฏิบัติ ภิกษุผู้ที่จะสมททานใช้เพียงผ้า ๓ ผืนเป็นปกตินั้น เมื่อได้ผ้าสำหรับทำจีวรมาแล้ว แต่ยังไม่สามารถที่จะทำจีวรได้ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากไม่สบาย หรือยังไม่มีผู้จัดการ หรือเครื่องมือไม่พร้อม เช่นเข็ม ด้าย เป็นต้น สามารถเก็บผ้าจีวรเหล่านั้นไว้ได้ ย่อมไม่เป็นโทษเพราะการสะสมเป็นเหตุ แต่ถ้าผ้าจีวรนั้นได้ทำการย้อมเสร็จแล้วจะเก็บไว้ต่อไปไม่สมควร ถ้าขึ้นเก็บไว้ก็จะกลายเป็นโจรชุดงค์^{๖๓} คือ ผ้าที่ถูกภิกษุเก็บไว้นั้นจะกลายเป็นผ้าผืนที่ ๔ จึงไม่ควรเก็บไว้

ข้อผ่อนปรนในการสมททานชุดงค์คือดิเรกจีวรที่เก็บไว้เกิน ๑๐ วัน จีวรภูษินและ อติเรกจีวรทั้งหลายอื่นใช้เป็นผ้าคลุมเตียงนอนปูนอน (ปัจจตุกรรม) ผ้าเช็ดตัว (คณฺหุปฏิจฺฉาทิ) ผ้าเช็ดปาก (มุขปูลฺจน) ผ้าอาบน้ำฝน (วสฺสสิกาฎิ) ไม่ควรเก็บไว้^{๖๔} ถ้าเป็นของถวายที่ไม่มีตำหนิ ได้มาโดย มิได้ร้องขอหรือได้มาโดยทายกถวายเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย ถ้าภิกษุใช้ผ้าเหล่านี้เพื่อความเหมาะสมก็เป็นอันว่าไม่ขาดจากการสมททานเตจิวริกังคะ

ระดับการปฏิบัติระดับการปฏิบัติของการใช้เพียงผ้า ๓ ผืน เป็นปกตินี้ก็มี ๓ ระดับ^{๖๕} เหมือนกัน คือ

(๑) ภิกษุผู้เตจิวริกชั้นอุกฤษฏ์ ถ้าอยู่ในเสนาสนะภายในบ้าน ต้องย้อมผ้า อันตราวาสกหรือผ้าอุตราสงค์ก่อน จึงนุ่งผ้าผืนที่ย้อมแล้วนั้น แล้วจึงทำการย้อมผืนอื่นนอกจากนี้ต่อไป แต่จะใช้ผ้าสังฆาฏิย้อมผ้าย้อมเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม เพราะเป็นธรรมเนียมของภิกษุหำมน้ำผ้า สังฆาฏิมานุ่ง แต่ถ้าใช้ห่มทำได้ ส่วนถ้าอยู่ในเสนาสนะป่าจะทำการซักย้อมพร้อมกับ ๒ ผืนก็ได้ แต่จะต้องนั่งอยู่ใกล้ๆกับผ้าที่ย้อมเพื่อว่าถ้ามีใครมาเห็นจะสามารถดึงเอาผ้ามาปกปิดได้ทันท่วงที

(๒) ภิกษุผู้เตจิวริกชั้นกลาง จะนุ่งหรือจะห่มผ้าสำหรับใช้นุ่งห่ม ซึ่งมีอยู่ประจำในโรงย้อมผ้า แล้วทำการ ย้อมผ้า

(๓) ภิกษุผู้เตจิวริกชั้นต่ำ จะขอยืมผ้าของภิกษุผู้ที่สนิทสนมกันมานุ่งหรือห่มแล้วทำการ ย้อมผ้า

๓) ปิณฑิปาติกังคะ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นปกติ

^{๖๒} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๙๔.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

^{๖๔} พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖.

^{๖๕} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๙๕.

การสมทาน ปิณฑปาติกังคธุดงค์มีคำสมทาน ๒ แบบด้วยกัน คือ (๑) อติเรกลาภ ปฏิกุชิปามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธลาภอันฟุ่มเฟือย (๒) ปิณฑปาติกังค สมทียมามี ข้าพเจ้าขอสมทานเอา ซึ่งองค์แห่งภิกษุผู้มีอันเกี่ยวบิณฑบาตเป็นธรรมเนียมภิกษุที่ต้องการสมทานปฏิบัติเกี่ยวบิณฑบาต เป็นวัตรสามารถสมทานได้โดยการกล่าวในใจหรือกล่าวเปล่งวาจา ตามคำสมทานที่กล่าวมาแล้ว นั้นจะทำการกล่าวทั้ง ๒ แบบหรือเลือกแบบใดแบบหนึ่งก็ได้

การปฏิบัติ ภิกษุผู้เกี่ยวบิณฑบาตเป็นธรรมเนียมนั้น จะยินดีภัต ๑๔ อย่างเหล่านี้ไม่ได้ คือ^{๖๖}

- (๑) สังฆภัต ภัตที่เขาถวายสงฆ์
- (๒) อุทเทศภัต ภัตที่เขาถวายเจาะจง
- (๓) นิมนตนภัต ภัตที่เขา ถวายด้วยการนิมนต์
- (๔) สลากภัต ภัตที่เขาถวายด้วยสลาก
- (๕) ปกขิกภัต ภัตที่เขาถวายประจำปักข์
- (๖) อุโปสถิกภัต ภัตที่เขาถวายประจำวันอุโบสถ
- (๗) ปาฏิปติกภัต ภัตที่เขาถวายในวันขึ้นค่ำหนึ่งหรือ แรมค่ำหนึ่ง
- (๘) อาคันตุกภัต ภัตที่เขาถวายแก่พระอาคันตุกะ
- (๙) คมิกภัต ภัตที่เขาถวายแก่ภิกษุผู้ เตรียมจะเดินทาง
- (๑๐) คิลานภัต ภัตที่เขาถวายแก่ภิกษุอาพาธ
- (๑๑) คิลานุปุฏฐากภัต ภัตที่เขาถวาย แก่ภิกษุผู้อุปุฏฐากภิกษุอาพาธ
- (๑๒) วิหารภัต ภัตที่เขาหุงต้มขึ้นในวัด
- (๑๓) ชูรภัต ภัตที่เขาถวาย ณ ที่บ้านใกล้เรือนเคียง
- (๑๔) วารกภัต ภัตที่เขาผลัดกันถวายโดยวาระ

แต่ถ้าภัตทั้งหลายที่กล่าวมาเขาถวายโดยมิได้ระบุชื่อโดยมีนัยว่า ขอนิมนต์ท่านทั้งหลายรับสังฆภัต แต่ระบุเพียงว่า ของสงฆ์จงรับภิกษา ณ ที่บ้านของพวกข้าพเจ้า แม้ท่านทั้งหลายก็ขอนิมนต์ไปรับภิกษาด้วยเช่นนี้ ซึ่งการยินดีภัตเหล่านั้นของภิกษุผู้เกี่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเป็นการสมควร

ข้อผ่อนปรนในการสมทาน การฉันอาหารที่ถวายสงฆ์ (สงฆภตต) อาหารประจำ (นิจจภตต) อาหารมีฉลาก (สลากภตต) อาหารถวายเป็นรายปักข์ (ปกขิกภตต) อาหารถวายในวันอุโบสถ (อุโปสถภตต) อาหารที่ถวายเป็นคณะ (คณภตต) และอาหารที่ถวายเป็นอนุสรณ์แก่อาราม

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗.

(วิหารกต) เพื่อความเหมาะสมไม่เป็นการขาดการสมาทานปิตทปาติกังคะ^{๖๗} เพราะสามารถถือได้ว่า เป็นอาหารบิณฑบาตเนื่องจากการนำก้อนข้าวและอาหารมาถวายที่วัด โดยไม่ต้องออกเที่ยวบิณฑบาต

ระดับการปฏิบัติภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรมี ๓ ระดับ คือ^{๖๘}

(๑) ปิตทปาติก ภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ จะรับภิกษาที่เขานำมาถวายข้างหน้าหรือข้างหลังก็ได้ แม้เมื่อพวกทายกซึ่งอยู่ประตู บ้านที่ตนไปถึงขอรับบาตรจะให้บาตรก็ได้หรือจะรับภิกษาที่พวกทายกกลับไปนำมาถวายก็ได้ แต่ใน วันนั้นเมื่อนั่งแล้วย่อมไม่รับภิกษาอื่น

(๒) ปิตทปาติกภิกษุชั้นกลาง ในวันนั้นถึงจะนั่งแล้วก็รับภิกษา อื่นอีกได้ แต่จะรับนิมนต์รับภิกษาเพื่อวันพรุ่งนี้ไม่ได้

(๓) ปิตทปาติกภิกษุชั้นต่ำ จะรับนิมนต์รับภิกษา เพื่อวันพรุ่งนี้ก็ได้หรือเพื่อวันต่อไปก็ได้ ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรในระดับที่ ๒ และ ๓ จะมีข้อเสียคือขาดความสะดวกสบายและขาดความเป็นอิสระในการบิณฑบาตเพราะว่าได้รับนิมนต์รับภิกษา ของวันพรุ่งนี้ไว้แล้ว

๔) สप्तทานจาริกังคะ ถือการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นปกติ

การสมาทาน สप्तทานจาริกังคะดังมีคำสมาทาน ๒ อย่าง คือ (๑) โสลุปปาจารย์ ปฏิภิกขา มิ ข้าพเจ้าปฏิเสศการเที่ยวไปด้วยความละโมภ (๒) สप्तทานจาริกังคะ สมายามิข้าพเจ้าขอสมาทานเอา องค์แห่งภิกษุผู้มีอันเที่ยวไปไม่ขาดตอนเป็นปกติภิกษุผู้จะสมาทานสามารถกล่าวคำสมาทานทั้งสอง รวมกันหรือเลือกที่จะกล่าวข้อใดข้อหนึ่งก็ได้ ด้วยการกล่าวเปล่งวาจาหรือด้วยการกล่าวในใจก็ได้

การปฏิบัติ ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับบ้านเป็นวัตรนั้น เมื่อไปยืนอยู่ที่ประตู หน้าบ้านแล้วต้องกำหนดดูให้รู้ว่าไม่มีอันตรรกก่อน ถนนหรือบ้านใดมีอันตรรกให้ข้ามไปได้ ถ้าหาก ไม่ได้ ภาษาที่ประตูหน้าบ้านใดให้เลยผ่านไปได้ ดังนั้นภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับบ้านเป็นวัตร ต้อง เข้าไปบิณฑบาตแต่เช้า เพราะเมื่อเข้าไปแต่เช้าๆจะสามารถผ่านสถานที่อันไม่สะดวกแล้วเที่ยวไป ณ ที่อื่นได้ทันเวลาการเที่ยวบิณฑบาตจำเป็นจะต้องออกแต่เช้าไปตามลำดับบ้าน ถ้าหากบ้านหลังใด ไม่ ใส่บาตรก็จะได้ข้ามไปรับบาตรที่บ้านหลังอื่นได้ทันเวลาฉันภัตตาหาร

^{๖๗} พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖.

^{๖๘} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๙๗ - ๙๘.

ข้อผ่อนปรนในการสมานาน ถ้าภิกษุเห็นช้างหรือม้าต่อสู้กันที่ถนนหรือที่ประตูรั้วพัง หลีกหนี หรือเมื่อเห็นคนจัญทาลให้ปิดบาตร หรือตามหลังอุปัชฌาย์อาจารย์หรือภิกษุอาคันตุกะ สามารถบิณฑบาตข้ามบ้านเรือนนั้นๆได้^{๖๙}

ระดับการปฏิบัติภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับบ้านเป็นวัตรมี ๓ ระดับ คือ

(๑) สप्तานจาริกภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ จะรับเฉพาะภิกษาที่เขานำมาใส่บาตรเมื่อไปถึงหน้าบ้านเท่านั้นจะไม่รับภิกษาที่เขานำตามมาใส่และไม่รับภิกษาที่เขากลับไปเอามาถวาย แต่ยอมสละบาตรให้ที่ประตูบ้าน ซึ่งไปถึงแล้ว ในจุดนี้ไม่มีใครจะสามารถปฏิบัติเสมอเหมือนกับพระมหากัสสปเถระได้เลย

(๒) สप्तานจาริกภิกษุชั้นกลาง จะรับภิกษาที่เขานำมาใส่บาตรเมื่อไปถึงหน้าบ้านและจะรับภิกษาที่เขานำ ตามมาใส่และจะรับภิกษาที่เขากลับไปเอามาถวาย แต่จะไม่นั่งรอรับภิกษา

(๓) สप्तานจาริกภิกษุชั้นต่ำ จะนั่งคอยรับภิกษาในวันนั้นได้

๕) เอกาสนิกังคะ ถือนั่งฉันอาหาร ณ อาสนะเดียวเป็นปกติ

การสมานาน ภิกษุผู้ปฏิบัตินั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตรสามารถสมานาน ได้โดยการ กล่าววาจาหรือกล่าวในใจ ด้วยคำสมานานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือจะสมานานทั้ง ๒ อย่างก็ได้ คำสมานานมีดังนี้^{๗๐} (๑) นานาสนโกชนํ ปฏิภิกขามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธการฉันในที่นั่งมากแห่ง (๒) เอกาสนิกังคํ สมายามิ ข้าพเจ้าขอสมานานเอาซึ่งองค์แห่งภิกษุผู้มีฉันฉันในที่นั่งอัน เดียวเป็นปกติ

การปฏิบัติ ภิกษุผู้ปฏิบัตินั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร เมื่อจะนั่งในหอฉัน อย่างนั่งบนที่นั่งของพระเถระควรกำหนดเอาที่นั่งอันสมควรแก่ตน ว่าที่นั่งตรงนี้เหมาะสมแก่เรา ถ้าภิกษุผู้ปฏิบัตินั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตรกำลังฉันค้างอยู่ มีอาจารย์หรืออุปัชฌาย์มาถึง ควรที่จะลุกขึ้นทำอาจริยวัตรหรืออุปัชฌาย์วัตร^{๗๑} การปฏิบัตินั่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตรจะให้ความสำคัญของการปฏิบัติอุปัชฌาย์มากกว่าการฉันอาหาร เนื่องจากยังมีการฉันน้อย การลูกลามแห่งกิเลส คือความมัวงวนอนก็จะยังมีน้อยตามไปด้วย

^{๖๙} พระอุปติสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๗๐} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๐๒.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

ข้อผ่อนปรนในการสมาทาน ถ้าขณะนั้นตามเวลา ภิคุเห็น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือ หู หรือ ถ้ำฝนตก หรือถ้าเห็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์หรือภิกษุอาคันตุกะแล้วยืนขึ้นเพื่อความเหมาะสม และฉันท่อในภายหลังไม่ถือว่าขาดจากเอกาสนิกังคะ^{๗๒} เพราะเพื่อเป็นการป้องกันอันตรายอันจะเกิดกับภิกษุ ระดับการปฏิบัติระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้ปฏิบัติหนึ่งฉันอาสนะเดียวเป็นวัตรมีอยู่ ๓ ระดับ คือ^{๗๓}

(๑) เอกาสนิกภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ โภชนาจะมีน้อยหรือมีมาก เมื่อลงมือฉันโภชนะแล้ว ย่อมไม่รับโภชนะอื่นอีก แม้คนทั้งหลายเขาเห็นว่า พระเถระไม่ได้ฉันอะไร แล้วพากันเอาเกสซ์ เช่น เนยใส เป็นต้น มาถวายควรจะรับไว้ได้แต่เพียงเพื่อเป็นเกสซ์ จะรับไว้เพื่อเป็นอาหารไม่ได้

(๒) เอกาสนิกภิกษุ ชั้นกลาง เมื่อภัตตาหารในบาตรยังไม่หมด สามารถที่จะรับภัตตาหารอื่นได้อีก

(๓) เอกาสนิกภิกษุชั้นต่ำ เมื่อยังไม่ลุกขึ้นจากที่นั่ง ยังฉันภัตตาหารได้อยู่ เพราะฉันได้ตลอดเวลาที่ยังไม่รับน้ำล้างบาตร หรือ ฉันได้ตลอดเวลาที่ยังไม่ลุกขึ้นจากที่นั่ง

๖) ปัตตปิณฑิกังคะ ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นปกติ

การสมาทาน ภิกษุผู้ฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตรสามารถสมาทานด้วยคำสมาทานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือจากคำสมาทาน ๒ อย่างนี้ คือ^{๗๔} ๑) ทุติยภาชนํ ปฏิภินชามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธ ภาชนะอันที่ ๒ ๒) ปัตตปิณฑิกังคะ สมายามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานเอาซึ่งองค์ของภิกษุผู้มีบิณฑบาต เป็นปกติ ภิกษุผู้สมาทานสามารถกระทำได้ทั้งกล่าวเปล่งวาจาหรือกล่าวในใจก็ได้ เป็นอันว่าสมาทานแล้วซึ่งการปฏิบัติฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร

การปฏิบัติ ภิกษุผู้ฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร เมื่อได้อาหารมาไม่ว่าจะเป็น น้ำผึ้ง น้ำตาล กรวด ผักสด เป็นต้น ให้ใส่อาหารลงในบาตรอย่างเดียว ภาชนะอย่างอื่นแม้จะเป็นใบไม้ก็ตามก็ไม่ควรใช้ เพราะได้ปฏิเสธภาชนะอันที่ ๒ ไว้แล้ว

ข้อผ่อนปรน ในการสมาทาน ไม่มีคำสอนว่าด้วยข้อผ่อนปรน คือ ไม่มีข้อผ่อนปรน ในการสมาทาน

ระดับการปฏิบัติระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้ฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร มี ๓ ระดับ คือ^{๗๕}

^{๗๒} พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖ - ๓๗.

^{๗๓} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๐๒.

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

^{๗๕} พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗.

(๑) ปัตตปิณฑกติกฤษุชั้นอุกฤษุ ภายในบาตรมีก้อนข้าวสุก ปลา เนื้อและขนม จะไม่แบ่งอาหาร ออกจากกัน ให้ภัตตาหารทั้งหมดผสมรวมกันในบาตร

(๒) ปัตตปิณฑกติกฤษุชั้นกลาง จะใช้มือแบ่ง อาหารภายในบาตรออกเป็นประเภทชนิดไม่ให้ผสมปนกันแล้วจึงฉัน

(๓) ปัตตปิณฑกติกฤษุชั้นต่ำ จะใช้มือบิดแบ่งอาหารที่เป็นผัก เป็นเนื้อ เป็นน้ำ ออกจากกัน อย่างชัดเจนระดับการปฏิบัติจะเลือก ปฏิบัติในระดับใดก็ได้ตามความสมัครใจ โดยให้ตรงกับจริตนิสัยของตน ขึ้นต้นอาจจะเริ่มปฏิบัติจากชั้นต่ำก่อนแล้วค่อยๆปฏิบัติเพิ่มระดับขึ้นไปเรื่อยๆจนถึงชั้นอุกฤษุ

๗) ขลุปัจฉภัตตติกังคะ ถือการห้ามภัตที่ถวายภายหลังเป็นปกติ

ภิกษุผู้ปฏิบัติห้ามภัตอาหารอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตรสามารถ สมาทานด้วยคำสมาทานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกันก็ได้ จากคำสมาทาน ๒ อย่างนี้ คือ^{๗๖} (๑) อติริตโตโภชนํ ปฏิกุชิปามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธโภชนะอันล้นเหลือ ๒) ขลุปัจฉภัตตติกังคํ สมายิยามิ ข้าพเจ้า ขอสมาทานเอาซึ่งองค์แห่งภิกษุมิใช่ผู้มีอันฉันปัจฉภัตเป็นปกติการสมาทานจะสำเร็จก็เมื่อภิกษุก่กล่าว เปล่งวาจาหรือกล่าวในใจด้วยคำสมาทานที่กล่าวมาแล้วนั้น

การปฏิบัติ กรรมวิธีภิกษุผู้ปฏิบัติห้ามภัตอาหารอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร ครั้งห้าม โภชนะแล้วไม่ควรทำโภชนะให้เป็นกัปปิยะ (ของควรฉัน) แล้วฉันอีก^{๗๗}

ข้อผ่อนปรนในการสมาทาน ไม่มีคำสอนว่าด้วยข้อผ่อนปรน

ระดับการปฏิบัติระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้ปฏิบัติห้ามภัตอาหารอันนำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตรมี ๓ ระดับคือ^{๗๘}

(๑) ขลุปัจฉภัตตติภิกษุชั้นอุกฤษุ ห้ามโภชนะด้วยอาการฉัน บิณฑบาตครั้งแรกแล้ว จะไม่ฉันบิณฑบาตครั้งที่สอง

(๒) ขลุปัจฉภัตตติภิกษุชั้นกลาง ห้ามแล้วใน เพราะโภชนะใด ยังฉันโภชนะนั้นได้อยู่

(๓) ขลุปัจฉภัตตติภิกษุชั้นต่ำ ย่อมฉันบิณฑบาตได้ตลอดเวลา ที่ตนยังไม่ลุกจากที่นั่ง

๘) อารัญญิกังคะ คือการงดเว้นการอยู่ในหมู่บ้าน

การสมาทาน ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรสามารถสมาทานด้วยการกล่าวคำสมาทานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกันก็ได้ จากคำสมาทาน ๒ อย่างนี้ คือ^{๗๙} (๑) คามนตเสนาสนํ ปฏิกุชิปามิ ข้าพเจ้า

^{๗๖} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทฺธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๐๗.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

^{๗๘} อ่างแล้ว, หน้า ๑๐๗.

^{๗๙} อ่างแล้ว, หน้า ๑๐๘.

ขอปฏิเสศเสนาสนะภายในบ้าน (๒) อารณญิกงค์ สมอาทิตย์ามิ ข้าพเจ้าขอสมათานเอาซึ่งองค์ แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในป่าเป็นปกติ

การปฏิบัติ ภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ในป่าเป็นวัตรต้องออกจากเสนาสนะภายในบ้านโดยทำให้อรุณตั้งขึ้นในป่า ซึ่งป่าในพระสูตรท่านอธิบายลักษณะไว้ดังนี้ เสนาสนะหลังสุดท้ายที่ตั้งอยู่ชั่ว ระยะ ๕๐๐ ชั่วโมงเรียกว่า เสนาสนะป่า^{๕๐} หรือถ้าเป็นวัดที่ไม่มีรั้วล้อม พึ่งวัดเสนาสนะหลังแรกให้เป็นเครื่องกำหนดหรือพึ่งวัดเอาโรงครัวหรือที่ประชุมประจำ หรือต้นโพธิ์ หรือพระเจดีย์ แม้มีอยู่ในที่ห่างไกลไปจากเสนาสนะให้เป็นเครื่องกำหนดก็ได้

ข้อผ่อนปรนในการสมათาน ถ้าภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ในป่าเป็นวัตรเข้าในหมู่บ้านเพื่อให้ศีลประชาชน ปลงอาบัติ ฟังธรรม ลงอุโบสถกรรม ปวารณากรรม ความเจ็บไข้ พยาบาลคนไข้ สอดถามข้อข้องใจในปัญหาธรรม เป็นต้น ไม่ขาดจากการถืออารัญญิกังคะ^{๕๑} เพราะเป็นกิจจำเป็นที่ภิกษุพึงกระทำ

ระดับการปฏิบัติระดับของภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ในป่าเป็นวัตรมี ๓ ระดับ คือ^{๕๒}

- (๑) อารัญญิกภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ จะทำให้อรุณขึ้นในป่าตลอดกาล คืออยู่ในป่าเป็นนิจ
- (๒) อารัญญิกภิกษุชั้นกลาง จะอยู่ในเสนาสนะภายในบ้านได้ตลอดกาล ๔ เดือน ในฤดูฝน
- (๓) อารัญญิกภิกษุชั้นต่ำ จะอยู่ในเสนาสนะภายในบ้านได้ตลอดกาล ๔ เดือน ในฤดูหนาว

ด้วยรวมเป็นเวลา ๘ เดือน

- ๔) รุกขมุลิกังคะ ถืออยู่โคนไม้เป็นปกติ

การสมათาน ภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่โคนไม้เป็นวัตร สามารถสมათานเอาแล้วด้วยค ๑ สมათานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างรวมกัน จากคำสามทาน ๒ อย่างนี้ คือ^{๕๓} (๑) ฉนน์ ปฏิภิกขิปามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสศที่อยู่ที่มีหลังคา (๒) รุกขมุลิกงค์ สมอาทิตย์ามิ ข้าพเจ้าขอสมათานเอาองค์ แห่งภิกษุผู้อยู่ที่โคนไม้เป็นปกติการสมათานจะสำเร็จได้ด้วยการเปล่งวาจาหรือกล่าวในใจก็ได้ ดังคำสมათานที่กล่าวไว้แล้วนั้น

การปฏิบัติภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่โคนไม้เป็นวัตร ควรยึดเอาต้นไม้ที่อยู่สุดเขตวัด โดยเว้นต้นไม้เหล่านี้ คือต้นไม้ที่อยู่ในระหว่างเขตสีมา ต้นไม้อันเป็นที่นับถือบูชา ต้นไม้ที่มียาง ต้นไม้ที่มีผล

^{๕๐} วิ. มหา. (ไทย) ๒/๖๕๔/๑๗๔.

^{๕๑} พระอุปัชฌาย์, วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ มหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗.

^{๕๒} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), วิสุตติมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๑๑.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

ต้นไม้ที่มีค้ำคาวต้นไม้ที่มีโพรง และต้นไม้ที่อยู่กลางวัดเพราะต้นไม้เหล่านี้เมื่อไปอยู่แล้วจะไม่ได้รับความสงบเพราะจะมีมนุษย์ อมนุษย์หรือสัตว์รบกวน

ข้อผ่อนปรนในการสมาทาน ถ้าเกิดฝนตก ภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่โคนไม้เป็นวัตร สามารถ เข้าไปอยู่ใต้ที่มุงที่บังแล้วกลับออกมาเมื่ออากาศแจ่มใส ฝนหยุดตกแล้ว อย่างนี้ไม่ขาด^{๘๔}

ระดับการปฏิบัติ ระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่โคนไม้เป็นมี ๓ ระดับ คือ^{๘๕}

(๑) รุกขมุสิกภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ จะอยู่โคนไม้ตามชอบใจแล้วจะใช้ให้คนอื่นปิดกวางให้ไม่ได้ ฟังใช้เท่าเข้า ใบบนที่ร่วงหล่นด้วยตนเอง

(๒) รุกขมุสิกภิกษุชั้นกลาง จะใช้ผู้อื่นที่บังเอิญมาถึง ณ ที่ตรงนั้นให้ช่วยปิด กวางได้

(๓) รุกขมุสิกภิกษุชั้นต่ำ สามารถเรียกคนรักชาวดหรือสามเณร ให้ช่วยชำระปิดกวางให้สะอาด ช่วยปรับพื้นให้สม่ำเสมอ ช่วยเกลี่ยทราย

๑๐) อัปโภกาสิกังคะ ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นปกติ

การสมาทาน ภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร สามารถสมาทานด้วยคำสมาทานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองรวมกัน จากคำสมาทาน ๒ อย่างนี้ คือ (๑) ฉนวนนัจจ รุกขมุลลัจจ ปฏิภินิ ปามิ ข้าพเจ้าของปฏิเสธที่อยู่อันมีหลังคาและโคนไม้ (๒) อัปโภกาสิกังคะ สมาதியามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานเอาซึ่งองค์แห่งภิกษุผู้อยู่ ณ ที่กลางแจ้งเป็นปกติภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่กลางแจ้งเป็นวัตรสำเร็จได้โดยการกล่าวเปล่งวาจาหรือกล่าวในใจก็ได้ด้วยคำสมาทานที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น

การปฏิบัติ ภิกษุผู้ที่จะปฏิบัติอยู่กลางแจ้งเป็นวัตรจะเข้าไปยังโรงอุโบสถ เพื่อจะฟังธรรมเทศนาหรือทำอุโบสถกรรมก็ได้ เมื่อเข้าไปแล้วฝนเกิดตกไม่ต้องออกมาแต่ถ้าฝนหยุดตกแล้วจึง ค่อยออกมา หรือจะเข้าไปโรงฉันหรือเรือนไฟเพื่อทำกิจวัตรก็ได้ หรือจะไปบอกอำลาภัตติกภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระในโรงฉันก็ได้ หรือเมื่อจะแสดงพระบาลีเอง หรือให้ผู้อื่นแสดงให้ฟังจะเข้าไปยังที่ อยู่อันมีหลังคาก็ได้และจะเอาเตียงและตั้ง เป็นต้น ซึ่งทิ้งเกะกะอยู่ข้างนอกเข้าไปเก็บไว้ข้างในก็ได้ หรือเมื่อกำลังเดินทางถือเครื่องบริวารของพระเถระผู้ใหญ่ไป เมื่อฝนตกจะเข้าไปยังศาลาซึ่งอยู่กลางทางก็ได้^{๘๖}

ข้อผ่อนปรนในการสมาทาน ถ้าเกิดฝนตก ภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่กลางแจ้งเป็นวัตรสามารถ เข้าอยู่ใต้ที่มุงบังแล้วกลับออกมาเมื่ออากาศแจ่มใส อย่างนี้ไม่ขาด^{๘๗} กลับออกมาได้เมื่อฝนหยุดตก

^{๘๔} พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗.

^{๘๕} อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๔.

^{๘๖} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๑๖.

^{๘๗} พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗.

ระดับการปฏิบัติ ระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่กลางแจ้งเป็นวัตรมี ๓ ระดับ^{๘๘} คือ

(๑) อัปโลกาสิกภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ จะเข้าไปฟังหรืออิงต้นไม้หรือภูเขาหรือเรือนไม้ได้ ต้องทำกระท่อมผ้า (กางกลด) อยู่ ณ ที่กลางแจ้งเท่านั้น

(๒) อัปโลกาสิกภิกษุชั้นกลาง จะเข้าไปฟังหรืออิง ต้นไม้ ภูเขาและบ้านได้ แต่จะไม่เข้าไปอยู่ข้างใน

(๓) อัปโลกาสิกภิกษุชั้นต่ำ เจื่อมเขาซึ่งมีขอบเขตมิได้ มุงบัง หรือปะรำที่มุงบังด้วยกิ่งไม้ หรือผ้ากลดหยาบๆ หรือกระต๊อบซึ่งอยู่ตามทีนั้นๆ เป็นต้น ทอดทิ้ง ไว้แล้วสามารถใช้ได้

๑๑) โสสานิกังคะ ถืออยู่ป่าช้าเป็นปกติ

การสมათาน ภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตร สามารถสมათานเอาแล้ว ด้วยคำสมათานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกันทั้งสองอย่างก็ได้ จากคำสมათาน ๒ อย่างนี้ คือ^{๘๙}

(๑) น สุ สานํ ปฏิภิกขิปามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสศที่อันมิใช่สุสาน

(๒) โสสานิกังคะ สมายิยามิ ข้าพเจ้าขอสมათานเอา ซึ่งองค์แห่งภิกษุผู้อยู่ในป่าช้าเป็นปกติ ภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตรจะต้องกล่าวเปล่งวาจาหรือ กล่าวภายในใจก็ได้ เป็นอันว่าได้สมათานเอาแล้วซึ่งการปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ด้วยคำสมათานที่ได้ กล่าวมาแล้วนั้น

การปฏิบัติ ภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ไม่ควรกำหนดหมายเอาไว้ว่า ที่ตรงนี้เป็น ป่าช้าเพราะเมื่อยังมิได้เผาศพสถานที่นั้นจะได้ชื่อว่าป่าช้าไม่ได้ นับตั้งแต่ที่มีการเผาศพ แม้เขาจะทิ้งไปแล้วถึง ๑๒ ปีสถานที่นั้นก็ยังคงเป็นป่าช้าอยู่ ภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตรควรจะกราบเรียนพระสังฆเถระ หรือบอกเจ้าหน้าที่หรือผู้ดูแลป่าช้านั้นให้ทราบก่อนเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้น

ข้อผ่อนปรนในการสมათาน ถ้าเกิดผ่นตก ภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตรสามารถที่จะเข้าไปอยู่ใต้ที่มุงบังแล้วกลับออกมาเมื่ออากาศแจ่มใส อย่างนี้ไม่ขาด

ระดับการปฏิบัติ ระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตรมี ๓ ระดับ คือ

(๑) โสสานิกภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ ต้องอยู่ ณ ป่าช้าซึ่งมีการเผาศพประจำ มีศพประจำและมีการร้องไห้เป็นเนืองนิจเท่านั้น

(๒) โสสานิกภิกษุชั้นกลาง ต้องอยู่ ณ ป่าช้าซึ่งมีการเผาศพประจำหรือมีศพประจำ หรือมีการร้องไห้อย่างใดอย่างหนึ่ง

(๓) โสสานิกภิกษุชั้นต่ำ อยู่ป่าช้าที่พอจะเข้าลักษณะแห่งป่าช้าตาม นัยที่กล่าวแล้ว ก็เป็นการสมควรระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้จะปฏิบัติอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ควรเริ่มจาก การปฏิบัติในระดับชั้น

^{๘๘} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), วิสุทฺธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๑๖.

^{๘๙} อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๖.

ต่ำกว่าก่อน เมื่อชำนาญแล้วจึงเพิ่มระดับการปฏิบัติขึ้นไป เพื่อให้สติปัญญาสามารถ ปรับให้เข้ากับปาฐาได้ ไม่สติแตกเมื่อเจอสิ่งที่ไม่คาดคิดภายในปาฐา

๑๒) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นปกติ

การสมาทาน ฝึกปฏิบัติอยู่ในเสนาสนะตามที่ท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร สามารถสมาทานด้วยคำสมาทานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างรวมกันก็ได้ จากคำสมาทาน ๒ อย่างนี้^{๙๐} คือ (๑) เสนาสนะโลลูปปี ปฏิภินิยามิ ข้าพเจ้าขอปฏิเสศความละโมภะในเสนาสนะ (๒) ยถาสันถติกังคะ สมาทียามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานเอาซึ่งองค์แห่งภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะตามที่จัดแจงไว้แล้วอย่างไรเป็นปกติซึ่งในการสมาทานนี้จะสำเร็จได้ด้วยการกล่าวเปล่งวาจาหรือกล่าวในใจตามแต่ต้องการ

การปฏิบัติ เสนาสนะใดที่สงฆ์ให้ภิกษุรับเอาแล้ว ด้วยคำว่าเสนาสนะนี้ถึงแก่ท่าน ภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ในเสนาสนะตามที่ท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร พึงยินดีเสนาสนะนั้นท่านนั้น ไม่ขับไล่ภิกษุอื่นให้ลุกหนีไปจากเสนาสนะที่ไม่ใช่เสนาสนะของตน

ข้อผ่อนปรนในการสมาทาน ถ้าเกิดฝนตก ภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ในเสนาสนะตามที่ท่านจัดให้ อย่างเป็นวัตรสามารถเข้าอยู่ในเสนาสนะอื่นได้ แล้วกลับออกมาเมื่ออากาศแจ่มใส อย่างนี้ไม่ขาด เพราะเป็นการเข้าพักชั่วคราวในตอนฝนตก ไม่ได้อยู่ประจำในเสนาสนะนั้น

ระดับการปฏิบัติ ระดับการปฏิบัติของภิกษุผู้ปฏิบัติอยู่ในเสนาสนะตามที่ท่านจัดให้ อย่างเป็นวัตรมี ๓ ระดับ คือ

(๑) ยถาสันถติกภิกษุชั้นอุกฤษฏ์ จะไม่สอบถามว่าเสนาสนะที่จัดให้แก่ ตนว่า ไกลไหม ไกลไหม มีอมมนุษย์และสัตว์רבกวนไหม ร้อนไหม หรือเย็นไหม

(๒) ยถาสันถติกภิกษุ ชั้นกลาง จะสอบถามว่าเสนาสนะที่จัดให้แก่ตนว่า ไกลไหม ไกลไหม มีอมมนุษย์และสัตว์רבกวนไหม ร้อนไหม หรือเย็นไหม แต่ไม่ได้ไปตรวจดู

(๓) ยถาสันถติกภิกษุชั้นต่ำ จะสอบถามและไปตรวจดู เสนาสนะ ถ้าไม่ชอบใจเสนาสนะ หลังนั้น จะเปลี่ยนเอาเสนาสนะหลังอื่นก็ได้ในระดับของภิกษุผู้ปฏิบัติ อยู่ในเสนาสนะตามที่ท่านจัดให้ อย่างเป็นวัตรนั้น จะทำการเลือกปฏิบัติว่า จะปฏิบัติชั้นอุกฤษฏ์ หรือชั้นกลาง หรือชั้นต่ำ ขึ้นอยู่กับ กาล เวลา และสถานที่ เพื่อความเหมาะสม ไม่ควรเลือกปฏิบัติชั้น ใดชั้นหนึ่งอย่างเคร่งครัดเพราะจะทำให้เกิดทิวี่แฝงอยู่กับธุดงค์ที่ตนสมาทานนั้น

๑๓) เนสัชชีกังคะ ถือการนั่งอย่างเดียวเป็นปกติ

^{๙๐} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๒๒.

การสมาทาน ฝึกปฏิบัตินั่งเป็นวัตร จะสมาทานด้วยคำสมาทานอย่างไรอย่างหนึ่งหรือทั้งสอง จากคำสมาทาน ๒ อย่างนี้^{๑๑} คือ (๑) เสวยย์ ปฏิภาณี ปาณี ข้าพเจ้าขอปฏิบัติสมาธิด้วยอริยาบถนอน (๒) เนสขุชังคัง สมายามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานเอาซึ่งองค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ด้วยอริยาบถนั่งเป็นปกติการสมาทานจะกระทำได้ด้วยการเปล่งวาจาหรือการกล่าวในใจก็ได้ เป็นอันภิกษุได้สมาทานแล้วซึ่งการนั่งเป็นวัตร

การปฏิบัติ ฝึกปฏิบัตินั่งเป็นวัตร ต้องลุกขึ้นเดินจงกรมให้ได้ยามหนึ่ง ในบรรดาสามแห่งราตรี คือจะต้องเดินจงกรมเป็นเวลา ๔ ชม. โดยจะเดินตั้งแต่ ๑๘.๐๐-๒๒.๐๐ น. หรือ ๒๒.๐๐ - ๐๒.๐๐ น. หรือ ๐๒.๐๐ - ๐๖.๐๐ น. เลือกเดินช่วงเวลาใดก็ได้ในสามยามที่กล่าวมานี้ หรืออาจจะเจริญสมาธิด้วยกิริยาอื่น เดิน นั่ง สลับกันไปจนครบราตรี หรืออาจจะปฏิบัติไปในทางการนั่งมากกว่า การเดินก็ได้ตามจริตนิสัยของตนคือ ถ้านั่งเจริญสมาธิได้ดีก็ควรนั่งให้นานกว่าเดิน

ข้อผ่อนปรนในการสมาทาน ในการสมาทานปฏิบัตินั่งเป็นวัตร ไม่มีคำสอนว่าด้วยข้อผ่อนปรน แต่มีระเบียบอนุโลมตามเหตุการณ์ เพื่อหยอดยาเข้าในจุมูก การกระทำเช่นนี้ไม่ขาดจากการสมาทาน เพราะเป็นการเพื่อรักษาอาการป่วย

๒.๓.๕ รูปแบบอานิสงค์ของธุดงค์

๑) ปังสุกุลิกังคะ ถือผ้าบังสุกุลเป็นปกติอานิสงค์ในธุดงค์วัตรใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรมีดังต่อไปนี้ คือ

(๑.) ภิกษุผู้ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น ชื่อว่า เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติสมควรแก่ปัจจัยอันเป็นเครื่องอาศัย

(๒) เป็นการดำรงตนไว้ในอริยวงศ์ประการที่หนึ่ง (คือ ความสันโดษในจีวร)

(๓) ไม่เป็นทุกข์ในการรักษา

(๔) ไม่มีพฤติกรรมเป็นที่เกะอาศัยของผู้อื่น

(๕) ไม่หวาดกลัวด้วยโจรภัย

(๖) ไม่เป็นการบริโภครด้วยตัณหา

(๗) มีบริวารเหมาะสมแก่สมณสาธูรูป

(๘) เป็นผู้มียปัจจัยเหมือนดังพระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญไว้ว่า ปัจจัยเหล่านั้น เป็นสิ่งเล็กน้อยด้วยหาได้ง่ายด้วย หาโทษมิได้ด้วย^{๑๒}

(๙) เป็นผู้เป็นที่น่าเลื่อมใส

^{๑๑} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร, วิสุทธีมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๒๓.

^{๑๒} อง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗/๔๒, ขุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๑/๔๗๘.

- (๑๐) เป็นการเพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติให้เจริญยิ่งขึ้น
- (๑๑) เป็นการสำเร็จผลแห่งคุณมีความเป็นผู้มักน้อย เป็นต้น
- (๑๒) เป็นการวางไว้ซึ่งทิฐิฐานุคติแก่มวลชนในภายหลัง^{๙๓}
- ๒) เตจิวริกังคะ ถือผ้า ๓ ผืนเป็นปกติอาณิสงส์ของการปฏิบัติถูกต้องใช้เพียงผ้าสามผืนเป็นวัตร มีดังต่อไปนี้^{๙๔} คือ
- (๑) ภิกษุผู้ใช้เพียงผ้า ๓ ผืน ย่อมเป็นผู้ชื่อว่าสันโดษยินดีด้วยผ้าเครื่องรักษาร่างกาย ซึ่งเปรียบการถือเอาผ้าไปของภิกษุว่ามีอาการเหมือนการบินไปของนก
- (๒) ความเป็นผู้มีภาระงานน้อย คือการทำงานในการซักผ้า ดูแลผ้าและทำความสะอาดผ้า
- (๓) งดเว้นจากการสะสมผ้า
- (๔) ความเป็นผู้มีพฤติกรรมเบาไม่หนักด้วยภาระที่เกี่ยวกับผ้า
- (๕) เป็นอันละเสียได้ซึ่งความละโมภในอดีตรากิวัตร ผ้าที่เหลือเพื่อเกินความจำเป็น
- (๖) ความเป็นผู้มีคุณสมบัติขัดเกลากิเลสเพราะเป็นผู้กระทำพอดีในไตรจีวร
- (๗) เป็นอันสำเร็จผลแห่งคุณมีความเป็นผู้มักน้อย เป็นต้น
- ๓) ปินติปาติกังคะ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นปกติมีอาณิสงส์มีดังนี้ คือ^{๙๕}
- (๑) ภิกษุผู้เที่ยว บิณฑบาตเป็นวัตรนั้น เป็นผู้มิชอบปฏิบัติสมควรกับปัจจัยอันเป็นเครื่องอาศัย เป็นการดำรงตนไว้ในอริยวงศ์ข้อที่ ๒ (ความสันโดษในบิณฑบาต)
- (๒) เป็นผู้ไม่มีพฤติกรรมเป็นที่เกะอาศัยของคนอื่น
- (๓) เป็นผู้มิปัจจัยเครื่องอาศัยตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญไว้ว่า ปัจจัยเหล่านั้นเป็นสิ่งเล็กน้อย ด้วย เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายด้วย เป็นสิ่งที่หาโทษมิได้ด้วย^{๙๖}
- (๔) เป็นผู้ย้ายเสียได้ซึ่งความเกียจคร้าน ไม่เป็นผู้เกียจคร้าน
- (๕) เป็นผู้มิอาชีพอันบริสุทธิ์
- (๖) เป็นการทำข้อปฏิบัติ คือ เสด็จวัตรให้สมบูรณ์
- (๗) ไม่ใช่ผู้ที่ให้ผู้อื่นเลี้ยงดู
- (๘) เป็นการกระทำความอนุเคราะห์แก่คนอื่น
- (๙) เป็นการปิดกั้นความติดในรส

^{๙๓} พระราชญาณวิสิฐ และคณะ, **คู่มือการศึกษาสัมมาปฏิบัติไตรสิกขา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นครปฐม : บริษัทเพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๔.

^{๙๔} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๕๕.

^{๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘-๙๙.

^{๙๖} อง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗/๔๒.

(๑๐) ไม่ต้องอาบัติ โดยคนโกชนสิกขาบท^{๙๗} ปรัมปรโกชนสิกขาบท^{๙๘} และจาริตตสิกขาบท^{๙๙}

- (๑๑) มีความประพฤติอันสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น
- (๑๒) เป็นการเพิ่มพูนสัมมาปฏิบัติให้เจริญยิ่งขึ้น
- (๑๓) เป็นการสงเคราะห์มวลชนในภายหลัง
- ๔) สप्तานจาริกังคะ ถือการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นปกติ ในชุดงศ์นี้มีดังนี้ คือ
  - (๑) ความเป็นผู้ใหม่อยู่เป็นนิจในทุกๆตระกูล
  - (๒) เป็นผู้มีอาการเหมือนพระจันทร์
  - (๓) เป็นการละเอียดซึ่งความตระหนี่ตระกูล
  - (๔) เป็นผู้มีการอนุเคราะห์อย่างเสมอหน้ากัน
  - (๕) ไม่มีโทษในเพราะการเข้าไปสู่ตระกูล
  - (๖) ไม่ยึดติดต่อคำนิมนต์
  - (๗) เป็นผู้ไม่มีความต้องการด้วยการยื่นให้ซึ่งภิกษา
  - (๘) เป็นผู้มีคุณสมบัติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น^{๑๐๐}
- ๕) เอกาสนิกังคะ ถือนั่งฉันอาหาร ณ อาสนะเดียวเป็นปกติ อานิสงสีในชุดงศ์นี้มีดังนี้^{๑๐๑}

คือ

- (๑) ความเป็นผู้มีอาพาธน้อย
- (๒) ความเป็นผู้มี ความลำบากกายน้อย
- (๓) ฐานเบา คือ กล้ามเนื้อกลับตัวคล่องแคล่ว
- (๔) กำลังแข็งแรงมีการอยู่อย่าง ผาสุกสบาย
- (๕) ไม่ต้องอาบัติเพราะโทษนะอันไม่เป็นเดนเป็นเหตุ
- (๖) บรรเทาความติดในรสอาหารเสียได้
- (๗) เป็นผู้มีคุณสมบัติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น
- ๖) ปัตตปิณฑิกังคะ ถือนั่งเฉพาะในบาตรเป็นปกติ อานิสงสีในชุดงศ์นี้มีดังนี้^{๑๐๒}

^{๙๗} วิ. มหา. (ไทย) ๒/๒๐๙/๓๗๐.

^{๙๘} วิ. มหา. (ไทย) ๒/๒๒๑/๓๗๙.

^{๙๙} วิ. มหา. (ไทย) ๒/๒๙๔/๔๓๗.

^{๑๐๐} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๐๒.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

^{๑๐๒} อ้างแล้ว, หน้า ๓๔๘.

- (๑) เป็นการบรรเทาเสียซึ่งต้นหาในรสต่างๆ
- (๒) เป็นการเสียสละได้ซึ่งภาวะที่มีความอยากในรส ในภาชนะนั้นๆ
- (๓) ความเป็นผู้เห็นประโยชน์และ ประมาณในอาหาร
- (๔) ไม่มีความลำบากเพราะการรักษาเครื่องใช้ เช่น ถาด เป็นต้น
- (๕) ไม่มีความ เป็นผู้ฉันทลอกแลก
- (๖) เป็นผู้ไม่เรื่องมากในเรื่องอาหาร
- (๗) เป็นผู้มีความประพฤติสมควรแก่คุณ มีความมักน้อย เป็นต้น
- ๗) ขลุ่ัจฉาภัตติกังคะ ถือการห้ามภัตติที่ถวยภายหลังเป็นปกติ มีอานิสงค์ดังนี้^{๑๐๓} คือ
- (๑) เป็นการห่างไกลจากอาบัติเพราะฉัน โภชนะอันไม่เป็นเดน
- (๒) ไม่มีการแน่นท้อง
- (๓) เป็นการไม่สะสมอมิส
- (๔) ไม่มีการแสวงหาอีกซึ่ง อาหาร
- (๕) เป็นผู้มีความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น
- ๘) อารัญญิกังคะ คือการงดเว้นการอยู่ในหมู่บ้าน อานิสงค์ในธุดงค์นี้มีดังนี้^{๑๐๔} คือ
- (๑) อารัญญิกิกษุยอมเป็นผู้ควรที่จะได้ บรรลุซึ่งสมาธิที่ยังมิได้บรรลุ หรือเป็นผู้ควรที่จะรักษาไว้ได้ซึ่งสมาธิที่ได้บรรลุแล้ว
- (๒) แม้สมเด็จพระ บรมศาสดาก็ทรงพอพระหฤทัยต่อท่านเหมือนดังที่ตรัสไว้ว่า นาคิต กิกษุด้วยเหตุนี้ เรายอมพอใจต่อ กิกษุนี้ด้วยการอยู่ในป่า^{๑๐๕}
- (๓) สิ่งต่างๆที่ไม่เป็นที่สัปบายะ ย่อมไม่รบกวณจิตของอารัญญิกิกษุผู้ อยู่ในเสนาสนะอัน สงัด
- (๔) กิกษุผู้อยู่ในป่าเป็นปกติเป็นผู้สิ้นความสะดุ้งหวาดกลัว ละความพอใจ อาลัยในชีวิตได้ แล้ว ย่อมได้เสวยรสแห่งความสุขอันเกิดแต่วิเวก
- (๕) ภาวะที่เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุล เป็นปกติ เป็นต้น ย่อมเป็นภาวะที่เหมาะสมแก่ท่าน อารัญญิกิกษุ
- ๙) รุกขมุลิกังคะ ถืออยู่โคนไม้เป็นปกติ อานิสงค์ในธุดงค์นี้มีดังนี้^{๑๐๖} คือ

^{๑๐๓} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๘.

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

^{๑๐๕} อัง. ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๔๒/๔๙๖, อัง. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๘๖/๔๑๑.

^{๑๐๖} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), วิสุทธีมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

(๑) เป็นผู้มิชอบปฏิบัติสมควรแก่ปัจจัย เครื่องอาศัยตามพระพุทธรวณะชื่อว่า การบวชอาศัยเสนาสนะ คือ โคนไม้^{๑๐๗}

(๒) เป็นผู้มิปัจจัยอัน พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญไว้ เช่น ปัจจัยเหล่านั้นเป็นสิ่งเล็กน้อย ด้วยหาได้ง่ายด้วย เป็นสิ่งที่หา โทษมิได้ด้วย^{๑๐๘}

(๓) เป็นการยังอนิจจสัญญาให้ปรากฏ ด้วยการได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของใบไม้

(๔) ไม่มีความตระหนี่เสนาสนะและความหลงยินดีการงาน

(๕) เป็นผู้มีการอยู่ร่วมกับบุรุษเพศต่างหลาย

(๖) เป็นผู้มีความประพฤตินสมควรแก่คุณมีความสันโดษ เป็นต้น

๑๐) อัปภোগสิกกะ ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นปกติ อาณิสสในรูปดวงนี้^{๑๐๙} มีดังนี้

(๑) เป็นการตัดความกังวลในที่อยู่เสียได้

(๒) เป็นอุบายบรรเทาถิ่นมิหระ คือ ความง่วงเหงาหาวนอน

(๓) เป็นผู้สมควรแก่การที่จะสรรเสริญว่า ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ไม่มีบ้าน ไม่ติดข้องเที่ยวไปมี
อาการปานดังฝูงเนื้อ ฉะนั้น

(๔) เป็นผู้สิ้นความเกี้ยว เกาะ

(๕) เป็นผู้จาริกไปได้ในทิศทั้ง ๔

(๖) เป็นผู้มีความประพฤตินสมควรแก่คุณมีความมักน้อย เป็นต้น

๑๑) โสสานิกังคะ ถืออยู่ป่าช้าเป็นปกติ อาณิสสในรูปดวงนี้^{๑๑๐} มีดังนี้คือ

(๑) ได้มรณสติการพิจารณาความตาย

(๒) มี การอยู่อย่างไม่ประมาท

(๓) ได้ประสบบุญนิมิต

(๔) บรรเทาเสียได้ซึ่งความกำหนัดในกาม

(๕) ได้เห็น สภาพแห่งกายเนืองๆ

(๖) เป็นผู้มากด้วยความสังเวชสลดใจ

(๗) ละเสียได้ซึ่งความเมาในความไม่มีโรค เป็นต้น

(๘) ครอบงำเสียได้ซึ่งภัยอันน่ากลัว

(๙) มีภาวะเป็นที่เคารพและเป็นที่น่าสรรเสริญของ อมนุษย์ทั้งหลาย

^{๑๐๗} วิ. ม. (ไทย) ๔/๑๒๘/๑๙๗.

^{๑๐๘} อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗/๔๒, พุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๑/๔๗๘.

^{๑๐๙} พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), วิสุทธีมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๑๑๘.

^{๑๑๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑๘.

(๑๐) เป็นผู้มีความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมกน้อย เป็นต้น

๑๒) ยถาสันถติกังคะ ถือการอยู่ในเสนาสนะอันท่านจัดให้อย่างไรเป็นปกติ อาณิสงค์ใน
 ๑๒) มีดังนี้คือ

(๑) เป็นการกระทำตามพระพุทโธวาทชื่อว่า ได้สิ่งใดก็พึงยินดีด้วยสิ่งนั้น^{๑๑๒}

(๒) เป็นผู้มุ่งประโยชน์ให้แก่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย

(๓) เป็นการ สละความเลื่อมใสในของเหลวและของประณีต

(๔) เป็นการสละเสียได้ซึ่งความดีใจและความเสียใจ

(๕) เป็นการปิดประตูแห่งความมกมาก

(๖) เป็นผู้มีความประพฤติสมควรแก่คุณมีความมกน้อย เป็นต้น

(๑๓) เนสัชชิกังคะ ถือการนั่งอย่างเดียวเป็นปกติ อาณิสงค์ใน๑๓) มีดังนี้คือ

(๑) เป็นการตัดซึ่งความผูกพันแห่งจิตที่ตรัสไว้ว่า เป็นผู้ชวนชวนหาความสุขในกานอน

ความสุขในการเอนหลัง ความสุขในการหลับ

(๒) ความเป็นสัปบายะแก่การบำเพ็ญกัมมัฏฐานทั้งปวง

(๓) ความเป็นผู้มีอิริยาบถเป็นที่น่าเลื่อมใส

(๔) เป็นการเกื้อหนุน แก่การเริ่มทำความเพียร

(๕) เป็นการเพิ่มพูนการปฏิบัติชอบให้เจริญยิ่งขึ้น สรุปรักษุปฏิบัตินั่งเป็นวัตร มีความ
 เพียร ละความสุขในการนอน ความสุขในการหลับแล้วยอมได้ประสบซึ่งปีติและสุข อัน ปราศจาก
 อามิส

สรุปได้ว่า ๑๒) ๑๓) เป็นการยึดถือข้อวัตรในการปฏิบัติที่เคร่งครัดมากกว่าปกติซึ่งตัว
 บุคคลไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ หรืออุบาสกอุบาสิกาสามารถเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ ขึ้นอยู่กับ
 การสมาทานและการปฏิบัติของแต่ละบุคคล โดยการปฏิบัติตามแบบ๑๒) นั้น มีด้วยกัน ๑๓ ข้อวัตร
 ในแต่ละข้อวัตรนั้น ก็จะมีการปฏิบัติและรูปแบบแตกต่างกันออกไป โดยแบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ ๑)
 เรื่องเกี่ยวกับผ้า ๒) เรื่องเกี่ยวกับการบิณฑบาต ๓) เรื่องเสนาสนะ ที่อยู่ ๔) เรื่องการนั่ง ๑๒) ๑๓) การ
 ปฏิบัติตามแบบ๑๒) ๑๓) เป็นรูปแบบของการเผยแผ่ด้านหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาและสืบทอดมา
 จนถึงปัจจุบัน โดยผ่านข้อวัตรปฏิบัติทั้ง ๑๓ ข้อ ทั้งหมดนี้เพื่อขัดเกลากิเลส ความเศร้าหมอง และ
 พฤติกรรมด้านลบต่างๆของผู้สนใจในการปฏิบัติอย่างแท้จริงและผู้ปฏิบัติจะเลือกปฏิบัติตามข้อใดข้อ
 หนึ่งก็ได้เพราะ๑๒) ๑๓) ไม่ใช่ศีลแต่เป็นข้อวัตรในการปฏิบัติเพิ่มสำหรับผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม

^{๑๑๑} พระพุทโธสมเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร, วิสุทธีมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด), หน้า ๑๒๒.

^{๑๑๒} วิ. ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๗๔๓/๑๒๘, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓๖/๕๖.

^{๑๑๓} พระพุทโธสมเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), วิสุทธีมรรค, หน้า ๑๒๒.

ตารางที่ ๒.๓ สรุปแนวคิดหลักของนักวิชาการเกี่ยวกับชุดงศวรร

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (๒๕๔๘, หน้า ๕๖.)	- ให้ความหมายของคำว่า “ชุดงศ” แปลว่า องค์คุณเป็นเครื่องกำจัดกิเลส, องค์คุณ ของผู้กำจัดกิเลส หมายถึง เจตนาความตั้งใจขัดเกลากิเลส เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้
จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี และ นภาเดช กาญจนะ, (๒๕๔๐, หน้า ๑๒.)	- ให้ความหมายของการถือชุดงศว่า “ถือชุดงศ คือ เจตนาที่แสดงออกเพื่อขจัดกิเลสของตน เกี่ยวกับ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และความเพียร ด้วยข้อปฏิบัติ
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (๒๕๓๘, หน้า ๑๑๔).	- ให้ความหมายชุดงศว่า “ชุดงศ คือ องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลสชื่อข้อปฏิบัติประเภทวัตร ที่ผู้สมัครใจจะพึงสมาทานประพณีได้
พระราชวรมุนีและคณะ, (๒๕๔๑, หน้า ๒๖-๒๘)	- ชุดงศ ๑๓ มีดังนี้ ชุดงศที่เกี่ยวข้องด้วยจีวร มี ๒ ข้อ ชุดงศที่เกี่ยวข้องด้วยบิณฑบาต มี ๕ ข้อ ชุดงศที่เกี่ยวข้องด้วยที่อยู่อาศัย มี ๕ ข้อ ชุดงศที่เกี่ยวข้องด้วยการนั่งอย่างเคร่งครัดมี ๑ ข้อ และลักษณะของชุดงศ
พระพุทธโฆสเถระ สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), (หน้า ๘๘-๑๒๒).	- แสดงถึงผู้ที่ปรารถนาจะการสมาทานปฏิบัติชุดงศ ควรไปหาครู อาจารย์ เพื่อขอคำแนะนำ การปฏิบัติชุดงศ ควรปฏิบัติ ทั้ง ๑๓ ข้อ โดยกล่าวถึง หลักการสมาทาน, วิธีปฏิบัติ, ข้อผ่อนปรนการปฏิบัติและระดับการปฏิบัติ ๓ ชั้นคือ ชั้นอุกฤษฏ์ ชั้นกลาง ชั้นต่ำ รวมไปถึงอานิสงค์ของข้อวัตรชุดงศในแต่ละข้อ
พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (๒๕๔๘, หน้า ๓๗.)	ข้อสมาทานของการอยู่เสนาสนะและข้อผ่อนปรนในการถือข้อวัตร ณ ที่แจ้งว่าสามารถอยู่ได้ที่ยังได้ถ้าเกิดฝนตก

ตารางที่ ๒.๓ สรุปแนวคิดหลักของนักวิชาการเกี่ยวกับชุดงควัตร (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระมหาบุญเลิศ ฐานทิโนและคณะ, (๒๕๔๗, หน้า ๓๖๗.)	อธิบายระดับปฏิบัติเกี่ยวกับการรับผ้าบังสุกุลว่า ภิกษุผู้รับเอาผ้าที่หายกลวายเป็นวางทอดไว้ ณ ที่ ใกล้เท้า
พระราชญาณวิสิฐ และคณะ, (๒๕๕๒, หน้า ๔๓.)	คำว่า ผ้าที่ภิกษุทั้งหลายเที่ยวขอได้มา ผ้าเหล่านี้ จัดเป็นผ้าบังสุกุลไม่ได้ “เพราะผ้าบังสุกุลที่ภูคนั้น ต้องเป็นผ้าที่ถูกทิ้ง หรือวางทอดไว้ที่ใดที่หนึ่งโดย ไม่ต้องประเคนและไม่กล่าวถวายแก่สงฆ์”

๒.๔ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดพุทธโธภาวนา ตลอดระยะเวลา ๑ปี โดยมีกลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่าง/ประชากร เป็นพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี และประชาชนผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมภายในวัดพุทธโธภาวนาจำนวน ๓๒๐ คน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสภาพพื้นที่ที่ทำการวิจัยทั้งจากการทบทวนเอกสารและข้อมูลด้านอื่น ๆ สรุปได้ดังนี้

วัดพุทธโธภาวนา เป็นวัดที่ตั้งขึ้นมาใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของวัดลำโพซึ่งเป็นเจ้าคณะตำบล บางรักใหญ่ เขต ๑ และ วัดบางไผ่พระอารามหลวง เจ้าคณะอำเภอบางบัวทอง เป็นวัดลำดับที่ ๑๔ ในเขต อำเภอบางบัวทอง ได้รับการแต่งตั้งเป็นวัด เมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ จากเดิมชื่อสำนักวิปัสสนาพุทธภาวนาเป็นวัดพุทธโธภาวนา โดยมีพระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก เป็นเจ้าอาวาสปกครองคณะสงฆ์

สถานที่ตั้ง วัดพุทธโธภาวนา ตั้งอยู่เลขที่ ๗๐/๓ หมู่ที่ ๕ พฤษภา ๓ ซอย ๓๒ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยทิศเหนือจะอยู่ใกล้กับ วัดมะสง ตำบลทิววัฒนา อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ทิศตะวันออก อยู่ใกล้กับวัดลาดปลาตุก ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทิศห่างจากวัดประมาณ ๕ กิโลเมตร ทิศใต้อยู่ใกล้กับวัดเต็มรักสามัคคี ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทิศห่างจากวัดประมาณ ๒ กิโลเมตร และทิศตะวันตกอยู่ใกล้กับ วัดเพราฉาย ตำบลหนองเพราฉาย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ทิศห่างจากวัดประมาณ ๒ กิโลเมตร วัดพุทธโธภาวนา ได้ชื่อเป็นวัดพุทธโธสืบเนื่องมาจาก พื้นที่นี้ มูลนิธิหลวงพ่อกาณาพุทธโธ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ได้มอบให้ในการตั้งเป็นสำนักสงฆ์ มีเนื้อที่ประมาณ ๔

ไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ก่อนซื้อพื้นที่ก่อนที่ขยายเป็น ๘ ไร่และดำเนินเรื่องในการตั้งเป็นวัด ซึ่งในขณะนั้นพื้นที่วัดพุทโธภาวนาเป็นป่าช้าร้างมาก่อน โดยมีต้นสะแก เป็นจำนวนมาก ท่านเจ้าอาวาส พระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก ได้รุดงค์มาปักกลดบริเวณโคนต้นมะขามและได้มีญาติโยมมาถวายของแก่ท่านหลังจากนั้น ประมาณ ๗ วัน ได้ฝันว่ามีวิญญาณเด็กได้ไปเข้าฝันบอกให้ช่วยขุดตรงบริเวณที่ปักกลด เมื่อนำรถแม็กโครเข้าไปขุดแล้วก็พบว่า ได้มีไหใบหนึ่งภายในไหได้พบกับกระดูกเด็กซึ่งสืบประวัติต่อมาได้ทราบว่าถูกฝังไว้ในสถานที่แห่งนี้เป็นเวลา ๙ ปี ทำให้ชื่อเสียงสำนักสงฆ์วิปัสสนาพุทโธภาวนา ในขณะนั้นเป็นที่รู้จักของคนหมู่บ้านพุกษา ๓ และได้เปิดอบรมการสอนปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัตรเป็นหลักสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่และประชาชนผู้ที่มีความสนใจยกตัวอย่างเช่น โครงการอุปสมบทพระหมู่ เมื่อพระหมู่อุปสมบทเสร็จแล้วก็จะฝึกการเดินธุดงค์และการปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตรทันที การเข้าปริวาสกรรมประจำปีของพระสงฆ์ ก็จะเดินทางเข้ามาในตลอดปีและฝึกปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์ควบคู่กับการอยู่ปริวาสกรรม สำหรับประชาชนก็อยู่ในช่วง วันแม่แห่งชาติ หรือช่วงวันที่สำคัญของวัดเช่น วันอายุวัฒนมังคลของเจ้าอาวาส วันครบรอบตั้งวัดเป็นต้น และช่วงที่พระสงฆ์และประชาชนจะเดินทางมาปฏิบัติพร้อมกันนั้นได้แก่ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น จนถึงปัจจุบัน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี สามารถแบ่งออกเป็นได้ ๒ ขั้นตอน คือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธุดงค์วัตร ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ มาศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่านซึ่งมีวิธีการค้นคว้าและศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ หลายหลายที่ไปค้นคว้ามาวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้มาเสนอพอสังเขปต่อไปนี้

พระครูโพธิสิริรักษ์ (จันท โจนโท) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการโดย ภาพรวมค่อนข้างดี ในด้านเมตตา ภาวกรรมด้านเมตตา วาจกรรมด้านเมตตา มโนกรรมด้านสาธารณโภคี ด้านศีลสามัญญตา ด้านทิวฐิสามัญญตา ดังนี้ การปกครองคณะสงฆ์ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถร

สมาคม ขอบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติและประกาศของมหาเถรสมาคมโดยเคร่งครัด การพูดจากับผู้อยู่ในความปกครองด้วยความสุภาพอ่อนโยน มีเหตุผลแนะนำตักเตือนผู้อยู่ในความปกครองโดยไม่มีอคติ การเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขในด้านต่างๆ ของพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึง สัทธวิหาริก การมีสวัสดิการด้านต่างๆ แก่ผู้อยู่ในความปกครอง การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและ กัน การเคารพสิทธิเสรีภาพของพระภิกษุ สามเณร การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีความยุติธรรม ไม่ใช้อำนาจข่มผู้อยู่ในความปกครอง ความเป็นเอกภาพในการลงมติความเห็นชอบร่วมกันในเรื่อง ต่างๆ ความสามัคคีในคณะสงฆ์^{๑๑๔}

พระครูวิสุทธาจารย์ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจารย์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อ ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนาการบริหาร/การปกครองไป พร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมายพระราชบัญญัติข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรม วินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการ ปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นรูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหาร จัดการวัด เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยา วัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มี ความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลัก ของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และ พระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญมั่นคง การบริหารจัดการวัดขององค์กรคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ด้านการจัด บุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ ในการบริหารจัดการวัด ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ และปัญหาความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานของรัฐ อันเป็นปัญหาที่สำคัญใหญ่หลวงสำหรับวัด และคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของ

^{๑๑๔} พระครูโพธิสิริรักษ์ (จันท โจนโทโก), “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.)

คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้าน การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ (5M) ได้แก่บุคคล เงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ และคุณธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงามมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณร ภายในวัดเป็นสำคัญเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่างๆ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นำเบื้องต้นนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจกำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กร ให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรจำเป็นจะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม เจ้าอาวาสนั้นมีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุกๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่า การบริหารวัด คือการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ของวัดให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพเจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพ การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้พระพุทธานามิความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป^{๑๑๕}

พระมหากังวาล ธีรธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” ผลการวิจัย พบว่า สภาพแวดล้อมทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขต การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ วิเคราะห์ถึงจุดแข็งคือมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรมและ อบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายในสำนัก เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเอาใจใส่ ในการเผยแผ่พระธรรม คณะสงฆ์สนับสนุนการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ ส่วนจุดอ่อน คือ บางสำนักมีอาคารไม่สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวนมากได้

^{๑๑๕} พระครูวิสุทธาจารย์ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจารย์), “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

อาคารที่พักมีสภาพเก่าทรุดโทรม เครื่องอำนวยความสะดวกมีไม่เพียงพอ เจ้าสำนักบางแห่งขาดวิสัยทัศน์ ในการปรับปรุงสถานที่ขาดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ พระวิทยากรขาดประสบการณ์ ในการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน ขาดการประสานความร่วมมือเรื่องวิทยากรกับสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ด้านปัญหาอุปสรรค คือมีสัตว์ รบกวนมาก เช่น นกพิราบ สุนัข แมว ไก่ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยีได้ดึงดูดความสนใจพระภิกษุ สามเณร ออกไปจาก การศึกษาสัมมาปฏิบัติ ขาดการส่งเสริมพัฒนาพระภิกษุสามเณร ในการศึกษาหลักไตรสิกขา ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติให้ถึงปฏิเวธ อย่างแท้จริงด้านโอกาส คือพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากองค์กรระหว่างประเทศด้านการส่งเสริมสันติภาพ มีการส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการ ทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีความขวนขวายหาความรู้ใหม่ๆ โดยเข้าศึกษาหลักการบริหารจัดการใน มหาวิทยาลัยของสงฆ์มากขึ้น ปัจจัยหลักสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ในเขตการปกครองคณะ สงฆ์ภาค ๑๕ เกิดประสิทธิภาพนั้น คือการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก โดยต้องมี การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการมีปัจจัยสนับสนุน คือการวางแผนโครงการเพื่อเป็น แนวทางของการทำงาน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การอำนวยการ การควบคุมกำกับ กิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินตามแผนที่วางไว้ การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงาน การจัดทำงบประมาณบัญชีการใช้จ่ายเงินและตรวจสอบ ส่วนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการบริหาร จัดการสำนักปฏิบัติธรรมนั้น เน้นหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการจัดให้มีกิจกรรมที่สำคัญทั้งภายในและภายนอกสำนัก รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะ สงฆ์ภาค ๑๕ ที่เป็นมาตรฐานคือ (๑) เจ้าสำนักมีวิสัยทัศน์ มีการขวนขวายศึกษาดูงานของสำนักที่มี มาตรฐานนำมาปรับปรุงสำนักตนเอง เจ้าสำนักรู้จักกำหนดวัตถุประสงค์ รู้จักริเริ่มโครงการที่เป็นแก่น สารประโยชน์ รู้จักวางแผนโครงการเพื่อปฏิบัติงาน จัดที่พัก อาคารปฏิบัติธรรม ให้มีความสะอาด พร้อมใช้งานได้ (๒) ด้านบุคลากร รู้จักแบ่งงานและการมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน รู้จักประสาน ความสามัคคี และประสานประโยชน์ร่วมกัน รู้จักปกครองบังคับบัญชา รู้จักติดตามและประเมินผลงาน พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองและบุคลากรให้มีภาวะความเป็นผู้นำ จัดการศึกษาทั้งด้านปริยัติควบคู่ กับการปฏิบัติ หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ (๓) ด้านการบริหารจัดการภายในสำนัก จัดทำบัญชี รายรับ- จ่ายให้เป็นระบบ โปร่งใส ชัดเจน ตรวจสอบได้ บัญชีการเงินของสำนักปฏิบัติธรรมควรแยกจากบัญชี วัด จัดทำ สถิติผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม มีการตั้งทุนเพื่อการเผยแผ่ของสำ นักปฏิบัติธรรม ประชาสัมพันธ์

กิจกรรมผ่านทางสื่อ เช่น แผ่นป้าย แผ่นพับ วิทยุชุมชน ทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น จัดทำ สื่อการปฏิบัติธรรม เช่น แผ่นซีดี ดีวีดี หนังสือสวดมนต์ และหนังสือคู่มือการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน^{๑๑๖}

พระปลัดวรัญญู อคควชิโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สภาพปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนต้นแบบ พบว่า ด้านบุคลากร อดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้นำเชิงปัจเจกชนสั่งการเพียงรูปเดียวและมีภาวะผู้นำสูง สร้างอัตลักษณ์ให้กับวัดโดยดำเนินโครงการตามทักษะความสามารถเพียงด้านเดียวจนปรากฏผลชัดเจน เจ้าอาวาสรูปใหม่ซึ่งบริหารจัดการวัดต่อมาไม่สามารถสืบสานอัตลักษณ์เดิมไว้ได้ และพระภิกษุผู้ อุปสมบทใหม่ขาดระเบียบวินัยของพระภิกษุสงฆ์รวมทั้งการขาดแคลนศาสนทายาทสืบต่ออายุ พระพุทธศาสนาและกิจการคณะสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ขาดทักษะการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดำเนินการอย่างตั้งรับด้านการร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน ขาดการ ประสานความเข้าใจสำหรับแต่ละโครงการที่วัดดำเนินการ หลักการบริหารตามแบบพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ หลักการครอง ตนครองคน และครองงาน รวมทั้งหลักพระวินัยช่วยให้การบริหารวัดดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดี งามและควรส่งเสริมอาชาเรียนวินัย กรอบควบคุมวิถีชีวิต แนวทางประพฤติปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ให้ เกิดขึ้นในชุมชน และทฤษฎีที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์คือ ทฤษฎีประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การขึ้นใจ และ การควบคุม สำหรับวิธีการและ แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ประกอบด้วย การทบทวนพันธกิจ การวางแผน การดำเนินการพัฒนา การติดตามและการ ประเมินผล ความเป็นไปได้ในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ต้องอาศัยองค์ประกอบด้านกฎหมาย ด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคลากร ด้านเทคนิค ด้านสังคม และ ด้านประชากรชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้ เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วยรูปแบบที่เกื้อกูลกัน ๕ ส่วน ประกอบด้วย (๑) ชัยบัญญัติก่อนจึงย้อนเข็มนาฬิกา คือ การสำรวจรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูล เพื่อประเมินสภาพของวัดและชุมชนก่อนเลือกแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม (๒) ยิ่งให้ยิ่งได้ คือการประกาศเจตนารมณ์ ของวัดที่จะดำเนินการเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน (๓) ฝนตกใส่ตุ่ม คือการสำรวจความรู้พื้นฐานของชุมชน การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดเก็บบันทึกความรู้ที่จัดตั้งแหล่งเรียนรู้หรือ พิพิธภัณฑ์ (๔) กลุ่มลายนมิตรคิด

^{๑๑๖} พระมหากังวาล ธีระมโฆ, “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ถูก คือ การสร้างภาคีเครือข่ายในการทำงานให้เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างวัดกับชุมชน และระหว่างวัดกับองค์กรต่างๆ (๕) ต้องสุขก่อนจึงสำเร็จ คือ การส่งเสริมพฤติกรรมทางด้านจิตใจให้บุคคลมีปัญญาคิดเป็น แก้ปัญหาเป็นไม่เสพบริโภควัตถุเกินสมควร และมีความภาคภูมิใจในพื้นฐานความเป็นมาของชุมชนตนเอง^{๑๑๗}

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการการเผยแผ่ ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ควรมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญกล่าวคือ เป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์และอื่นๆ ตามที่องค์กรกำหนดและมอบหมาย จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนและการเผยแผ่และอำนวยความสะดวกและเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนการการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามประเมินผลบุคลากรที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานการเผยแผ่และจัดทำงบประมาณสนับสนุนให้การอุปถัมภ์กิจกรรมและบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป^{๑๑๘}

สรุป การบริหารจัดการ คือ การวางแผนและการจัดกรบุคลากรองค์กรให้สามารถดำเนินกิจกรรมให้สามารถดำเนินการต่างๆ ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้เตรียมการเอาไว้ หรือตั้งเป้าหมายเอาไว้ การวางแผนยังต้องร่วมไปถึง การจัดการกับบุคลากรคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสั่งการและควบคุมการทำงานและดำเนินงานเพื่อให้กิจกรรมขององค์กรดำเนินงานไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดและคุ้มค่ากับทรัพยากรที่มีอยู่ โดยอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยในการบริหารในองค์กรเป็นสำคัญ

---

^{๑๑๗} พระปลัดวีรญาณ อุดมวิโร, “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๑๘} พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ), “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”, *ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ตารางที่ ๒.๔ สรุปรงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>พระครูโพธิสิริรักษ์ (จันทโท จันทโก), (๒๕๕๙).</p>	<p>- ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการโดย ภาพรวมค่อนข้างดี ในด้านเมตตา ภายกรรมด้านเมตตา วาจากรรมด้านเมตตา โนกรรม ด้านสาธารณโภคี ด้านศีลสามัญญตา ด้านทิวฐิสามัญญทาน มีเหตุผลแนะนำตักเตือนผู้อยู่ในความปกครองโดยไม่มีเคารพลีเสรีภาพของพระภิกษุสามเณร การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีความยุติธรรม ไม่ใช้อำนาจข่มขู่ผู้อยู่ในความปกครอง มีความสามัคคีในคณะสงฆ์</p>
<p>พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), (๒๕๕๗).</p>	<p>- ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง พระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนาการ บริหาร/การปกครองไป พร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรม วินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครอง โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพ การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักให้พระพุทธศาสนา</p>

ตารางที่ ๒.๔ สรุปรงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารการจัดการ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระมหากังวาล ธีรธมโม, (๒๕๕๗).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” ผลการวิจัยพบว่า จุดแข็งคือมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรม และ อบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม จุดอ่อน คือ บางสำนักมีอาคารไม่สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวนมาก รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมคือ (๑) เจ้าสำนักมีวิสัยทัศน์ มีการชวนขยายศึกษาดูงานของสำนักที่มีมาตรฐานนำมาปรับปรุงสำนักตนเอง (๒) ด้านบุคลากร รู้จักแบ่งงานและการมอบหมายอำนาจหน้าที่การทำงาน (๓) ด้านการบริหารจัดการภายในสำนัก จัดทำบัญชี รายรับ-จ่ายให้เป็นระบบ โปร่งใส ชัดเจน ตรวจสอบได้
พระปลัดวรญาณ อคควชิโร, (๒๕๕๗).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หลักการบริหารตามแบบพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ หลักการครอง ตนครองคน และครองงาน ประกอบด้วยรูปแบบที่เกี่ยวเนื่องกัน ๕ ส่วน คือ (๑) การสำรวจรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูล(๒) การประกาศเจตนารมณ์ (๓) การสำรวจความรู้พื้นฐานของชุมชน (๔) การสร้างภาคีเครือข่ายในการทำงาน (๕) การส่งเสริมพฤติกรรมทางด้านจิตใจให้บุคคลมีปัญหา
พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจิณโณ), (๒๕๕๗).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการ คือการอำนวยความสะดวก เป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ และอื่นๆ

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่านซึ่งมีวิธีการค้นคว้าและศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ หลายหลายที่ไปค้นคว้ามาวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้มาเสนอพอสังเขปต่อไปดังนี้

พระครูปลัดชโล เตชพล (ปิ่นวิเศษ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท)” ว่า พระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท) ใช้รูปแบบการนำเสนอแบบ ๔ ส. คือ ส. ๑ คือ สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง) ส. ๒ คือ สมာทปนา (จงใจ) ส. ๓ คือ สมุตเตชนา (หาญกล้า) ส. ๔ คือ สัมปาหังสนา (ร่าเริง) โดยมีการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ขัน ใช้ภาษาง่ายเหมาะสมกับผู้ฟัง และในส่วนของความสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์คือ มีความกระชับชัดเจนของภาษา การใช้ภาษาที่ทำให้ ผู้ฟังเกิดจินตภาพ มีความเหมาะสมตามกาล ความเหมาะสมของการใช้ภาษา มีความบริบูรณ์ ด้วยเหตุและผล และมีความแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่มีอคติ เป็นประโยชน์สูงสุด^{๑๑๙}

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล” ผลการวิจัยพบว่า หลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่มี ๗ ประการ (๑) สอนจากรูปธรรม ไปหานามธรรม (๒) สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ (๓) สอนด้วยอุปกรณ์เสริม (๔) สอนตรงจุด (๕) สอนตาม พอดีเท่าที่จำเป็น (๖) สอนมีเหตุมีผล (๗) สอนสิ่งที่มีความหมายเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าและพระสาวก นำมาใช้ในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย จนขยาย พระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน^{๑๒๐}

พระพิชฌ วทมนธมโม (พุทธพัฒนานนท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่ธรรมของ ว. วชิรเมธี (พระมหาวุฒิชัย)” ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารสมัยปัจจุบันมีประสิทธิภาพใน การเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนสังคมให้เป็นไปในทิศทางต่าง ๆ สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติเจตคติ และพฤติกรรมของบุคคลในสังคมได้ตามต้องการ ทำให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ในการสื่อสารที่มี ความชัดเจน นำมาประยุกต์ใช้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ตกต่ำก่อเกิดปัญหา มาเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ตามที่สังคมส่วนรวมต้องการ ประสิทธิภาพการสื่อสารมีองค์ประกอบ ๔ ประการ

^{๑๑๙} พระครูปลัดชโล เตชพล (ปิ่นวิเศษ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวงศราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๒๐} พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล), “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวงศราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ หรือช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร การสื่อสารเผยแผ่พุทธธรรมสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้ การสอน ๓ วิธีคือ อิทธิปาฏิหาริย์อาเทศนาปาฏิหาริย์และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ในการแสดงธรรม แต่ละครึ่ง ทรงมีลีลาการสอน ๔ อย่าง คือ แบบสันทสนา แบบสมาทปนา แบบสมุตเตชนา แบบสัมปหังสนา สื่อในพระพุทธศาสนา คือการสื่อถึงธรรมที่สามารถช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจน แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น สื่อในครั้งพุทธกาลที่ทรงใช้มี ๕ ประเภท ได้แก่ (๑) การสื่อสารด้วยบุคคลหรือสื่อมวลชน (คำพูด ท่าทาง) (๒) การสื่อสารด้วยภาษา (๓) การสื่อสารโดยใช้อุปกรณ์ (๔) การสื่อสารด้วยการ อุปมา อุปมัย (๕) สื่อสารด้วยนิทานชาดก ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปแสดงธรรม แก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับชั้นด้วยพระองค์เอง โดยทรงใช้พุทธวิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ จนทำให้ พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วชมพูทวีปจนมาถึงสุวรรณภูมิ^{๑๒๑}

บัญชายุทธ นาคมจลินท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์กรแล้วประสบผลสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์กร ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

ปัจจุบัน คณะสงฆ์ได้กำหนดโครงสร้างองค์กรการเผยแผ่ขึ้น โดยให้ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาช่วยเหลืองานกิจการคณะสงฆ์ที่มีมากขึ้น มหาเถรสมาคมกำหนดให้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีกรอบนโยบายภาครัฐให้การส่งเสริมสนับสนุน รวมทั้งศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี ก็ได้้นำแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้าและทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สามารถบริหารองค์กรได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตามแล้วแต่ความคิด หลักการ ทฤษฎี ไม่ว่าจะ เป็นทฤษฎีของ Gulick and Urwick ทฤษฎี ของ ดร. เอ็ดเวิร์ด เดมมิ่ง (Dr. W. Edwards Deming) ก็ตาม ยังมีกฎธรรมชาติของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ ซึ่งเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับวิทยาการสมัยใหม่ ควรนำมาประกอบการบริหารองค์กร ซึ่งการบริหารไม่มีรูปแบบตายตัวขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้น

^{๑๒๑} พระพิชฌ วฑฒนธมโม (พุทธวิฒนานนท์), “รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่ธรรมของ ว. วชิรเมธี (พระมหาภูฒิชัย)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ถ้าหากเรามีวิธีการคิดและบูรณาการเชิงบริหารแล้วจะทำให้การบริหารองค์กรมีประสิทธิภาพเกินกว่าที่คิดทีเดียวและเห็นว่าควรนำมาใช้กับการบริหารองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่ต่อไป^{๑๒๒}

พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน” มี ๔ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

๑ ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้ส่งสาร มี ๓ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่

ประเด็นที่ ๑ เสริมศักยภาพและ ชีตความสามารถมีแนวทางในการดำเนินการโดยปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้เยาวชนสามารถนำหลักธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับช่วงวัยของตน

ประเด็นที่ ๒ สร้างการทำงานเป็นเครือข่าย มีแนวทางในการดำเนินการโดยให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายในการทำงาน และสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่จากเล็กไปหาใหญ่

ประเด็นที่ ๓ ปลูกฝัง จิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจ มีแนวทางในการดำเนินการโดยปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม และสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์ในระดับจุลภาคและมหภาค

๒ ยุทธศาสตร์การบูรณาการสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน มี ๑ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ การบูรณาการตัวสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน

๓ ยุทธศาสตร์การรักษาและเพิ่มช่องทางการสื่อสาร มี ๒ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่

ประเด็นที่ ๑ รักษาช่องทางการสื่อสารเดิม มีแนวทางในการดำเนินการโดยรักษาช่องทางการสื่อสารธรรมะแก่เยาวชนโดยอาศัยโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นฐาน และรักษาช่องทางการสื่อสารธรรมะผ่านกิจกรรมของสถานศึกษา

ประเด็นที่ ๒ เพิ่มช่องทางการสื่อสารใหม่ มีแนวทางในการดำเนินการ โดยเพิ่มช่องทางการสื่อสาร ธรรมะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์

---

^{๑๒๒} บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๔ ยุทธศาสตร์การปลูกฝังค่านิยมที่ดีแก่ผู้รับสาร มี ๑ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ ปลูกฝังค่านิยมที่ดีแก่ผู้รับสาร มีแนวทางในการดำเนินการโดยปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดี และปลูกฝังองค์ประกอบเฉพาะตนของผู้รับสารที่ดี^{๑๒๓}

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความสำคัญอย่างมากมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีวิธีการและหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏเด่นชัดอยู่ในปัจจุบัน โดยส่วนมากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการสอนนั้นจะขึ้นอยู่กับหลัก ๔ ส อันได้แก่ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชชา สัมปหังสชา เพื่อให้แต่ละบุคคลได้เข้าถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาชีวิตทั้งด้าน กาย วาจา และใจ ซึ่งในปัจจุบัน รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สำเร็จได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับหลักการและวิธีการประยุกต์ให้เข้าอยู่กับปัจจุบันในการพัฒนาการเผยแผ่ให้ผู้สนใจได้รับผลประโยชน์สูงสุด พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาปัจจุบันจึงต้องยึดหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและมาพัฒนาให้เข้ากับยุคปัจจุบันจึงสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในวัดและนอกวัด

---

^{๑๒๓} พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสฺสี), “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ตารางที่ ๒.๕ สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระครูปลัดชโล (เป็นวิเศษ), (๒๕๕๔).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของ พระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท)” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้รูปแบบการนำเสนอแบบ ๔ ส. คือ ส. ๑ คือ สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง) ส. ๒ คือ สมาทปนา (จงใจ) ส. ๓ คือ สมุตเตชนา (หาญกล้า) ส. ๔ คือ สัมปาหังสนา (ร่าเริง) โดยมีการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ขัน ใช้ภาษาง่าย เหมาะสมกับผู้ฟัง มีความแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่มีอคติ เป็นประโยชน์สูงสุด
พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารากุล), (๒๕๖๑).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล” ผลการวิจัยพบว่าหลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่มี ๗ ประการ (๑) สอนจากรูปธรรม ไปหานามธรรม (๒) สอนกลุ่มเล็กตามลำดับ (๓) สอนด้วยอุปกรณ์เสริม (๔) สอนตรงจุด (๕) สอนตามพอดีเท่าที่จำเป็น (๖) สอนมีเหตุมีผล (๗) สอนสิ่งที่มีใช้ในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล จนทำให้พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบัน
บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, (๒๕๕๖).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่ธรรมของ ว. วชิรเมธี (พระมหาวิฑูชัย)” การใช้สื่อในครั้งพุทธกาลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทรงใช้มี ๕ ประเภท ได้แก่ (๑) การสื่อสารด้วยบุคคลหรือสื่อมวลชน (คำพูด ท่าทาง) (๒) การสื่อสารด้วยภาษา (๓) การสื่อสารโดยใช้อุปกรณ์ (๔) การสื่อสารด้วยการอุปมา อุปมัย (๕) สื่อสารด้วยนิทานชาดก

ตารางที่ ๒.๕ สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสสี), (๒๕๕๗).</p>	<p>ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในโดยเฉพาะด้านการบริหารการเผยแผ่</p>
<p>พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสสี), (๒๕๕๗).</p>	<p>ได้วิจัยเกี่ยวกับ “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน” ผลการวิจัยพบว่ายุทธศาสตร์การเผยแผ่ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้ส่งสาร มี ๓ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ ๑ เสริมศักยภาพและขีดความสามารถ ประเด็นที่ ๒ สร้างการทำงานเป็นเครือข่ายประเด็นที่ ๓ ปลุกฝัง จิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจ ยุทธศาสตร์การบูรณาการสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้แก่ การบูรณาการตัวสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน</p> <p>ยุทธศาสตร์การรักษาและเพิ่มช่องทางการสื่อสาร</p> <p>ประเด็นที่ ๑ รักษาช่องทางการสื่อสารเดิม</p> <p>ประเด็นที่ ๒ เพิ่มช่องทางการสื่อสารใหม่</p> <p>ยุทธศาสตร์การปลุกฝังค่านิยมที่ดีแก่ผู้รับสาร</p>

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวกับธุดงค์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่านซึ่งมีวิธีการค้นคว้าและศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่ตามแบบธุดงค์หรือข้อปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตรในด้านต่างๆ หลายหลายที่ไปค้นคว้ามาวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้มาเสนอพอสังเขปต่อไปดังนี้ต่อไปดังนี้

พระเมธาวิ อภัสสร (ฉัตรวิไล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิง วิเคราะห์ธุดงค์วัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” กล่าวว่า จากการศึกษาค้นคว้าหลักการธุดงค์วัตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการปฏิบัติตามหลักธุดงค์วัตรของพระสาวกใน ครั้นพุทธกาลทำให้ทราบถึงปัญหาของการไม่ปฏิบัติธุดงค์วัตรของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันอันเป็นผล สืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย สถานที่ไม่เอื้ออำนวย อุบาสกอุบาสิกาไม่เอื้ออำนวยและ สหธรรมิกไม่เอื้ออำนวย ซึ่งมีสาเหตุมาจากการความเจริญทางด้านวัตถุของวัด การทำงานก่อสร้างง่ายในวัด ความติดในเสนาสนะที่สบาย ความไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตร การพูด ถากถาง เหน็บแนมแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติธุดงค์ การต้องใช้พลังงานเพื่อใช้ในการทำงานจึงต้องฉันทสอง มือ ความกลัวในสิ่งที่มองเห็นและมองไม่เห็นและความไม่มีความเพียร ไม่มีความอดทน เป็นต้น ซึ่ง ปัญหาและสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้บรรพชิตไม่พากันปฏิบัติธุดงค์วัตร ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ บรรพชิตจะต้องรู้จักคุณค่าของการปฏิบัติธุดงค์วัตร ในเบื้องต้นเมื่อบรรพชิตปฏิบัติธุดงค์วัตรย่อมทำให้เป็นผู้มีความสันโดษในปัจจุบันนี้ อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และ ยารักษาโรค (ความเพียร) อันเป็นลักษณะของพระธุดงค์กรรมฐานที่ชอบนิยมปฏิบัติ ธุดงค์ไปพร้อมกับการเจริญ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพราะการปฏิบัติธุดงค์วัตรจะช่วย สนับสนุนให้เกิดสมาธิได้เร็ว เมื่อปฏิบัติให้มากและต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ ย่อมทำให้พระธุดงค์กรรมฐานสามารถได้บรรลुरुธรรมเป็นพระอรหันต์บุคคลในทางพระพุทธศาสนา ในระดับต่าง ๆ เช่น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์^{๑๒๔}

พระมหาไพบุลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา” กล่าวว่า คุณค่าของเสนาสนะนอกจากเป็นที่อยู่อาศัย แล้ว คุณค่าอีกอย่างหนึ่งคือเป็นที่ปฏิบัติธุดงค์ โดยการถือหลักฝึกฝนตนตามไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นแนวทางศึกษาปฏิบัติธรรมที่ใช้ควบคู่กับธุดงค์วัตร ธุดงค์ แปลว่า องค์กรกำจัดกิเลส (ที่อยู่ในใจ) หรือ กระบวนการฝึกฝนตนให้พ้นจากกองทุกข์ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นแนวทางที่พระสงฆ์ สามารถเลือกปฏิบัติสำหรับฝึกฝนกิเลส-ตัณหา-มานะในวิถีชีวิตที่เหมาะสมได้ ว่าโดยย่อมี ๓ อย่าง คือ ธุดงค์อย่าง

^{๑๒๔} พระเมธาวิ อภัสสร (ฉัตรวิไล), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ธุดงค์วัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

เพลลา อย่างกลาง และอย่างอุกฤษฏ์ ซึ่งแต่ละวิธีนั้นเหมาะสำหรับบรรพชิต เพราะเป็น อุบายฝึกฝน ฝึกผู้อยู่ในเสนาสนะเหล่านี้ไม่ให้ยึดติดในที่อยู่อาศัยของตน^{๑๒๕}

พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รตนธนาโณ) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาปฏิบัติในการถือ รูดงค์ของพระมหากัสสปเถระ” พบว่า รูดงค์ในพระพุทธศาสนานั้นพบว่า รูดงค์คือองค์คุณเป็นเครื่อง กำจัดกิเลสองค์คุณของผู้กำจัดกิเลส หมายถึง เจตนาความตั้งใจขัดเกลากิเลส เจตจำนงความตั้งใจ ที่ทำให้ละกิเลสได้รูดงค์เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะ สัมครใจปฏิบัติเป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส รูดงค์นี้เป็นเพียงจริยาวัตรพิเศษอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ ข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติตามเหมือนวินัย แต่เป็นข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้ตามแต่ใครจะถือปฏิบัติด้วยความ สัมครใจ และสำเร็จได้ตามการสมათาน รูดงค์ที่มีมาในพระไตรปิฎกที่จริงแล้วมีเพียง ๘ ข้อเท่านั้นที่ ปรากฏอยู่ในปัจจุบันว่ามี ๑๓ ข้อเกิดจากการบัญญัติเพิ่มเข้ามาในภายหลังของพระสาวกหรือ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีการปฏิบัติกันอยู่แต่ไม่ได้มีการนำเอาไปรวมกับรูดงค์ ๘ ข้อ จนเวลา ผ่านไปหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้วพระสาวกจึงได้นำเอาการปฏิบัติที่มี ลักษณะใกล้เคียงกับรูดงค์ที่มีอยู่แล้วมาบัญญัติและรวมเข้ากับรูดงค์อีก ๕ ข้อ จึงกลายมาเป็นรูดงค์ ๑๓ ปฏิบัติในการถือรูดงค์ของพระมหากัสสปเถระพบว่าพระมหากัสสปเถระเป็นพระสาวกที่มี บทบาทสำคัญในการจรจรโง่งพระพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่า ฝึกผู้ทั้งหลายในด้านการสมათานรูดงค์ ท่านมุ่งมั่นในการสมათานรูดงค์เป็นวัตรอย่างเคร่งครัดพระ มหากัสสปเถระถือ รูดงค์ ๓ ข้อ เกรงครัด ได้แก้ไขแต่ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็น วัตร และถือการอยู่ป่าเป็นวัตร^{๑๒๖}

พระลิขิต ทินนปญโญ (เมืองจันทร์) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์รูปแบบการ ใช้จีวรที่เกื้อกูลการประพาสพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลจากการวิจัยพบว่า ความหมายของจีวร หมายถึง ผ้าที่ใช้นุ่งห่มของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ผืนใดผืนหนึ่ง ใน จำนวน ๓ ผืน เรียกว่า “อุตตราสงค์” ความสำคัญของจีวร เพื่อใช้ปกปิดร่างกาย ใช้ป้องกันความ หนาวและความร้อน ใช้ปกปิดอวัยวะที่ให้เกิดความละอาย ป้องกันอันตรายจากสัตว์เลื้อยคลาน เหลือบยุงและแมลงต่างๆทั้งหลายที่มารบกวนขณะประพาสพรหมจรรย์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติมิให้ พระภิกษุนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ จึงทรงอนุญาตผ้าที่ใช้สำหรับห่มคือจีวร เรียกว่า “อุตตราสงค์” และทรง

^{๑๒๕} พระมหาไพบูลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ ธนะกุล), “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะใน พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๒๖} พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รตนธนาโณ), “ศึกษาปฏิบัติในการถือรูดงค์ของพระมหากัสสป เถระ” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗).

อนุญาตให้ใช้ รังคุม คือ ช่องที่เจาะสำหรับขัดลูกคุม และลูกคุมเป็นส่วนประกอบของจิวรได้ การบัญญัติเช่นนี้ก็เพื่อให้พระภิกษุมีชีวิตที่เรียบง่าย ให้อ่อนโยน ไม่ยึดติด ให้เป็นผู้สันโดษ และเกื้อกูลต่อการประพฤติพรหมจรรย์^{๑๒๗}

ศิลา ฆราวาส ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อารยัญญัตตคุณในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเวตเถระ” ผลจากการวิจัยพบว่า พระเวตเถระเป็นผู้ถืออารยัญญัตตคุณ ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอตทัคคะทางการอยู่ป่าเป็น วัตร เนื่องจากท่านเป็นพระสาวกถือการปฏิบัติด้านนี้เป็นพิเศษ จนเป็นผู้เลิศในด้านการอยู่ป่า จึงได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ อยู่ในกลุ่มพระสาวกเอตทัคคะ ๔๑ รูป และท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในกลุ่มพระอสีติมหาสาวก คือ พระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ รูป เพราะท่านเข้ามาบวชในช่วงปฐมโพธิกาลและบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ส่วนบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเวตเถระในครั้งพุทธกาล มี ๔ ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านมนุษย์ ด้านสังคมและด้านวิธีการเผยแผ่ โดยใช้ป่าเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ อารยัญญัตตคุณของพระเวตเถระที่เป็นแนวทางต่อพระภิกษุไทยในปัจจุบัน ๗ ประเด็นคือ ๑) เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ๒) ทำให้สติได้ปรากฏชัด จิตได้ตั้งมั่น อาสวะสิ้นไป และทำให้บรรลุนิพพานอันยอดเยี่ยม ๓) พระภิกษุอยู่ป่าของไทยเริ่มปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ๔) ลักษณะทางภูมิประเทศสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงยกย่องการอยู่ป่า ๕) ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์นำไปสู่การบัญญัติให้พระภิกษุอยู่ป่าว่าเป็นภิกษุฝ่ายอารยัญญวาสี ๖) ลักษณะทางสังคมปัจจุบันถูกจำกัดด้วยกฎหมายป่าสงวน จึงหันมาปลูกป่าในอารามแทน ๗) ลักษณะทางคำสอนเรื่องการอยู่ป่าเป็นแบบอย่างการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการปรับปรุงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน^{๑๒๘}

สรุป รุดงค์วัตรเป็นข้อวัตรที่พระภิกษุหรืออุบาสกอุบาสิกาสามารถปฏิบัติได้โดยมีข้อเคร่งครัดในการปฏิบัติทั้งหมด ๑๓ ข้อ โดยแนวทางแห่งการปฏิบัตินั้นมีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลโดยพระมหากัสสปะ ผู้เลิศในทางรุดงค์วัตรสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยในประเทศไทยก็มีพระภิกษุผู้ยึดข้อปฏิบัติรุดงค์วัตรที่เด่นชัดนั้นได้แก่ (๑) พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต (๒) หลวงปู่ดูลย์ อตุโล (๓) พระมหาบัว ญาณสมปนฺโน และ (๔) ท่านพ่อลี ธมฺมธโร เป็นต้น แม้ปัจจุบันจะมีพระภิกษุที่ถือข้อรุดงค์วัตรน้อยเนื่องมาจากการพัฒนาของสังคมที่เปลี่ยนไปมีความสะดวกสบายแต่ก็มีหลักการปฏิบัติและ

^{๑๒๗} พระลิขิต ทินนปณฺโณ (เมืองจันทร์), “การวิเคราะห์รูปแบบการใช้จิวรที่เกื้อกูลการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๒๘} ศิลา ฆราวาส, “การศึกษาวิเคราะห์อารยัญญัตตคุณในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเวตเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

สมาทานเพื่อฝึกสมาธิและการเป็นผู้มีกนน้อยในปัจจัย ๔ สันโดษ สำหรับผู้สนใจทั้งพระภิกษุ อุบาสก และอุบาสิกาในการประพฤติปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตร

ตารางที่ ๒.๖ สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับธุดงค์วัตร

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระเมธาวิ อากสฺสโร (ฉัตรวิไล), (๒๕๕๕).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิง วิเคราะห์ธุดงค์วัตรในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่าปัญหาของการไม่เลือกปฏิบัติ ธุดงค์เพราะสภาพแวดล้อมปัจจัยในการเอื้อประโยชน์ต่างๆทำให้ พระภิกษุขาดความเพียร ทั้งอุบาสกและอุบาสิกาไม่เลือกปฏิบัติ ธุดงค์ และการเจริญของวัตถุที่เอื้อต่อปัจจัย ๔ ในการดำเนินชีวิต ของพระภิกษุ
พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รตนญาโณ), (๒๕๕๗).	ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาปฏิบัติในการถือธุดงค์ของพระมหากัสสป เถระ”.พบว่า การสมาทาน ธุดงค์ที่มีมาในพระไตรปิฎกที่จริงแล้ว มีเพียง ๘ ข้อเท่านั้นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันว่ามี ๑๓ ข้อเกิดจากการบัญญัติเพิ่มเข้ามาในภายหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าดับ ชันปรินิพพานแล้วพระสาวกจึงได้นำเอาการปฏิบัติที่มีลักษณะ ใกล้เคียงกับธุดงค์ที่มีอยู่แล้วมาบัญญัติและรวมเข้ากับธุดงค์อีก ๕ ข้อ จึงกลายมาเป็นธุดงค์ ๑๓
พระมหาไพบุลย์ วิบูล (เลิศฤทธิ์ชนะกุล), (๒๕๕๑).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะใน พระพุทธศาสนา” พบว่า แนวทางการปฏิบัติธุดงค์มี ๓ ระดับ คือ ธุดงค์อย่างเพลา อย่างกลาง และอย่างอุกฤษฏ์
พระลิขิต ทินนปญโญ (เมืองจันทร์), (๒๕๕๔).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์รูปแบบการใช้จีวรที่เกื้อกูลการ ประพฤติ พรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ในเรื่องธุดงค์วัตร เรื่องการครองผ้า ทรงอนุญาตให้ใช้ รังคุม คือ ช่องที่เจาะสำหรับขัดลูกคุม และลูกคุมเป็นส่วนประกอบของจีวร ได้พระพุทธองค์เพื่อให้พระภิกษุมีชีวิตที่เรียบง่าย ให้ปล่อยวาง ไม่ ยึดติด ให้เป็นผู้สันโดษ และเกื้อกูลต่อการประพฤติพรหมจรรย์

ตารางที่ ๒.๖ สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับธุดงค์วัตร (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ศิลา ปรณานิติ, (๒๕๕๔).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อาร์ยัญญิกธุดงค์ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเรวัตเถระ” ผลการวิจัยพบว่า ธุดงค์วัตรของพระเรวัตเถระที่เป็นแนวทางต่อ พระภิกษุไทยในปัจจุบัน ๗ ประเด็นคือ ๑) เพื่อการอนุรักษ์ ธรรมชาติ ๒) ทำให้สติได้ปรากฏชัด ๓) พระภิกษุอยู่ป่าของไทยเริ่ม ปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ๔) ภูมิประเทศสอดคล้องกับหลักคำ สอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงยกย่องการอยู่ป่า ๕) ปกครองคณะสงฆ์ นำไปสู่การบัญญัติให้พระภิกษุผู้อยู่ป่าว่าเป็นภิกษุฝ่ายอาร์ยัญญวาสี ๖) สังคมปัจจุบันถูกจำกัดด้วยกฎหมายป่าสงวน จึงหันมาปลูกป่า ในอารามแทน ๗) คำสอน เรื่องการอยู่ป่าเป็นแบบอย่างการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการปรับปรุงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

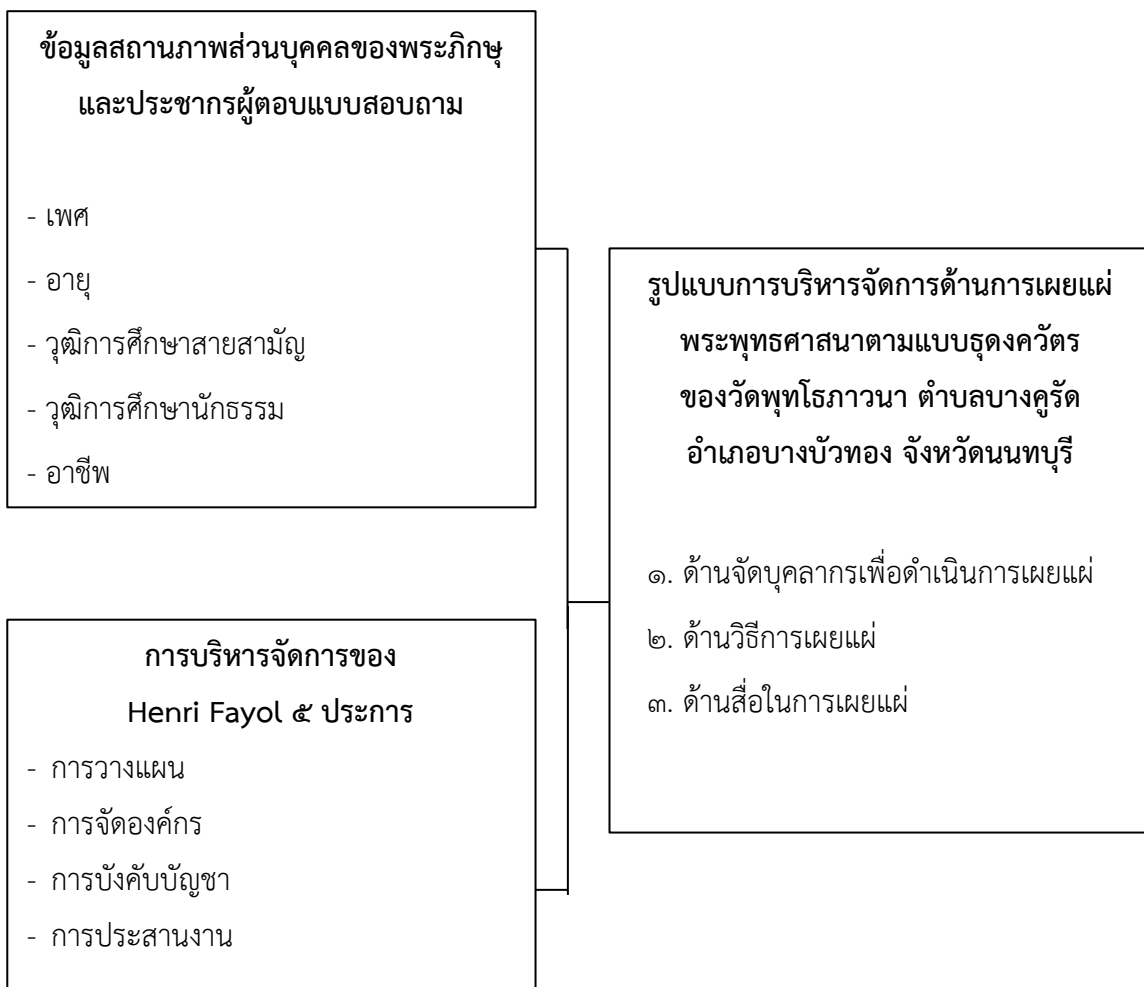
งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร
ของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)
ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม
ได้แก่ ชื่อ ฉายา นามสกุล อายุ วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม อาชีพ และ
แนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการของ Henri Fayol ๕ ประการ ได้แก่ ๑. การวางแผน ๒. การจัด
องค์กร ๓. การบังคับบัญชา ๔. การประสานงาน ๕. การควบคุม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี” ได้แก่ ๑. ด้านจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ ๒. ด้านวิธีการเผยแผ่ ๓. ด้านสื่อในการ
เผยแผ่ ดังแผนภาพที่ ๒.๑

ตัวแปรต้น
(Independent Variables)

ตัวแปรตาม
(Dependent Variables)

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบ
ธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาารนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัย ได้กำหนด
วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วยรูปแบบการวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เครื่องมือ
ที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัย จักได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับ
ขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๓ การวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์
วัตรของวัดพุทธโฆษาารนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้
มุ่งศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ
(Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูล
ภาคสนาม (Field Study) จากกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative
Research) จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดหัวข้อปัญหา วัตถุประสงค์ในการวิจัย และสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย
๓. กำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
๕. นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
๖. ทดสอบเครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (Try out)
๗. ดำเนินการส่งข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูล
๘. วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล
๙. สรุปและรายงานผลการศึกษาวิจัย

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัย ได้กำหนดประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ศึกษาเอกสาร (Documentary research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๘ รูปหรือคน จากวัดพุทธโฆภาวนา วัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี และพระสังฆาธิการภายในจังหวัดนนทบุรี

ลำดับที่ ๑	พระอุดมสิทธินายก ผศ.ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
ลำดับที่ ๒	พระโสภณนทสาร	เจ้าคณะอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
ลำดับที่ ๓	พระครูประโชติจันทสิริ	เจ้าคณะตำบลบางรักใหญ่ เขต ๑ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
ลำดับที่ ๔	พระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก	เจ้าอาวาสวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
ลำดับที่ ๕	นายวิทยา ชพานนท์	นายอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
ลำดับที่ ๖	นางสาวกัญญากร ไช้สง	ปลัดเทศบาลเมืองบางคูรัด ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

ลำดับที่ ๗	นางปาลิณีย์ ปณณเรืองพงศ์	ผู้อุปัฏฐากวัดและผู้ปฏิบัติธรรม
ลำดับที่ ๘	นางพวงทิพย์ มิ่งโสภา	ผู้อุปัฏฐากวัดและผู้ปฏิบัติธรรม

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Form) แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตอนที่ ๒ เป็นข้อความจำนวน ๔ ข้อ คือ

๑. ท่านคิดว่า วัดมีการดำเนินการในการบริหารจัดการด้านการวางแผน การจัดองค์กร การบังคับบัญชา การประสานงาน การควบคุม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง

๒. ท่านคิดว่า วัดมีการดำเนินการในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่กำหนด ๓ ด้านคือ ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ ด้านวิธีการเผยแผ่ ด้านสื่อในการเผยแผ่ ตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง?

๓. ท่านคิดว่า วัดมีปัญหาและอุปสรรค ในการบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง

๔. ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง

ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้วยการหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยการหาค่า IOC ซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญ (Experts) จำนวน ๕ รูปหรือคน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาทฤษฎี ด้านระเบียบวิธีวิจัย และด้านพระพุทธศาสนาหรือด้านการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัยเป็นผู้ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสัมภาษณ์ ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๘ ถึง ๑.๐ และมีการใช้ภาษาไม่เหมาะสมในบางข้อ จึงต้องปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง เป็นขั้นตอนการเตรียมการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) ทำการนัดหมายวันเวลาที่จะไปขอสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๒) ขออนุญาตจากผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
- ๓) ส่งหนังสือแนะนำและแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้าอย่างน้อย ๗ วัน

๔) เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ระยะที่สอง เป็นขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสร้างความคุ้นเคย
- ๒) แจ้งวัตถุประสงค์ของการมาสัมภาษณ์ และอธิบายลำดับขั้นตอนในการสัมภาษณ์
- ๓) ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการใช้เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ เพื่อใช้อ้างอิงในการสรุปผลการวิจัย

๓.๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๓.๓ การวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งเป็นกลุ่ม คือกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม เพื่อสำรวจข้อมูลจากกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จากวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรจากการให้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พระภิกษุผู้ได้อยู่ภายในรวมไปถึงที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมที่วัดพุทธโธภาวนา และประชากรที่มาปฏิบัติธรรมภายในวัดพุทธโธภาวนาจำนวน ซึ่งมีจำนวน ๓๒๐ รูปหรือคน^๑

๒) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุผู้ได้อยู่ภายในและมาปฏิบัติธรรมที่วัดพุทธโธภาวนา และประชากรที่มาปฏิบัติธรรมภายในวัดพุทธโธภาวนา โดยทำการสุ่มมาจากรายชื่อประชากรจำนวน ๓๒๐ รูปหรือคน โดยคำนวณตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังนี้^๒ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๗๕ รูปหรือคน

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ เท่ากับ ๐.๐๕

$$\text{แทนค่าในสูตร } n = \frac{320}{1 + 320(0.05)^2}$$

$$175$$

ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๗๕ รูป

^๑ สำนักงานทะเบียนรายชื่อผู้เดินทางมาปฏิบัติธรรมวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ประจำปี ๒๕๖๓, (อัตสำเนา)

^๒ สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้หลักการสุ่มแบบแบ่งตามประชากรที่เดินทางเข้ามาปฏิบัติธรรมภายในวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเป็นสัดส่วน โดยพิจารณาจากจำนวนประชากร เพื่อให้ได้ข้อมูลมีลักษณะกระจาย ให้สัมพันธ์กับสัดส่วนของประชากร โดยทำการสุ่มแบบประชากรที่เดินทางเข้ามาปฏิบัติธรรมและตอบแบบสอบถามภายในวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นระดับในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างเป็นสัดส่วนโดยใช้สูตร ดังนี้

$$\text{จำนวนตัวอย่างในแต่ละชั้น} = \frac{\text{จำนวนตัวอย่างทั้งหมด} \times \text{จำนวนประชากรในแต่ละชั้น}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}}$$

จากสูตรจะได้ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๗๕ รูปหรือคน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม โดยการแบ่งกลุ่มตัวอย่างออก๒ส่วน คือพระสงฆ์ และประชาชน ตามสัดส่วนของประชากร รายละเอียดดังตารางที่ ๓.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมภายในวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

ที่	วัดพุทธโรภาวนา	จำนวนประชากร (รูปหรือคน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (รูปหรือคน)
๑	พระสงฆ์	๕๔	๓๒
๒	ประชาชน	๒๖๖	๑๔๓
	รวม	๓๒๐	๑๗๕

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งสังเคราะห์จากการศึกษาเอกสารโดย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประเด็นศึกษาเกี่ยวกับ “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”

ก. การสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ข. ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของ “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากประชากรที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) หรือตรวจสอบรายการโดยถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และอาชีพ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อปัจจัย “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการบริหารจัดการรวม ๕ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านการวางแผน มีคำถามทั้งหมด ๔ ข้อ

๒. ด้านการจัดองค์กร มีคำถามทั้งหมด ๔ ข้อ

๓. ด้านการบังคับบัญชา มีคำถามทั้งหมด ๔ ข้อ

๔. ด้านการประสานงาน มีคำถามทั้งหมด ๔ ข้อ

๕. ด้านการควบคุม มีคำถามทั้งหมด ๔ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อปัจจัย“รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการเผยแผ่ รวม ๓ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ มีคำถามทั้งหมด ๕ ข้อ

๒. ด้านวิธีการเผยแผ่ มีคำถามทั้งหมด ๕ ข้อ

๓. ด้านสื่อในการเผยแผ่ มีคำถามทั้งหมด ๕ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๓ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อ“รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

ค. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างไว้ไปดำเนินการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพินิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยที่ปรีกษาสารนิพนธ์ ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบเนื้อหา ขอบเขตของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูล

^๓ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ดานสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

๒) การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence) ^๔ โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหาวิจัยไม่น้อยกว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC เท่ากับ ๑.๐๐ ทุกข้อ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการหาค่า IOC จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๒.๑ พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ.ดร. ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา

๒.๒ พระมหานิกธ ฐานุตโตโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๓ พระมหากฤษญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. เลขาธิการประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๔ พระมหาสุนันท์ สุนนโ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๕ อ.ดร.สุภัทรชัย สีสะใบ อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากรของงานวิจัย จำนวน ๓๐ ชุด ได้แก่ วัดสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient)^๕ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try Out) ทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๗๖

๔) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยที่วิเคราะห์ผลได้จากการทดลองใช้ (Try Out) ตามคำแนะนำของที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๕) สร้างเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอต่อที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นและจัดพิมพ์ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

^๔ พระมหากฤษญา กิตติโสภโณ, **ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการเชิงพุทธ**, (พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๒๒๔-๒๒๖.

^๕ Lee J. Cronbach, **Essentials of Psychological Testing**, 4th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p. 67.

๓.๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าอาวาสวัดพุทธโรภาวนา ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

๓) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบการแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) กับกลุ่มเป้าหมาย คือประชากรจำนวน ๓๒๐ รูปหรือคน และกลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์และประชาชนภายในวัดพุทธโรภาวนา จำนวน ๑๗๕ รูปหรือคน โดยในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยผู้วิจัย ระหว่างวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ถึง วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๔ รวมใช้ระยะเวลา ๔ วัน ซึ่งจำนวนแบบสอบถามที่สามารถเก็บคืนได้ มีจำนวน ๑๗๕ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

๓.๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องแล้ว ทำการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ความคิดเห็นจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการ“รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.)

๓) การทดสอบสมมติฐานในการวิจัยใช้สถิติสหสัมพันธ์ (Correlation) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson Product Moment Correlation) เพื่อบอกทิศทางและขนาดความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในการแปลความหมายดังนี้

๔) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อ“รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis technic)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระสงฆ์และประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

นำเสนอดังต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการบริหารจัดการ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการเผยแผ่

๔.๔ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๔.๕ ผลการทดสอบสมมติฐาน

๔.๖ บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๔.๗ องค์กรความรู้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๑๗๕ รูปหรือคน จำแนกตาม เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อาชีพ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = ๑๗๕)

ข้อมูลพื้นฐานส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๘๑	๔๖.๓
หญิง	๙๔	๕๓.๗
รวม	๑๗๕	๑๐๐.๐
อายุ		
๒๐-๒๙	๓๘	๒๑.๗
๓๐-๔๙	๖๔	๓๖.๖
๕๐-๕๙	๔๗	๒๖.๙
๖๐ ขึ้นไป	๒๖	๑๔.๙
รวม	๑๗๕	๑๐๐.๐
วุฒิการศึกษาสายสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๐๗	๖๑.๑
ปริญญาตรี	๔๙	๒๘.๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๙	๑๐.๙
รวม	๑๗๕	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

(n = ๑๗๕)

ข้อมูลพื้นฐานส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
วุฒิการศึกษานักธรรม		
นักธรรมตรี/ธรรมศึกษาตรี	๔๓	๒๔.๖
นักธรรมโท/ธรรมศึกษาโท	๒๔	๑๓.๗
นักธรรมเอก/ธรรมศึกษาเอก	๒๒	๑๒.๖
ไม่มีวุฒิทางธรรม	๘๖	๔๙.๑
รวม	๑๗๕	๑๐๐.๐
อาชีพ		
นักบวช	๓๒	๑๘.๓
เกษตรกรรม	๒๐	๑๑.๔
ข้าราชการ	๓๖	๒๐.๖
พนักงานลูกจ้าง	๔๐	๒๒.๙
อื่นๆ	๔๗	๒๖.๙
รวม	๑๗๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ ดังนี้

เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗ รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน ๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓ ตามลำดับ

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๓๐-๔๙ ปี จำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖ รองลงมาคืออายุ ๕๐-๕๙ ปี จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙ ถัดลงมาอายุ ๒๐-๒๙ ปี จำนวน ๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๗ และที่น้อยที่สุดคืออายุ ๖๐ ขึ้นไป จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๙ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาสายสามัญ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๑ รองลงมามีวุฒิการศึกษาสายสามัญอยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๐ และที่น้อยที่สุดมีการศึกษาอยู่ในระดับ สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๙ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษานักธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษานักธรรมอยู่ในระดับไม่มีวุฒิทางธรรม จำนวน ๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑ รองลงมามีวุฒิการศึกษานักธรรมอยู่ในระดับนักธรรมตรี/ธรรมศึกษาตรี จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๖ ถัดลงมามีวุฒิการศึกษานักธรรมอยู่ในระดับนักธรรมโท/ธรรมศึกษาโท จำนวน ๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๗ และที่น้อยที่สุดมีการศึกษาอยู่ในระดับนักธรรมเอก/ธรรมศึกษาเอก จำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖ ตามลำดับ

อาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพ อื่นๆ ที่ไม่มีระบุในแบบสอบถาม จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙ รองลงมามีอาชีพพนักงานลูกจ้าง จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๙ ถัดมามีอาชีพข้าราชการ จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖ ถัดมามีอาชีพนักบวช จำนวน ๓๒ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๘.๓ และที่น้อยที่สุดมีอาชีพเกษตรกรรวม จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๔ ตามลำดับ

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการบริหารจัดการ ๒. ด้านการเผยแผ่ ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.)

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

(n = ๑๗๕)

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธ โรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการบริหารจัดการ	๔.๓๑	๐.๓๗๐	มาก
๒. ด้านการเผยแผ่	๔.๓๕	๐.๓๙๐	มาก
รวม	๔.๓๓	๐.๓๕๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๓๓, S.D.=๐.๓๕๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน คือ ด้านการเผยแผ่ และด้านการบริหารจัดการ ตามลำดับ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการบริหารจัดการ)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการบริหารจัดการ) โดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการวางแผน ๒. ด้านการจัดองค์กร ๓. ด้านการบังคับบัญชา ๔. ด้านการประสานงาน และ ๕. ด้านการควบคุม ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.)

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบริหารจัดการ

(n=๑๗๕)

ด้านการบริหารจัดการ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการวางแผน	๔.๓๕	๐.๔๕๙	มาก
๒. ด้านการจัดองค์กร	๔.๑๘	๐.๕๔๑	มาก
๓. ด้านการบังคับบัญชา	๔.๖๓	๐.๔๘๑	มากที่สุด
๔. ด้านการประสานงาน	๔.๒๔	๐.๕๐๙	มาก
๕. ด้านการควบคุม	๔.๑๗	๐.๔๘๔	มาก
รวม	๔.๓๑	๐.๓๗๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบริหารจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๓๑, S.D.=๐.๓๗๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการบังคับบัญชา มีระดับมากที่สุด นอกนั้นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการวางแผน (n=๑๗๕)

ด้านการวางแผน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. วัดจัดทำปฏิทินและตารางเวลาในการปฏิบัติ ธรรม	๔.๓๕	๐.๖๒๕	มาก
๒. วัดมีระเบียบข้อปฏิบัติต่างๆเกี่ยวกับธุดงค์วัตร	๔.๓๕	๐.๖๐๕	มาก
๓. วัดมีการวางแผนในการรองรับผู้ปฏิบัติธรรม	๔.๓๕	๐.๖๓๔	มาก
๔. วัดมีโครงการหลักเกี่ยวกับการเผยแผ่ธุดงค์วัตร	๔.๓๔	๐.๕๗๓	มาก
รวม	๔.๓๕	๐.๕๕๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๕$, S.D.=๐.๕๕๙)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดองค์กร

(n=๑๗๕)

ด้านการจัดองค์กร	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกรับผิดชอบอุปกรณ์ในการปฏิบัติ	๔.๒๔	๐.๖๘๖	มาก
๒. วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธุดงค์	๔.๒๙	๐.๖๕๓	มาก
๓. วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกติดต่อ สอบถามและประชาสัมพันธ์	๔.๐๒	๐.๗๘๐	มาก
๔. วัดมีเจ้าหน้าที่คอยช่วยเหลือเฉพาะหน้าในขณะที่ปฏิบัติธรรม	๔.๑๕	๐.๗๐๖	มาก
รวม	๔.๑๘	๐.๕๕๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๘$, S.D.=๐.๕๕๑)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบังคับบัญชา

(n=๑๗๕)

ด้านการบังคับบัญชา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยมีการบริหารจัดการด้วยความสุภาพ เรียบร้อย	๔.๖๘	๐.๕๖๘	มากที่สุด
๒. เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยมีการความเชี่ยวชาญและประสบการณ์	๔.๖๓	๐.๖๑๑	มากที่สุด
๓. เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยสามารถแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้	๔.๕๘	๐.๖๒๘	มากที่สุด
๔.เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วย อบรมหรือปฏิบัติได้ตามแบบธุดงค์วัตร	๔.๖๔	๐.๕๓๘	มากที่สุด
รวม	๔.๖๓	๐.๕๘๑	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบังคับบัญชา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๖๓$, S.D.=๐.๕๘๑)

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجดงควัตรของวัดพุทโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการประสานงาน

(n=๑๗๕)

ด้านการประสานงาน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรมตามหลักธุดงค์	๔.๓๘	๐.๖๗๔	มาก
๒. วัดมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในการปฏิบัติ	๔.๓๐	๐.๖๔๖	มาก
๓. วัดมีการประสานงานเกี่ยวกับพระสังฆาธิการในการจัดโครงการ	๔.๒๑	๐.๖๓๗	มาก
๔. วัดมีการประสานงานกับโรงพยาบาลที่เกี่ยวข้องเมื่อเกิดอุบัติเหตุ	๔.๐๘	๐.๗๓๑	มาก
รวม	๔.๒๔	๐.๕๐๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجดงควัตรของวัดพุทโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการประสานงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๔$, S.D.=๐.๕๐๙)

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุม (n=๑๗๕)

ด้านการควบคุม	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีการจัดแบ่งโซนพื้นที่อย่างเหมาะสมในการปฏิบัติธรรม	๔.๒๖	๐.๖๒๓	มาก
๒. วัดมีการป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นได้เสมอในขณะปฏิบัติ	๔.๑๔	๐.๖๘๑	มาก
๓. วัดมีการควบคุมในการใช้สื่อเทคโนโลยีตลอดการปฏิบัติ	๔.๐๑	๐.๗๑๙	มาก
๔. วัดมีการควบคุมการปฏิบัติธรรมระหว่างพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่ชัดเจน	๔.๒๖	๐.๖๑๓	มาก
รวม	๔.๑๗	๐.๔๘๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๗$, S.D.= ๐.๔๘๔.)

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) โดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ ๒. ด้านวิธีการเผยแผ่ และ ๓. ด้านสื่อในการเผยแผ่ ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.)

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการเผยแผ่

(n=๑๗๕)

ด้านการเผยแผ่	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่	๔.๔๘	๐.๔๓๗	มาก
๒. ด้านวิธีการเผยแผ่	๔.๓๑	๐.๔๕๙	มาก
๓. ด้านสื่อในการเผยแผ่	๔.๒๗	๐.๕๓๕	มาก
รวม	๔.๓๕	๐.๓๙๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๓๕, S.D. = ๐.๓๙๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่

(n=๑๗๕)

ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระอาจารย์ผู้สอนมีประสบการณ์ในด้านธุดงค์วัตร	๔.๕๗	๐.๕๕๑	มากที่สุด
๒. พระอาจารย์ผู้สอนมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติตามหลักธุดงค์วัตร	๔.๕๓	๐.๕๕๕	มากที่สุด
๓. พระอาจารย์ผู้สอนมีวาจาสุภาพ	๔.๕๐	๐.๕๙๖	มากที่สุด
๔. พระอาจารย์ผู้สอนสุภาพแต่งกายเรียบร้อย	๔.๔๒	๐.๖๒๘	มาก
๕. พระอาจารย์สามารถปรึกษาได้ตลอดเวลา	๔.๓๕	๐.๖๖๑	มาก
รวม	๔.๔๘	๐.๔๓๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ($\bar{X}=๔.๔๘$, S.D.=๐.๔๓๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระอาจารย์ผู้สอนมีประสบการณ์ในด้านธุดงค์วัตร, พระอาจารย์ผู้สอนมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติตามหลักธุดงค์วัตรและพระอาจารย์ผู้สอนมีวาจาสุภาพ มีระดับมากที่สุด นอกนั้นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านวิธีการเผยแผ่

(n=๑๗๕)

ด้านวิธีการเผยแผ่	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. วัดจัดให้มีการบรรยายปาฐกถาธรรม เกี่ยวกับธุดงค์วัตร	๔.๓๙	๐.๖๒๓	มาก
๒. วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับการฉ้นเป็นเอกลักษณ์	๔.๔๓	๐.๖๐๒	มาก
๓. วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยแบบจำกัด	๔.๑๗	๐.๖๘๒	มาก
๔. วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาผ้าครองหรือชุดเดินธุดงค์	๔.๒๗	๐.๕๘๑	มาก
๕. วัดมีการจัดสอบอารมณให้ผูปฏิบัติธรรม	๔.๓๐	๐.๖๘๒	มาก
รวม	๔.๓๑	๐.๔๕๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านวิธีการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๑$, S.D.=๐.๔๕๙)

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และพระสงฆ์และประชาชน เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อในการเผยแผ่

(n=๑๗๕)

ด้านสื่อในการเผยแผ่	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีธรรมชาติเป็นสื่อในการปฏิบัติธรรมตามหลักธุดงค์วัตร	๔.๕๓	๐.๕๖๕	มากที่สุด
๒. วัดใช้ลูกประคำเป็นเครื่องมือในการอบรมกัมมัฏฐาน	๔.๒๐	๐.๘๔๔	มาก
๓. วัดจัดใช้เทียนและแผ่นดินทรงกลมเป็นสื่อในการกำหนดคติธรรมได้อย่างเหมาะสม	๔.๒๕	๐.๗๙๗	มาก
๔. วัดมีสื่อในการกำหนดอารมณ์สุภา	๔.๓๑	๐.๖๘๔	มาก
๕. วัดใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในการอบรมกัมมัฏฐาน	๔.๐๙	๐.๗๖๕	มาก
รวม	๔.๒๗	๐.๕๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อในการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๗$, S.D.=๐.๕๓๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า วัดมีธรรมชาติเป็นสื่อในการปฏิบัติธรรมตามหลักธุดงค์วัตร มีระดับมากที่สุด นอกนั้น มากทุกด้าน

๔.๕ ผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์และประชาชนที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามเพศ

(n=๑๗๕)

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	เพศ		t	Sig.		
	ชาย (๘๑ คน)	หญิง (๙๔ คน)				
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D		
๑. ด้านการบริหารจัดการ	๔.๓๑	๐.๓๑๑	๔.๓๑	๐.๔๑๗	๐.๐๔๔	๐.๐๔๗
๒. ด้านการเผยแผ่	๔.๓๔	๐.๓๖๓	๔.๓๖	๐.๔๑๓	-๐.๓๓๔	๐.๒๕๐
รวม	๔.๓๓	๐.๓๐๘	๔.๓๔	๐.๓๘๕	-๐.๑๖๒	๐.๑๑๘

จากตารางที่ ๔.๑๓ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ t-test แบบข้อมูล ๒ กลุ่มที่เป็นอิสระต่อกันที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์และประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน ในด้านการบริหารจัดการ

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ

(n=๑๗๕)

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี		SS	Df	MS	F	Sig.
๑. ด้านการบริหารจัดการ	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๗๙	๓	๐.๓๙๓	๒.๙๖๑	๐.๐๓๔
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๗๐๔	๑๗๑	๐.๑๓๓		
	รวม	๒๓.๘๘๔	๑๗๔			
๒. ด้านการเผยแผ่	ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๐๘	๓	๐.๕๖๙	๓.๙๔๒	๐.๐๐๙
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๖๙๓	๑๗๑	๐.๑๔๔		
	รวม	๒๖.๔	๑๗๔			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๒๘	๓	๐.๔๗๖	๔.๐๘๒	๐.๐๐๘
	ภายในกลุ่ม	๑๙.๙๔๔	๑๗๑	๐.๑๑๗		
	รวม	๒๑.๓๗๒	๑๗๔			

จากตารางที่ ๔.๑๔ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี **จำแนกตามการศึกษา**

(n=๑๗๕)

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี		SS	Df	MS	F	Sig.
๑. ด้านการบริหารจัดการ	ระหว่างกลุ่ม	๐.๒๔	๒	๐.๑๒	๐.๘๗๔	๐.๔๑๘
	ภายในกลุ่ม	๒๓.๖๔๓	๑๗๒	๐.๑๓๗		
	รวม	๒๓.๘๘๔	๑๗๔			
๒. ด้านการเผยแผ่	ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๗๔	๒	๐.๐๘๗	๐.๕๗๑	๐.๕๖๖
	ภายในกลุ่ม	๒๖.๒๒๖	๑๗๒	๐.๑๕๒		
	รวม	๒๖.๔	๑๗๔			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๒๐๖	๒	๐.๑๐๓	๐.๘๓๖	๐.๔๓๕
	ภายในกลุ่ม	๒๑.๑๖๖	๑๗๒	๐.๑๒๓		
	รวม	๒๑.๓๗๒	๑๗๔			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์และประชาชนที่มีการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ของพระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี วุฒิการศึกษานักธรรม

(n=๑๗๕)

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี		SS	Df	MS	F	Sig.
ด้านการบริหารจัดการ	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๔๑	๓	๐.๓๘	๒.๘๖	๐.๐๓๘
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๗๔๒	๑๗๑	๐.๑๓๓		
	รวม	๒๓)๘๘๔	๑๗๔			
ด้านการเผยแผ่	ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๖๒	๓	๐.๖๒๑	๔.๓๒๕	๐.๐๐๖
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๕๓๘	๑๗๑	๐.๑๔๓		
	รวม	๒๖.๔	๑๗๔			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๕๕	๓	๐.๔๘๕	๔.๑๖๕	๐.๐๐๗
	ภายในกลุ่ม	๑๙.๙๑๗	๑๗๑	๐.๑๑๖		
	รวม	๒๑.๓๗๒	๑๗๔			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าของพระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์และประชาชนที่มีอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอาชีพ (n=๑๗๕)

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี		SS	Df	MS	F	Sig.
ด้านการบริหารจัดการ	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๑๖	๔	๐.๐๐๔	๐.๐๒๘	๐.๙๙๘
	ภายในกลุ่ม	๒๓.๘๖๘	๑๗๐	๐.๑๔		
	รวม	๒๓.๘๘๔	๑๗๔			
ด้านการเผยแผ่	ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๑๖	๔	๐.๑๒๙	๐.๘๔๘	๐.๔๙๗
	ภายในกลุ่ม	๒๕.๘๘๔	๑๗๐	๐.๑๕๒		
	รวม	๒๖.๔	๑๗๔			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๔๑	๔	๐.๐๓๕	๐.๒๘๓	๐.๘๘๙
	ภายในกลุ่ม	๒๑.๒๓๑	๑๗๐	๐.๑๒๕		
	รวม	๒๑.๓๗๒	๑๗๔			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าของพระสงฆ์และประชาชนที่มีการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجคฤหัสถ์ของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลตาม สมมติฐานที่ ๑-๕

(n=๑๗๕)

สมมติฐาน	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	ค่า t	ค่า F	Sig.	ผลการศึกษา	
						ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑.	เพศ	รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجคฤหัสถ์	-๐.๑๖๒	-	๐.๑๑๘	-	✓
๒.	อายุ	รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجคฤหัสถ์	-	๔.๐๘๒	๐.๐๐๘	-	✓
๓.	วุฒิการศึกษา สายสามัญ	รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجคฤหัสถ์		๐.๘๓๖	๐.๔๓๕	-	✓
๔.	วุฒิการศึกษา นักรธรรม	รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجคฤหัสถ์	-	๔.๑๖๕	๐.๐๐๗	-	✓

ตารางที่ ๔.๒๐ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลตาม สมมติฐานที่ ๑-๕ (ต่อ)

(n=๑๗๕)

สมมติฐาน	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	ค่า t	ค่า F	Sig.	ผลการศึกษา	
						ยอมรับ	ปฏิเสธ
๕.	อาชีพ	รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร	-	๐.๒๘๓	๐.๘๘๙	-	✓

จากตารางที่ ๔.๒๐ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมของรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

พระสงฆ์และประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

พระสงฆ์และประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

๔.๖ สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

การสัมภาษณ์นี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์เกี่ยวกับ “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ซึ่งสรุปบทสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีรายละเอียดดังนี้

๑. ด้านการวางแผน

๑. ด้านการวางแผน วัดพุทธโรภาวนามีการวางแผนในการบริหารจัดการแบบธุดงค์วัตรที่ชัดเจนอยู่และมีข้อปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตรทั้ง ๑๓ ข้อนั้นเกินครึ่ง ถือว่าเป็นรูปแบบที่ดีที่สุดสำหรับวัดที่เน้นปฏิบัติในแบบธุดงค์^๑

๒. ด้านการวางแผน ก็อยู่ในเกณฑ์ที่ดีในการวางระเบียบแบบแผนในแบบธุดงค์วัตร และระเบียบในการจัดงาน การปฏิบัติธรรมโดยมีหลักแบบธุดงค์วัตรเป็นข้อวัตรในการปฏิบัติ^๒

๓. ด้านการวางแผน ถือว่าดีไม่มีปัญหาเพราะมีการติดต่อสอบถามดำเนินการวางแผนไว้ล่วงหน้าในแต่ละงานที่จัดขึ้นโดยมีหลักธุดงค์เป็นเอกลักษณ์ในการวางแผนในการปฏิบัติ มีระบบในการวางแผนที่ค่อนข้างชัดเจน^๓

๔. ในด้านของการวางแผนในการบริหารจัดการ ต้องกำหนดงานไว้ล่วงหน้าโดยวิเคราะห์ถึงวันเวลาในการดำเนินงาน เช่น งานสำคัญในทางพระพุทธศาสนาตรงกับวันไหนมีเวลาหยุดทั้งหมดกี่วันแล้วตรงกับวันหยุดปกติหรือไม่ เมื่อได้วันเวลาที่ชัดเจนและแน่นอนจึงกำหนดวันที่จะปฏิบัติโดยมีระยะเวลาที่วันเป็นต้น^๔

๕. การวางแผนของวัดพุทธโรภาวนา เนื่องจากไม่ได้เข้าไปที่วัดบ่อย แต่จากที่เข้าไปพบว่ามีการวางแผนที่ค่อนข้างดี ไม่ว่าจะเป็กิจกรรมต่างๆของทางวัดพุทธโรภาวนา ก็มีการประชาสัมพันธ์

^๑ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^๒ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^๓ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^๔ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ติดต่อกับทางอำเภอ แต่เนื่องจากเป็นนายอำเภอใหม่ที่ทำงานยังไม่ครบปีก็เห็นวัดพุทธโธภาวนาแล้ว มีโครงการที่ดีโดยเฉพาะเรื่องธุดงค์^๕

๖) วัดพุทธโธภาวนา ถือว่าเป็นวัดที่มีระเบียบแบบธุดงค์ มีการเผยแพร่ด้านธุดงค์ เช่นการเดินบิณฑบาตเป็นวัดมีแบบธุดงค์ที่ปรากฏให้เห็นเป็นแบบอย่าง วางแผนการจัดการในโครงการหรือการปฏิบัติได้ค่อนข้างดี ^๖

๗) การวางแผนด้านการบริหารจัดการของวัดพุทธโธภาวนานั้นมีความชัดเจนในระดับนี้ ด้านตารางการปฏิบัติและโครงการในการปฏิบัติมีวันเวลากำหนดที่ตรงกับวันหยุดของประชาชนส่วนใหญ่ทำให้สามารถเดินทางมาปฏิบัติธรรมได้^๗

๘) การวางแผนในการบริหารจัดการวัดพุทธโธภาวนา มีวันในการปฏิบัติที่ชัดเจนและตรงกับวันหยุดทำให้สามารถกำหนดและเวลาในการมาปฏิบัติได้ และมีโครงการธุดงค์ที่สามารถให้ประชาชนฝึกปฏิบัติได้ด้วย^๘

สรุป วัดพุทธโธภาวนามีการวางแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัดโดยมีหลักปฏิบัติหรือกฎระเบียบในการฝึกอบรมปฏิบัติตามแบบธุดงค์และมีการวางแผนโครงการที่กำหนดเวลาได้ชัดเจนและเลือกวันเวลาปฏิบัติธรรมได้

ตารางที่ ๔.๑๙ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบธุดงค์วัดของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการวางแผน

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. วัดวางแผนโครงการมีระเบียบหลักปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัด	๔	๑,๒,๓,๖
๒. วัดมีโครงการปฏิบัติตามแบบธุดงค์โดยมีเวลาที่ชัดเจน	๓	๔,๗,๘

^๕ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^๖ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^๗ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^๘ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๒. ด้านการจัดองค์กร

๑. ด้านการจัดองค์กร คณะสงฆ์เจ้าหน้าที่หรือแผนกผู้ที่มีความเกี่ยวข้องภายใน วัดพุทธโรภาวณามีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกต่างๆดี โดยแต่ละแผนกนั้นจะคอยให้ความสะดวกกับผู้ปฏิบัติธรรม โดยมีหลักเกณฑ์จากหลักการปกครอง ๖ ฝ่ายของคณะสงฆ์ แล้วนำมาพัฒนาให้เข้ากับรูปแบบชุดวงจร^๙

๒. คณะสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ภายในวัดพุทธโรภาวณา มีการจัดบุคคลค่อนข้างชัดเจนในการอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติธรรม มีแผนกประชาสัมพันธ์ที่ดีมีผู้ให้ความรู้ค่อนข้างดีและชัดเจน^{๑๐}

๓. คณะสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ภายในวัดพุทธโรภาวณา จัดแผนกในการให้ความรู้และคำปรึกษา อำนวยความสะดวกได้ดี ไม่มีอคติพร้อมช่วยเหลือญาติโยมผู้มาปฏิบัติธรรมได้ดี ทำให้สามารถติดต่อสอบถามหรือขอคำปรึกษาได้ตลอดเวลา^{๑๑}

สรุป วัดพุทธโรภาวณานี้มีพระสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้บริการในแผนกต่างๆแก่ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี สามารถช่วยเหลือหรือให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมได้

ตารางที่ ๔.๒๐ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบชุดวงจรของวัดพุทธโรภาวณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดองค์กร

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. คณะสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ที่สามารถติดต่อสอบถามหรือขอคำปรึกษาได้ตลอดเวลา	๒	๗,๖
๒. คณะสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกต่างๆดี	๓	๔,๗,๘

^๙ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๓. ด้านการจัดองค์กร

๑. เจ้าอาวาสมีการนำข้อวัตรดุจดังทั้ง ๑๓ ข้อ ไปใช้ในการสั่งการด้วยประสบการณ์ของตัวเอง มีความเชี่ยวชาญในด้านทฤษฎีและภาคปฏิบัติแล้วเห็นว่ำนำมาใช้จริง ทั้งยังมีการบริหารจัดการด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี มีความอ่อนน้อมถ่อมตนสุภาพ และสอนให้ผู้ปฏิบัติทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ได้ทำตาม ^{๑๒}

๒. เจ้าอาวาสเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการสั่งงาน งานที่ออกมาถือว่าเรียบร้อยดีมีการปฏิบัติธรรมตลอดเวลาโดย เจ้าอาวาสหรือผู้ช่วย เป็นแบบอย่างในการนำพาปฏิบัติและมีเอกลักษณ์ในเรื่องดุจดัง ^{๑๓}

๓. เจ้าอาวาส ถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำพาหมู่คณะปฏิบัติในเรื่องของดุจดัง ท่านมีความอ่อนน้อมถ่อมตนและในเรื่องของการปฏิบัติตามแบบดุจดังวัตรก็ไม่ได้ขาดตกบกพร่อง เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ที่ดีในการอบรมปฏิบัติ ^{๑๔}

๔. วัตถุประสงค์ที่ได้นำมา ถือว่ามีการจัดการได้เป็นระบบภายใต้การนำของท่านเจ้าอาวาส มีการต้อนรับที่สุภาพอบรมผู้ช่วยหรือเจ้าหน้าที่ได้ดี มีระเบียบการอบรม สั่งงานที่ดีเพราะไม่ว่าใครก็สามารถทำงานแทนท่านได้ เป็นตัวแทนท่านในการดำเนินงานภายใต้แบบทางของท่านเจ้าอาวาส ^{๑๕}

๕. ท่านเจ้าอาวาส พระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโกนั้น เมื่อพูดถึงเรื่องของการบังคับบัญชา ท่านค่อนข้างมีระเบียบเรียบร้อย สังเกตได้จากวัดที่แต่เดิมนั้นเป็นป่ารกทึบ ท่านมาจัดระเบียบให้พื้นที่ที่เป็นป่ากร้าง ดุสสะอาดและสวยงามโดยที่ไม่ทิ้งความเป็นวัดป่า ทั้งยังมีการจัดอบรมปฏิบัติธรรม มีการเดินดุจดังฝึกประชาชนปฏิบัติธรรมเป็นระเบียบ และเจ้าหน้าที่ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ท่านก็อบรมให้ดูมีระเบียบเรียบร้อย สุภาพและอ่อนน้อมถ่อมตนเหมือนกับตัวท่านเอง ^{๑๖}

๖. สำหรับด้านการบังคับบัญชาของท่านเจ้าอาวาส ท่านพระอาจารย์บุญมีนั้น เป็นพระสงฆ์ที่เรียบร้อยและเป็นแบบอย่างให้กับผู้ช่วยหรือเจ้าหน้าที่ภายในวัดพุทธโฆษาภรณ์ ท่านอบรมได้เป็นระเบียบมีแบบอย่างที่เหมาะสมทั้งหมด ท่านยังฝึกอบรมให้พระสงฆ์และประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม

^{๑๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ให้อยู่ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และอยู่ภายใต้ธรรมชาติซึ่งท่านยังมีประสบการณ์ด้านจุดดั่งควัตรในการบริหารจัดการ สิ่งการไปในแบบข้อวัตรจุดดั่งค์ ไม่ว่าจะประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม หรือพระสงฆ์ที่เดินทางมากี่ไปรับการปลุกฝังหรืออบรมแบบทางแบบอย่างพระจุดดั่งค์ทั้งหมด^{๑๗}

๗. การบริหารจัดการของท่านเจ้าอาวาสนั้น ทุกรูปจะเหมือนกัน ไปในทิศทางเดียวกันซึ่งไม่ใช่แค่พระสงฆ์เท่านั้น แม้กระทั่งญาติโยม ผู้มาปฏิบัติธรรมหรือเจ้าหน้าที่ ก็ต้องปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน สำหรับตัวท่านนั้นเรียบบร้อยท่านสิ่งอะไรหรือบอกอะไรก็มีแต่รอยยิ้ม มีความอ่อนโยนและเป็นกันเองที่สำคัญมีความเด็ดขาดในคำสั่งที่ท่านได้มอบหมายให้ทำซึ่งไม่ว่าท่านจะไม่อยู่ภายในวัด ผู้ช่วยหรือตัวแทนก็สามารถดำเนินกิจกรรมหรือปฏิบัติหน้าที่แทนท่านได้^{๑๘}

สรุป การบังคับบัญชาของท่านเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยนั้นมีรูปแบบและทิศทางไปในทางเดียวกันและอบรมด้วยประสบการณ์อยู่ในแบบทางตามแบบจุดดั่งควัตร เป็นระเบียบเรียบร้อยและผู้ช่วยหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ก็สามารถสั่งการหรือจัดการได้ ทำแทนได้ไม่ขาดตกบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่

ตารางที่ ๔.๒๑ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบจุดดั่งควัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบังคับบัญชา

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. เจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยนั้นมีความสุภาพ เรียบบร้อย	๗	๑,๒,๓,๕,๖,๗,๘
๒. ผู้ช่วยสามารถบัญชาการทำงานแทนได้	๔	๓,๕,๖,๘
๓. การบังคับบัญชาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน	๒	๗,๕

๔.ด้านการประสานงาน

๑. ด้านการประสานงานไม่ว่าจะกิจกรรมหรือการติดต่อกันต่างๆ วัดพุทธโฆภาวนาจะมาประสานงานเสมอเพื่อขอคำแนะนำในการจัดงานกิจกรรมต่างๆ หรือติดต่อเพื่อให้ไปร่วมในงานกิจกรรมนั้นๆ โดยที่ผ่านมามีอยู่ในระดับที่ดีในการดำเนินงานด้านการประสานงาน^{๑๙}

^{๑๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๒. การประสานงานกิจกรรมของวัดพุทธโฆษาวนา ไม่ว่าจะเป็นการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนหรือการอุปสมบทหมู่เพื่อเดินธุดงค์ กิจกรรมของคณะสงฆ์วัดพุทธโฆษาวนามีการติดต่อประสานสัมพันธ์ตลอดเวลา และจะขอคำปรึกษาในการนำไปปรับและพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ^{๒๐}

๓. สำหรับวัดพุทธโฆษาวนาการติดต่อประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการของอำเภอ นั้นวัดพุทธโฆษาวนาจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประสานงานเพื่อขอความร่วมมือและขออนุญาตเกี่ยวกับการใช้เสียงขยาย เพราะวัดพุทธโฆษาวนานั้นตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน ซึ่งการประสานงานด้านนี้กับทางอำเภอทำไว้เป็นอย่างดีและไม่บกพร่องในด้านการร้องเรียน^{๒๑}

๔. วัดพุทธโฆษาวนามีการติดต่อหน่วยงานขององค์การบริหารส่วนตำบลได้ดีและให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการดูแลผู้ที่มีส่วนร่วม มีการคัดกรองอันเนื่องมาจากโรคระบาดที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยมีการติดต่อให้มีการคัดกรองก่อนเดินทางเข้าสู่วัดพุทธโฆษาวนาและการทำความสะอาดฉีดฆ่าเชื้อภายในพื้นที่และฉีดน้ำล้างพื้นทำความสะอาดทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรมหรือการปฏิบัติธรรม การประสานงานด้านพื้นที่วัดพุทธโฆษาวนาทำได้ดีในส่วนนี้^{๒๒}

สรุป วัดพุทธโฆษาวนานี้ให้ความสำคัญในการติดต่อประสานงานกับพระสังฆาธิการและหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในการขออนุญาตจัดกิจกรรมต่างๆ หรือขอความช่วยเหลือแนะนำในการจัดโครงการและประชาสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ ๔.๒๒ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงควัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการประสานงาน

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. วัดมีการติดต่อพระสังฆาธิการ	๒	๒,๓
๒. วัดมีการติดต่อหน่วยงานราชการ	๒	๕,๖

๕. ด้านการควบคุม

^{๒๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๒๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๑. ด้านการควบคุม วัดพุทธโฆภาวานาถือว่าไม่ทิ้งหลักข้อวัตรธุดงค์ในการควบคุมพระสงฆ์ และประชาชนผู้สนใจในการเดินทางมาปฏิบัติธรรม มีการแบ่งโซนในการปฏิบัติธรรมได้ดี ทั้งที่อยู่อาศัยก็ดูร่มรื่น ถือว่าวัดพุทธโฆภาวานามีการควบคุมการปฏิบัติธรรมโดยควบคุมให้อยู่ในพื้นที่ธรรมชาติ และไม่ทิ้งหลักธุดงค์วัตร บริหารจัดการผู้มาปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี^{๒๓}

๒. การควบคุมในการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัดพุทธโฆภาวานานั้น ก็ค่อนข้างชัดเจนในเรื่องของธุดงค์วัตรที่วัดพุทธโฆภาวานานั้นเน้นเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะการปฏิบัติที่ชัดเจนในการฝึกอบรมของพระสงฆ์และประชาชน^{๒๔}

๓. การควบคุมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของวัดพุทธโฆภาวานามีการแบ่งแยกที่ชัดเจนดี สำหรับพระสงฆ์และประชาชนที่มาปฏิบัติ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่วัดพุทธโฆภาวานาจะฝึกอบรมปฏิบัติ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่อุปสมบทใหม่ส่วนใหญ่ วัดพุทธโฆภาวานาจะควบคุม อบรมมีแบบทางข้อวัตรการปฏิบัติแบบธุดงค์วัตรได้เป็นอย่างดีเท่าที่ได้พบเจอและไปดูมา^{๒๕}

๔. ด้านการควบคุม วัดพุทธโฆภาวานาจะมีหลักปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตรที่ชัดเจนที่เห็นได้คือ ภาคของการปฏิบัติที่แบ่งโซนปฏิบัติและที่พักอาศัยระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่เดินทางเข้ามาปฏิบัติธรรมโดยอาศัยหลักธุดงค์วัตร สำหรับพระสงฆ์นั้นจะเริ่มจากการปฏิบัติครบทุกข้อกำหนด แต่สำหรับประชาชนจะเลือกทำหรือไม่ทำก็ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้หลักข้อธุดงค์วัตร^{๒๖}

๕. การควบคุมวัดพุทธโฆภาวานาสำหรับการเดินทางมาปฏิบัติในความคิดนั้น ต่างจากวัดทั่วไปมีการปฏิบัติธรรมของญาติโยมที่เดินทางมาก็มุ่งตั้งเดินจงกรมนั่งสมาธิแต่ก็แบ่งโซนชัดเจน ที่พักอาศัยก็ไม่ได้อยู่รวมกัน แยกกันสำหรับผู้ปฏิบัติแบบเข้มและก็แบบปกติและก็มีแบบธุดงค์วัตรของพระสงฆ์เข้ามาประยุกต์ในการสอนด้วย^{๒๗}

๖. การควบคุมการปฏิบัติธรรม หรือที่พักอาศัยของคนเดินทางมาปฏิบัติที่ชัดเจนมีการแบ่งโซนของการปฏิบัติระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมเก่าและผู้ปฏิบัติธรรมที่เดินทางมาใหม่ และไม่รวมกันระหว่างชายหรือหญิงทำให้ปฏิบัติได้เต็มที่และปลอดภัยสำหรับนักปฏิบัติธรรมและที่พักอาศัยก็ไม่ได้อยู่รวมกันหรือใกล้กันมีการแบ่งแยกออกเป็นโซนชัดเจนดี^{๒๘}

สรุป วัดพุทธโฆภาวานาควบคุมผู้ที่เดินทางเข้ามาปฏิบัติได้เป็นอย่างดีโดยมีการแบ่งโซนของผู้ปฏิบัติธรรมระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่เดินทางเข้ามาได้อย่างดีและมีการควบคุมในการปฏิบัติ

^{๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ให้อยู่ในแบบธุดงค์วัตรการปฏิบัติ การอยู่อาศัยก็แบ่งโซนได้อย่างชัดเจน ควบคุมการปฏิบัติระหว่างพระสงฆ์และประชาชนได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ ๔.๒๓ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุม

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. วัดมีการควบคุมแบ่งโซนปฏิบัติและที่พักอาศัยระหว่างพระสงฆ์และประชาชน	๖	๑,๒,๓,๔,๗,๘
๒. วัดควบคุมการปฏิบัติให้อยู่ในหลักธุดงค์วัตร	๕	๑,๒,๓,๔,๗

๖. ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่

๑. การจัดบุคลากรของวัดพุทธโฆษาภวานั้น ทางวัดจะมอบหน้าที่ให้ผู้ผ่านการอบรมธุดงค์วัตรและมีแบบทางประสบการณ์มาเป็นผู้ที่คอยสอนผู้เดินทางปฏิบัติและนำพาผู้ที่ปฏิบัติ ซึ่งก็จะมีทั้งภาคการอบรมและเดินธุดงค์ของจริงในการปฏิบัติธรรม โดยใช้ประสบการณ์ที่เคยเดินธุดงค์มาและไม่ให้ทั้งหลักข้อวัตรธุดงค์เพื่อสอนผู้เดินทางมาปฏิบัติทั้งพระสงฆ์และประชาชน โดยการจัดการสอนนั้นก็ต่างออกไปอีก สำหรับพระสงฆ์นั้นต้องมีภาคปฏิบัติและผู้สอนจะมอบให้ผู้ช่วยหรือบุคคลที่ผ่านการเดินธุดงค์อย่างน้อย ๑ ปี มาเป็นผู้สอนและรับฟังข้อคิดเห็นของพระสงฆ์ด้วยกัน แต่สำหรับประชาชนนั้นส่วนมากจะจัดบุคคลสอนที่จะเน้นไปทางด้านวิปัสสนากรรมฐานด้วยและการสอนจะมีภาคการเดินธุดงค์วัตรร่วมกับพระสงฆ์จะเดินหรือไม่ก็ได้^{๒๙}

๒. พระอาจารย์ที่สอนปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตรนั้นส่วนใหญ่เท่าที่ปฏิบัติมาจะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติและสุขภาพเรียบร้อย โดยเฉพาะพระอาจารย์เจ้าอาวาสที่ท่านปฏิบัติและได้เดินตามทางท่านมาปฏิบัติที่วัดพุทธโฆษาภวนา ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์ในการเดินธุดงค์ ทำให้ศรัทธาในตัวท่านและก็มีพระสงฆ์ที่มาสอนนั้นก็มีความรู้ในการเดินธุดงค์และการปฏิบัติธรรมทำให้เวลาที่เกิดความสงสัยท่านก็จะคอยให้คำปรึกษาแนะนำ และการเดินทางมาปฏิบัติแต่ละครั้งก็จะได้รับฟังประสบการณ์ใหม่ๆเสมอ ที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน^{๓๐}

^{๒๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๓. พระสงฆ์ที่ท่านมาสอนปฏิบัติธรรมนั้นส่วนใหญ่มีแบบข้อวัตรจุดดั่งที่ชัดเจนมากในการนำมาปฏิบัติ ทั้งสุขภาพและเรียบร้อยสามารถปรึกษาในข้อวัตรจุดดั่งที่สงสัยในการปฏิบัติธรรมซึ่งสำหรับประชาชนส่วนใหญ่มักจะไม่ว่าเข้าใจในการปฏิบัติจุดดั่งแต่ก็อาศัยจากการฟังและประสบการณ์ของพระอาจารย์ผู้สอนในการปฏิบัติธรรม และพระสงฆ์ที่ท่านมาสอนนั้นเท่าที่ได้สัมผัสมาแล้วแต่ผ่านการเดินจุดดั่ง เมื่อได้สัมผัสการเดินจุดดั่งเองทำให้เข้าใจได้ง่ายมากขึ้น พระสงฆ์ที่ท่านมาสอนส่วนใหญ่ก็ดูเรียบร้อยเพราะการเน้นของท่านเจ้าอาวาสด้วยเท่าที่ได้ยินได้ฟังและพบเจอ^{๓๑}

สรุป วัดพุทธโธภาวนามีการจัดบุคลากรที่มีความสุขภาพเรียบร้อยและมีประสบการณ์ในการเดินจุดดั่งหรือฝึกปฏิบัติมาแบบจุดดั่งควัตรมาให้ความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมมีทั้งด้านการปฏิบัติอบรมภายในวัดและด้านภาคสนาม เพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงการปฏิบัติธรรมแบบจุดดั่งควัตร

ตารางที่ ๔.๒๔ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบจุดดั่งควัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. พระสงฆ์ที่สอนมีความรู้ในด้านการปฏิบัติแบบจุดดั่งควัตร	๓	๔,๗,๘
๒. พระสงฆ์ที่สอนมีความสุขภาพ เรียบร้อย	๒	๗,๘
๓. พระสงฆ์ที่สอนมีประสบการณ์ด้านจุดดั่งควัตร	๓	๔,๗,๘

๒. ด้านวิธีการเผยแผ่

๑. วัดพุทธโธภาวนาถือว่ามีข้อวัตรปฏิบัติที่เกินครึ่งเลยในการใช้หลักจุดดั่งเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดีที่วัดภายในเมืองมีการสอนอบรมแบบจุดดั่งควัตรแบบวัดป่าอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดี มีการเทศน์ การฉัน การอยู่อาศัยของพระสงฆ์ละคนๆที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมไม่ทิ้งหลักข้อจุดดั่งควัตรซึ่งถือว่าดีมากในการหาวัดปฏิบัติธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแบบจุดดั่งควัตร^{๓๒}

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๒. การเผยแพร่วัดพุทธโฆษาภานา วัดพุทธโฆษาภานาก็นับการปฏิบัติจุดงควัตรที่ชัดเจนและก็ยังมีการปฏิบัติแบบวิปัสสนาคบคู่ด้วย ก็ถือว่าเป็นเรื่องดีที่วัดพุทธโฆษาภานาเน้นในเรื่องของการปฏิบัติธรรมและมีหลักจุดงควัตรเป็นข้อสำคัญเพราะพระสงฆ์และประชาชนสามารถเลือกปฏิบัติธรรมได้^{๓๓}

๓. วัดพุทธโฆษาภานา ในการเผยแพร่ตามแบบจุดงควัตร เอกลักษณะในการสอนปฏิบัติธรรมหรือการเผยแพร่ส่วนมากวัดพุทธโฆษาภานาจะเน้นปฏิบัติธรรมให้เห็นเสียมากกว่า โดยเฉพาะการฉันในบาตร ซึ่งก็เคยได้มีโอกาสไปนั่งฉันแล้ว รู้สึกยินดีที่วัดพุทธโฆษาภานามีรูปแบบการเผยแพร่โดยมีข้อจุดงควัตรเป็นหลักแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับปัจจุบันได้เป็นอย่างดีทำให้พระสงฆ์และประชาชนมีทางเลือกในการปฏิบัติ เป็นเรื่องที่น่ายินดีมากที่ภายในเขตปกครองที่รับผิดชอบ มีวัดที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบจุดงควัตรและเน้นการปฏิบัติธรรมให้เห็นในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา^{๓๔}

๔. สำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพุทธโฆษาภานา จะเน้นให้มีการปฏิบัติและรักษาแบบทางให้อยู่ในแบบจุดงควัตรทั้ง ๑๓ข้อ โดยพระสงฆ์ที่มาฝึกปฏิบัติและอาศัยภายในวัดพุทธโฆษาภานานี้ต้องเน้นการฉันในบาตร บิณฑบาตไปตามแถวจะไม่มีการเดินทางไปคนเดียวเด็ดขาด การครองผ้าไตรจีวร ไม่มีผ้าผืนที่ ๔ การอยู่อาศัยก็ไม่ได้ใหญ่มากเพื่อไม่ให้สะสมของ และมีการปฏิบัติทั้งในเรื่องจุดงควัตรตามสถานที่ต่างๆแล้ว มีการเปิดอบรมให้ญาติโยมได้มาปฏิบัติธรรมกันด้วยโดยญาติโยมจะเลือกปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ไม่ได้เคร่งครัดในเรื่องข้อวัตรจุดงควัตรแต่ปรับให้มีการอยู่อาศัย การฝึกนอนกลด และการเดินทางจาริกไปสถานที่ต่างๆในเวลา ๓ วันเป็นอย่างต่ำ สำหรับพระสงฆ์นั้น ๗ วันเป็นอย่างต่ำ^{๓๕}

๕. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางบัวทอง มีเพียงแต่วัดพุทธโฆษาภานานี้ที่เป็นวัดป่าแล้วมีการปฏิบัติคล้ายวัดป่าซึ่งทางอำเภอนั้นเห็นถึงการเผยแพร่ในลักษณะวัดพุทธโฆษาภานานี้แล้วร่วมมือมีความชอบในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัดพุทธโฆษาภานา เป็นวันที่เน้นเรื่องการเดินทางจุดงควัตรปฏิบัติธรรมที่เดินทางไปตามทางสถานที่ต่างๆ^{๓๖}

๖. สำหรับเทศบาลเมืองบางคูรัดนั้น วัดพุทธโฆษาภานาเป็นวัดที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบจุดงควัตรได้ชัดเจนมีการปฏิบัติธรรม การเดินทางจุดงควัตรและการช่วยเหลือทางเทศบาลเมืองบางคูรัดนั้นเราก็ได้ให้การช่วยเหลือและการได้รับความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมโดยท่านพระอาจารย์ที่เชี่ยวชาญในเรื่องของจุดงควัตรและเคยได้เดินทางไปปฏิบัติธรรมแล้วนั้นก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ดีในการที่ตำบลบางคูรัดมี

^{๓๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๓๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

วัดที่ปฏิบัติธรรมอย่างวัดพุทธโฆภาวนาทำให้ไม่ต้องเดินทางไกลและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนด้วย

๓๗

๗. สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดพุทธโฆภาวนา ได้มาปฏิบัติธรรมตลอด ได้เห็นถึงหลักการปฏิบัติของคณะสงฆ์พระธุดงค์แล้วยังได้เห็นญาติโยมที่มีจิตศรัทธารวมถึงตัวของข้าพเจ้า ได้มาปฏิบัติธรรมตั้งแต่ปี ๒๕๕๑ จนถึงปัจจุบัน ก็ยังเห็นข้อวัตรธุดงค์อย่างการฉันในบาตรการจำวัตรที่ป่าสะแกของพระสงฆ์ทำให้เกิดความศรัทธาและมาฝึกขัดเกลานำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีอีกด้วย รวมทั้งการปฏิบัติธรรมนั้นยังสามารถเลือกปฏิบัติและได้ปฏิบัติกับพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติธรรมและผ่านเรื่องธุดงค์มาแชร์ประสบการณ์ได้เป็นอย่างดีและได้นำความรู้ไปใช้ในปัจจุบัน^{๓๗}

๘) การปฏิบัติธรรมที่วัดพุทธโฆภาวนานั้นท่านเน้นเผยแผ่ในเรื่องของธุดงค์เป็นอย่างมากและเป็นเอกลักษณ์ การที่ได้มาปฏิบัติธรรมภายในวัดพุทธโฆภาวนานี้นอกจากได้ความรู้เกี่ยวกับการเดินธุดงค์ได้รับคำสอนต่างๆแล้วยังสามารถไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อฝึกขัดเกลาคิดใจของตนเอง ทำให้ชอบเดินทางมาปฏิบัติที่วัดพุทธโฆภาวนาอยู่เป็นประจำ^{๓๘}

สรุป วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนามีเอกลักษณ์เฉพาะในเรื่องของการปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตร เน้นเผยแผ่ด้านธุดงค์เป็นตัวเลือกในการปฏิบัติให้กับพระสงฆ์และประชาชนที่สนใจเข้ามาร่วมในการปฏิบัติธรรมเพื่อขัดเกลากายและกัให้เกิดประโยชน์ผู้ปฏิบัติสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

ตารางที่ ๔.๒๕ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านวิธีการเผยแผ่

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. วัดมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบธุดงค์วัตรเป็นเอกลักษณ์	๖	๑,๒,๓,๔,๖,๘
๒. วัดมีวิธีการเผยแผ่หลักธุดงค์แล้วปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้	๒	๗,๘

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๓. ด้านสื่อในการเผยแผ่

๑. วัดพุทธโฆษาภรณ์เป็นวัดป่าและใช้ธรรมชาติเป็นสื่อในการสอนที่ดี สถานที่ภายในวัดพุทธโฆษาภรณ์ถือว่าร่มรื่นและใช้ธรรมชาติในการอบรมปฏิบัติธรรมให้กับผู้ที่สนใจในการปฏิบัติธรรม ถือว่าเป็นเรื่องที่ดีมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๔๐}

๒. การใช้สื่อวัดพุทธโฆษาภรณ์ เน้นในเรื่องของธรรมชาติเป็นหลักเพื่อให้ผู้ที่มาวัดพุทธโฆษาภรณ์นั้น เหมือนปฏิบัติธรรมกลางธรรมชาติโดนเน้นธรรมชาติ เช่นต้นไม้ เป็นหลักเพราะวัดพุทธโฆษาภรณ์นั้นในครั้งแรกเดิมเป็นป่าอยู่แล้ว การเน้นสอนในแบบธุดงค์จึงต้องใช้สื่อกลางธรรมชาติเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เข้าถึงความสงบได้ง่ายขึ้น ในด้านความรู้เราก็จะใช้สื่อเทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบธุดงค์ เป็นเทียน แผ่นดินกลมๆสีแดง หรือลมที่มากกระทบเพื่อสอนให้ทุกคนที่เดินทางเข้ามาทั้งพระสงฆ์และประชาชนได้ปฏิบัติใกล้ธรรมชาติมากที่สุด ^{๔๑}

๓) ในการปฏิบัติธรรม สิ่งที่ได้รับเกี่ยวกับสื่อในการเผยแผ่มาจากเทคโนโลยีที่มาตามยุควัดพุทธโฆษาภรณ์กลับเน้นธรรมชาติในการปฏิบัติธรรมมากกว่า เพราะทำให้เราเหมือนปฏิบัติท่ามกลางของธรรมชาติเป็นเรื่องที่ดีมาก ^{๔๒}

๔) ในการปฏิบัติธรรม สื่อที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดพุทธโฆษาภรณ์นั้น จะใช้มี อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการปฏิบัติเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งจะได้ประโยชน์ในการภาวนา เช่น ลูกประคัม ๑๐๘ ในการสวดมนต์ภาวนา หรือการสอนกสิณวัดพุทธโฆษาภรณ์จะเน้นใช้เทียนในการเพ่งจ้องเพื่อให้ใจของผู้ที่เดินทางเข้ามาปฏิบัติธรรมนั้นสงบ และอยู่ในธรรมชาติเหมือนเราปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงความสงบโดยใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลาง ^{๔๓}

สรุป วัดพุทธโฆษาภรณ์ใช้สื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลากหลายรูปแบบตั้งแต่การใช้สภาพแวดล้อมที่มีอยู่ภายในวัดเป็นสื่อในการเผยแผ่เช่น ต้นไม้ เป็นต้น การใช้อุปกรณ์ต่างๆเช่น ลูกประคัม ซึ่งเป็นอุบายในการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และประชาชนได้เข้าใจง่ายขึ้นในการปฏิบัติธรรม

^{๔๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๔๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๔๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๔๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ตารางที่ ๔.๒๖ ผลสรุปจากการสัมภาษณ์รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อในการเผยแผ่

เนื้อหา	ความถี่ รูปหรือคน	คนที่ให้สัมภาษณ์
๑. วัดใช้ธรรมชาตีสื่อในการเผยแผ่	๔	๓,๔,๗,๘
๒. วัดใช้อุปกรณ์ในการเป็นสื่อเผยแผ่	๔	๓,๔,๗,๘

๔.๖.๙ ปัญหาและอุปสรรค ในเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑. สำหรับวัดพุทธโธภาวนานั้น ปัญหาจะเป็นเรื่องการปฏิบัติแบบธุดงค์วัตรในยุคปัจจุบัน เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในความคิดนั้นไม่น่าจะมีความรู้แบบการปฏิบัติตามข้อวัตรธุดงค์ส่วนใหญ่ แล้วประชาชนนั้นจะรู้เพียงแค่การเดินจงกรมนั่งสมาธิ หรือปฏิบัติแบบวิปัสสนากัมมัฏฐานเท่านั้น และวัดพุทธโธภาวนานั้นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุหรือผู้เฒ่าผู้แก่มาปฏิบัติธรรม แต่กลับมีเยาวชนหรือเด็กนักเรียนเข้ามาปฏิบัติธรรมในเวลาปกติ ดังนั้นปัญหาของวัดพุทธโธภาวนาจึงอยู่ที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบธุดงค์วัตรให้กับเด็กเยาวชนสมัยใหม่ได้อย่างไร และจะทำให้เยาวชนสนใจในการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัตรนี้ได้อย่างไร^{๔๔}

๒. วัดพุทธโธภาวนานั้น ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ดีที่วัดพุทธโธภาวนานั้นมีการปฏิบัติธรรม เน้นการปฏิบัติธรรมแบบธุดงค์วัตรแต่โดยในปัจจุบันก็ค่อนข้างมีปัญหาเพราะว่ามีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นได้จัดโครงการใหม่ๆเกิดขึ้นทำให้พื้นที่สถานที่เป็นป่านั้นเริ่มน้อยลงจึงปัญหาสำคัญอีกข้อหนึ่งคือการใช้เสียงที่ทำให้เกิดปัญหาต่อชาวบ้านรอบข้างและไม่เข้าใจในรูปแบบการปฏิบัติของวัด ดังนั้นวัดพุทธโธภาวนาต้องบริหารจัดการกับเสียงและลานจอดรถเวลาปฏิบัติธรรมภายในวัด ให้บริเวณรอบวัดนั้นเข้าใจถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา^{๔๕}

๓. สำหรับวัดพุทธโธภาวนานั้น ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญที่สังเกตได้ชัดเจนที่สุดคือเรื่องเวลาฝนตก เวลาที่มีการปฏิบัติธรรมหรือการจัดงาน วัดพุทธโธภาวนานั้นใช้พื้นที่ป่าในการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์ พอเวลาฝนตกจึงไม่มีที่หลบเพราะเป็นพื้นที่โล่งและมีปัญหาในเรื่องน้ำขังเพราะปัญหาที่ตามมาคือน้ำขังซึ่งเป็นอุปสรรคต่อผู้มาปฏิบัติธรรม หรือกิจกรรมงานต่างๆ

^{๔๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ที่จัดขึ้น การระบายน้ำภายในวัดนั้นไม่ดีพอ เมื่อมีภัยธรรมชาติเข้ามาไม่มีสถานที่สำรองในการรองรับ เนื่องจากวัดพุทธโธภาวนา เน้นธรรมชาติเป็นหลัก จึงต้องควรวางวิธีปรับปรุงแก้ไขอย่างไรต่อไป^{๔๖}

๔. อุปสรรคของวัดพุทธโธภาวนา คือบุคลากรที่เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร วัดพุทธโธภาวนาจึงต้องเร่งส่งพระสงฆ์เรียนหนังสือที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย เพื่อไปศึกษาวิธีการสอนสมัยใหม่ด้วยเทคโนโลยี ปัญหาของวัดพุทธโธในภาคปฏิบัตินั้นถือว่าดีอยู่แล้วในระดับหนึ่ง แต่ปัญหาด้านบุคลากรที่จะพัฒนาการเผยแพร่ในยุคสมัยใหม่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่นั้นยังไม่เพียงพอ^{๔๗}

๕. สำหรับวัดพุทธโธภาวนานั้น ปัญหาจะเป็นเรื่องในช่วงเวลาที่วัดมีการจัดงาน กิจกรรมใหญ่ ทำให้ที่จอดรถค่อนข้างหาที่จอดยากต้องไปจอดไกลถึงสนามฟุตบอลซึ่งบางครั้งก็ไม่เกิดความปลอดภัยเพราะว่าเป็นเขตนอกวัด ที่จอดรถในเวลางานนั้นแทบไม่มีทำให้ไม่สะดวกต่อการเดินทางมาร่วมกิจกรรมและบริเวณวัดส่วนใหญ่เป็นต้นไม้ทำให้รถที่จอดก็ไม่ได้ปลอดภัยเท่าที่ควร^{๔๘}

๖) ปัญหาของวัดพุทธโธภาวนา อยู่ที่เพจวัดในการเดินทางมาปฏิบัติธรรมนั้นไม่มี วัดพุทธโธภาวนานั้นเป็นวัดปฏิบัติธรรมในหมู่บ้านพฤษภา ๓ ที่มีญาติโยมเดินทางเป็นจำนวนมาก แต่กลับไม่มีเพจที่แนะนำตัวของวัดพุทธโธภาวนา ทำให้การเดินทางไปวัดของผู้ที่เดินทางมาจากที่ไกลๆนั้น ไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับวัดที่มากพอ^{๔๙}

๗) ปัญหาของวัดพุทธโธภาวนา อยู่ที่การจราจรเข้า-ออกของรถภายในวัดพุทธโธภาวนาในการเดินทางมาปฏิบัติธรรมเนื่องจากว่าเป็นทางเข้า-ออกทางเดียวทำให้เวลาที่ มีผู้ปฏิบัติธรรมเดินทางมาเยอะหรือว่ามีกิจกรรมจัดงานกิจกรรมต่างๆเป็นการร่นวายเป็นอย่างมาก ทำให้วัดพุทธโธภาวนามีปัญหาด้านนี้ตลอดมาซึ่งตัวดิฉันเองก็ได้รับผลกระทบจากปัญหานี้เช่นเดียวกัน^{๕๐}

๘) สำหรับวัดพุทธโธภาวนานั้น ปัญหาจะเป็นเรื่องของการส่งเสริมเรื่องการศึกษาต่อคณะสงฆ์และสามเณรรวมไปถึงเจ้าหน้าที่ภายในวัดพุทธโธภาวนา เกี่ยวกับความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เนื่องจากว่ายุคสมัยใหม่วัดพุทธโธภาวนาควรมีหลักปริยัติควบคู่ไปกับการปฏิบัติด้วย ซึ่งแม้ว่าดิฉันจะเป็นผู้ส่งเสริมพระสงฆ์สามเณรเรียน แต่ผู้ที่ศึกษาขึ้นยังไม่เยอะเท่าที่ควรเนื่องจากว่า วัดพุทธโธภาวนาเน้นการปฏิบัติธรรมนั้นเป็นหลัก และหลักความรู้ทางวิชาการที่จะสามารถทำให้โยมเข้าใจได้ง่ายขึ้นนั้น ยังไม่มีเพียงพอทำให้หลายๆคนสับสนกับคำพูดที่ใช้ในการอธิบายเกี่ยวกับการปฏิบัติ^{๕๑}

^{๔๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๔๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๔๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๔๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๕๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สรุป วัดพุทธโธภาวนามีปัญหาหลักๆ ที่เห็นได้ชัดเจนอยู่ได้แก่ปัญหาเรื่องของการจราจรในเวลาที่วัดพุทธโธภาวนานั้นจัดกิจกรรมโครงการปฏิบัติธรรม หรือมีงานต่างๆ ภายในวัดและภัยทางธรรมชาติเพราะวัดพุทธโธภาวนาส่วนใหญ่เป็นธรรมชาติและวัดพุทธโธภาวนามีหมู่บ้านรอบข้างเป็นจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาในเวลาที่วัดพุทธโธภาวนานั้นจัดกิจกรรม การที่ผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุไม่มีเยาวชนวัยรุ่นที่จะเข้าใจถึงหลักธุดงค์วัตร การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ยังไม่ดีพอและด้านการศึกษาในเทคโนโลยีสมัยใหม่

๔.๖.๑๐. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทองจังหวัดนนทบุรี

๑. โดยภาคร่วมส่วนใหญ่วัดพุทธโธภาวนานั้นจากที่ได้ฟังมา ถือว่าดีที่วัดพุทธโธภาวนานั้นมีแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเรื่องธุดงค์วัตรนั้นดีแล้ว แต่อยากให้วัดพุทธโธภาวนาหาแบบทางในการนำเยาวชนตามโรงเรียนมาศึกษา อย่างเช่นให้มีการเปิดสอนพระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรวันอาทิตย์ ให้กับเยาวชนตามแบบวัดพุทธโธภาวนา เพื่อให้วัดพุทธโธภาวนาได้เป็นแบบอย่างในการนำเยาวชนเข้าวัดมาปฏิบัติธรรมใช้เวลาว่างในการปฏิบัติธรรม เพราะวัดพุทธโธภาวนานั้นอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านและมีเยาวชนเป็นจำนวนมาก เลยอยากให้วัดพุทธโธภาวนาลองหาแบบทางในการนำเยาวชนเข้าวัด^{๕๒}

๒. วัดพุทธโธภาวนานั้น ต้องหาวิธีการในการให้คำแนะนำภายในหมู่บ้านพศกษา ๓ หรือหมู่บ้านที่ติดกับวัดพุทธโธภาวนาในการให้ความรู้หรือเชิญชวนให้มามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของวัดพุทธโธภาวนา อยากแนะนำให้วัดพุทธโธภาวนานั้นหาวิธีในการสร้างความเข้าใจกับชุมชนให้ได้มากกว่านี้ ไม่มีการร้องเรียนในเวลาที่วัดพุทธโธภาวนานั้นจัดกิจกรรมหรือการปฏิบัติธรรมต่างๆ^{๕๓}

๓. ควรมีการจัดสถานที่สำรองเอาไว้ในยามที่วัดพุทธโธภาวนานั้นเผชิญกับภัยธรรมชาติ เพราะทำให้งานกิจกรรมที่จัดขึ้นหรือการปฏิบัติธรรมที่กำลังดำเนินอยู่นั้นไม่สะดวก หรือวัดพุทธโธภาวนาควรมีการจัดกิจกรรมให้รวดเร็วยิ่งขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดแล้วทำให้งานต้องหยุดชะงักเหมือนที่ผ่านมา^{๕๔}

๔. สำหรับทางอำเภอบางบัวทองนั้น วัดพุทธโธภาวนาควรจัดสร้างขยายทางเข้าออกหรือปรับภูมิทัศน์ถนนให้มีทางเข้าออกภายในวัดพุทธโธภาวนาให้ดี ไม่ให้รถเข้าหรือออกนั้นสวนกันและแออัดมากจนเกินไปในเวลาที่วัดมีกิจกรรมหรือการปฏิบัติธรรม ควรมีลานจอดรถที่กว้างเพราะในเวลา

^{๕๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๕๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๕๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

กิจกรรมรถจะมากและวัดพุทโธภาวนานั้นอนุญาตโยมก็ศรัทธาเออะ นอกนั้นก็ไม่มีอะไรวัดพุทโธภาวนาเป็นวัดที่ติดอยู่แล้ว ^{๕๕}

๖. เทศบาลเมืองบางคูรัด อยากให้วัดพุทโธภาวนานั้นมีเพจFacebookเป็นประจำของวัดพุทโธภาวนาเองเลยเพื่อที่จะได้แสดงถึงสถานที่ของวัด, การปฏิบัติธรรมของวัดพุทโธภาวนาได้และเป็นตัวเลือกให้แก่ประชาชนที่จะเดินทางเข้ามาปฏิบัติธรรม ได้รู้วัดพุทโธภาวนาด้วยซึ่งในการจะทำเพจนั้นเทศบาลเมืองบางคูรัดพร้อมที่จะช่วยในการให้คำปรึกษาแนะนำได้ และยินดีที่จะให้บริการแก่วัดพุทโธภาวนาในการทำเพจแนะนำ ^{๕๖}

๗. สำหรับโยมนั้น อยากให้วัดพุทโธภาวนาทำทางเข้า-ออกให้เป็นคนละทางโดยที่ไม่ต้องสวนกันเพื่อจะได้ไม่เกิดอันตรายและควรมีโรงจอดรถหรือมีที่ลานจอดรถที่ห่างไกลจากต้นไม้บ้าง เพราะบางที่ต้นไม้ก็ก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้ แต่โดยรวมถือว่าดีมากเหลือแค่ปรับเปลี่ยนการจราจรภายในวัดพุทโธภาวนาเพียงแค่ออย่างเดียว ^{๕๗}

๘) อยากเน้นให้วัดพุทโธภาวนาส่งเสริมพระเรียนหลักการบริหารและหลักการเผยแผ่ให้เข้ากับยุคปัจจุบันโดยพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพด้านหลักปริยัติควบคู่กับการปฏิบัติเพื่อให้ญาติโยมบางท่านที่ไม่รู้ภาษาบาลีหรือวิธีการปฏิบัติแบบธุดงค์วัตรเรียกว่าอะไรบ้างนั้นได้เข้าใจง่ายขึ้น และไม่สับสนรวมไปถึงอยากให้มีธรรมะแบบธุดงค์วัตรเผยแผ่ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เรียนรู้และเข้าใจง่ายเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติตาม ^{๕๘}

สรุป วัดพุทโธภาวนาควรขยายทางเข้า-ออกเพื่อไม่ให้กิจกรรมของวัดพุทโธภาวนานั้นมีปัญหาในเวลาที่มีกิจกรรมปฏิบัติธรรมควรมีเพจ Facebook ในการแนะนำวัดพุทโธภาวนาส่งเสริมให้มีการศึกษาด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่และหลักการเผยแผ่พรพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทโธภาวนาควรประชาสัมพันธ์ให้กับหมู่บ้านใกล้เคียงและเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้เข้าใจเพื่อเป็นทางเลือกในการปฏิบัติธรรม

^{๕๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

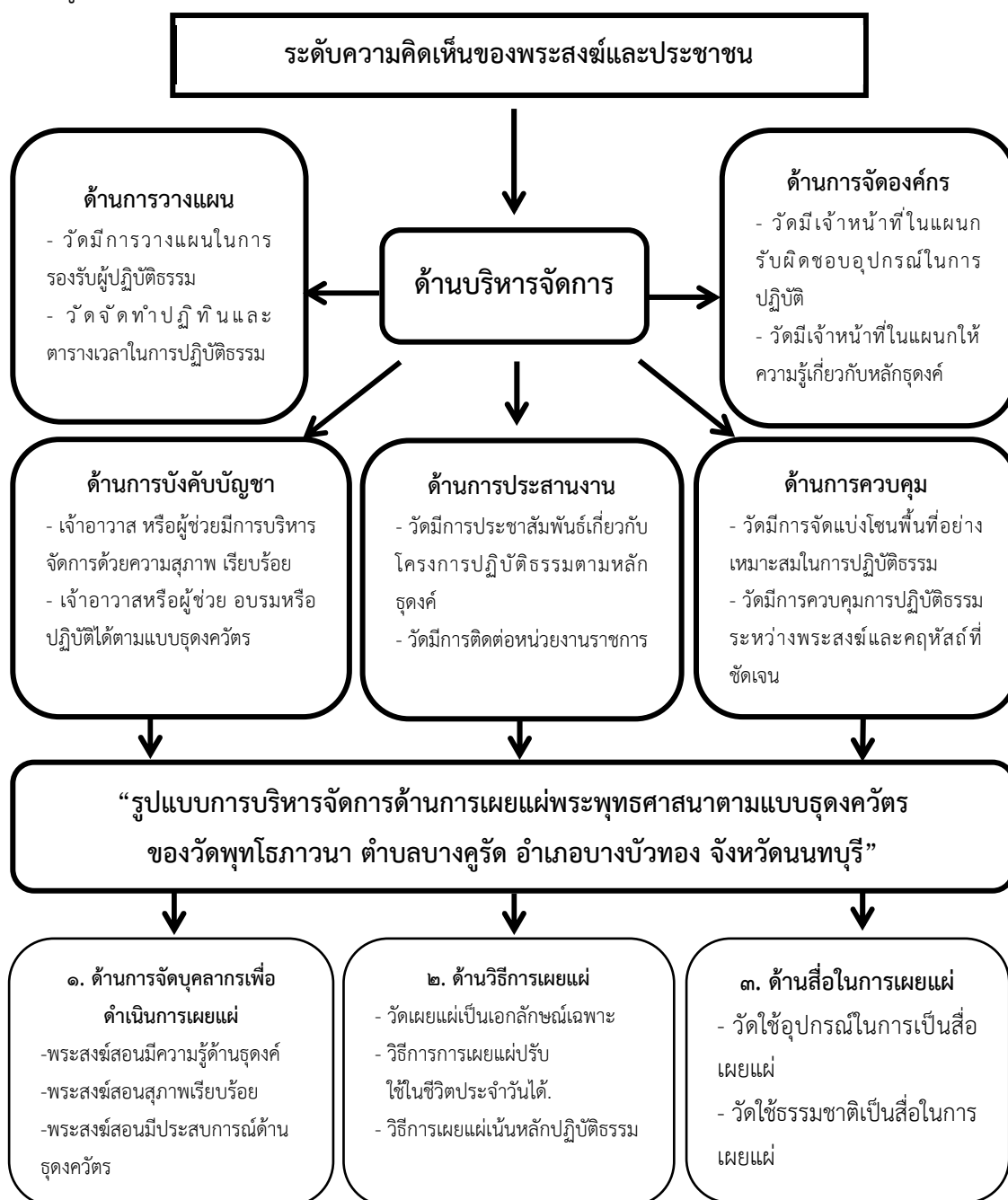
^{๕๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๔.๗ องค์ความรู้

๔.๗.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบชุดงควัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยโดยการแสดงแผนภาพ ดังแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นว่า ความคิดของพระสงฆ์และประชาชน ที่มีต่อ “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” องค์ความรู้ที่ได้สรุปได้ดังนี้

๑. ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่

การวางแผน พระสงฆ์ต้องผ่านโครงการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัตรที่ทางวัดฝึกมาเป็น อย่างดีเพื่อเป็นบุคลากรในการเผยแผ่

การจัดองค์กร พระสงฆ์ที่มีความสามารถในแต่ละด้านจะได้รับมอบหมายให้ประจำใน แผนกต่างๆ เช่น การจัดเตรียมอุปกรณ์ธุดงค์วัตรให้แก่ผู้ปฏิบัติ

การบังคับบัญชา พระสงฆ์ต้องสามารถทำหน้าที่แทนผู้นำได้และต้องอยู่ในหลักธุดงค์วัตร ที่อบรมมา สามารถสั่งการหรือทำงานที่ได้รับมอบหมายส่งต่อให้ผู้อื่นได้

การประสานงาน พระสงฆ์ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการประสานงานกับพระสังฆาธิการ และหน่วยงานราชการให้เข้าใจการเผยแผ่แบบธุดงค์วัตร

การควบคุม พระสงฆ์ที่สอนต้องสามารถสอนได้ทั้งพระสงฆ์และประชาชนที่มาปฏิบัติ ธรรมให้อยู่ในหลักธุดงค์วัตรได้

๒. ด้านวิธีการเผยแผ่

การวางแผน วัดจัดโครงการในการปฏิบัติธรรมโดยเน้นด้านธุดงค์วัตรเป็นพื้นฐานหลัก

การจัดองค์กร ต้องมีความเชี่ยวชาญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรได้ เป็นอย่างดีและแต่ละแผนกต้องรักษารูปแบบการเผยแผ่แบบธุดงค์วัตรได้

การบังคับบัญชา พระสงฆ์ต้องมีวิธีเผยแผ่ทางสั่งการหรือบัญชาการให้เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตามแบบธุดงค์วัตรได้เช่น การสั่งให้ผู้ปฏิบัติฝึกอบรมข้อวัตรการนอนกลางแจ้ง เป็นต้น.

การประสานงาน ได้รับความร่วมมือและคำแนะนำจากพระสังฆาธิการและหน่วยงาน ราชการให้เข้าใจรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรและประชาสัมพันธ์วัดใน รูปแบบการปฏิบัติตามแบบธุดงค์วัตร

การควบคุม การเผยแผ่อยู่ในหลักธุดงค์วัตรมีเอกลักษณ์ในแบบธุดงค์วัตรเป็นจุดเด่นและ สามารถปรับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยเน้นด้านการปฏิบัติ

๓. ด้านสื่อในการเผยแผ่

การวางแผน การหาพื้นที่ในการสอนปฏิบัติและวางแผนในการใช้อุปกรณ์ต่างๆเข้ามาเป็น สื่อในการสอนเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจในการสอนง่ายขึ้น

การจัดองค์กร อุปกรณ์ที่ใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่เกี่ยวข้องกับหลักธุดงค์วัตรโดยมีเจ้าหน้าที่ ภายในวัดเป็นผู้จัดทำให้

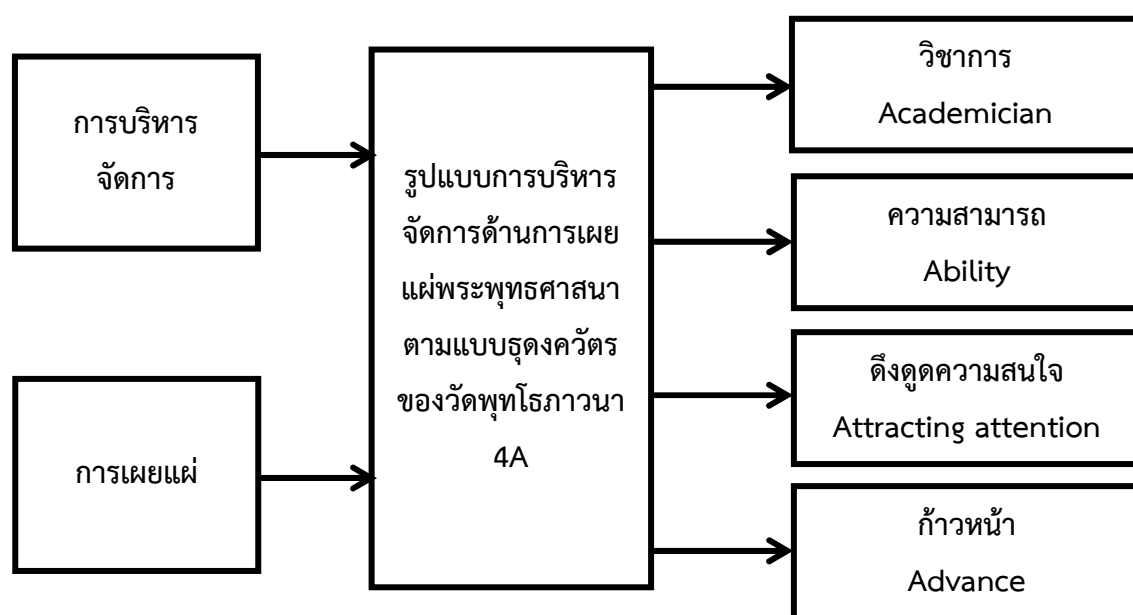
การบังคับบัญชา การสั่งให้ปฏิบัติตามแบบธุดังควัตรโดยใช้สื่อธรรมชาติดังกล่าวเป็นหลักการในการออกคำสั่งกำหนดและนำพาปฏิบัติเช่น การจำวัตรใต้ต้นไม้ การฉันทะเฉพาะภษณะเดียวเป็นต้นฯ

การประสานงาน ในการเผยแผ่ใช้ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องด้านเอกสารหรือเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแผ่โดยติดต่อผู้เชี่ยวชาญหรือหน่วยงานที่เฉพาะทางด้านนี้

การควบคุม การให้อยู่ในโซนธรรมชาติดังกล่าวและปฏิบัติภายใต้ธรรมชาติดังกล่าวโดยใช้สื่อธรรมชาติดังกล่าวเป็นหลักควบคุมไม่ให้ออกนอกกรอบแบบทางธุดังควัตร

๔.๗.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดังควัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยโดยการแสดงแผนภาพ ดังแผนภาพที่ ๔.๖.๒

แผนภาพที่ ๔.๖.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๖.๒ สรุปได้ว่า เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดังควัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” จากการสังเคราะห์ได้แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑. วิชาการ (Academician) หมายถึง บุคลากรต้องมีความรู้ทางวิชาการในด้านเกี่ยวกับชุดวงจรเพื่อขยายจากสิ่งที่ปฏิบัติและประสบการณ์ที่ผ่านมา มาสอนให้ชัดเจนและเข้าใจในด้านชุดวงจรเพื่อเพิ่มทักษะให้กับบุคลากรในการนำความรู้ไปอธิบายให้ผู้สนใจได้เข้าใจในหลักการปฏิบัติ เช่น ภาษาบาลีที่ใช้สมათาน การศึกษาพระไตรปิฎกอธิบายถึงที่มาและความสำคัญของชุดวงจรให้ชัดเจน การนำศาสตร์สมัยใหม่มาใช้ในการประกอบการสอนและการเผยแพร่

๒. ความสามารถ (Ability) หมายถึง ความสามารถในด้านต่างๆเกี่ยวกับข้อวัตรชุดวงจรในการนำไปปฏิบัติใช้ในแต่ละสถานการณ์บุคลากรต้องมีความสามารถมากกว่าการปฏิบัติชุดวงจรคือต้องมีความสามารถหลายด้านที่สามารถนำมาบริหารจัดการด้านการเผยแพร่ตามแบบชุดวงจรได้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในแต่ละสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการสอนปฏิบัติ เช่น การใช้เทคโนโลยีมาเป็นตัวขยายในการอธิบายความในการปฏิบัติ, ความสามารถในการเจรจา, สามารถนำพาผู้ปฏิบัติแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้

๓. ดึงดูดความสนใจ (Attracting attention) หมายถึงบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่ดึงดูดใจให้มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมตามแบบชุดวงจร ต้องมีความเรียบร้อยและพัฒนาตนให้เป็นต้นแบบที่ดี การเผยแพร่ต้องมีแรงดึงดูดให้มีความน่าสนใจ คั้นคว้าแล้วน้อมมาปฏิบัติตาม

๔. ก้าวหน้า (Advance) หมายถึง การเผยแพร่ให้มีความก้าวหน้าและการเผยแพร่แบบเชิงรุกผ่านทางสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เข้าถึงพระสงฆ์และประชาชนใหม่มีความรู้และความเข้าใจโดยที่ไม่ต้องรอให้พระสงฆ์หรือประชาชนเข้าวัด แต่ต้องเผยแพร่เชิงรุกผ่านทางเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือแอปพลิเคชันต่างๆพร้อมทั้งการพัฒนารูปแบบให้มีความทันสมัย ไม่ตกยุคหรือไม่ซ้ำซากจนเกินไปต้องพัฒนาตลอดเวลา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ

๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของพระสงฆ์และประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธี วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์และประชาชนในวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสนับสนุน แนวคิดที่เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทั้งนี้จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗ อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๓๐-๔๙ ปี จำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖ วุฒิการศึกษาสายสามัญ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๑ วุฒิการศึกษานักธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษานักธรรมอยู่ในระดับไม่มีวุฒิทางธรรม จำนวน ๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑ อาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพ อื่นๆ ที่ไม่มีระบุในแบบสอบถามจำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙

๒. ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๒.๑ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๓, S.D.=๐.๓๕๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ในด้านการเผยแผ่ อันดับสูงสุดที่สุด ($\bar{X}=๔.๓๕, S.D.= ๐.๓๙๐$) รองลงมาด้านการบริหารจัดการ ($\bar{X}=๔.๓๑, S.D.=๐.๓๗๐$)

๒.๒ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการบริหารจัดการ) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๑, S.D.=๐.๓๗๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการบริหารจัดการ) ด้านการบังคับบัญชา มีระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๖๓, S.D.=๐.๔๘๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าพระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบ

การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการวางแผนมีระดับมาก ($\bar{X}=4.35$, S.D.=0.445) ถัดมา ด้านการประสานงาน ($\bar{X}=4.24$, S.D.=0.509) ถัดมาด้านการจัดองค์กร ($\bar{X}=4.18$, S.D.=0.541) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านการควบคุม ($\bar{X}=4.07$, S.D.=0.484)

๒.๓ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.35$, S.D.=0.445) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ในข้อวัดมีการวางแผนในการรองรับผู้ปฏิบัติธรรม อยู่ในอันดับสูงที่สุด ($\bar{X}=4.35$, S.D.=0.634) รองลงมาในข้อที่วัดจัดทำปฏิทินและตารางเวลาในการปฏิบัติธรรม ($\bar{X}=4.35$, S.D.=0.625) ถัดมาในข้อที่วัดมีระเบียบข้อปฏิบัติต่างๆเกี่ยวกับธุดงค์วัตร ($\bar{X}=4.35$, S.D.=0.605) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือวัดมีโครงการหลักเกี่ยวกับการเผยแผ่ธุดงค์วัตร ($\bar{X}=4.34$, S.D.=0.573)

๒.๔ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.18$, S.D.=0.541) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดองค์กร ในข้อที่วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธุดงค์ อยู่ในอันดับสูงที่สุด ($\bar{X}=4.29$, S.D.=0.653) รองลงมาในข้อที่วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกรับผิดชอบอุปกรณ์ในการปฏิบัติ ($\bar{X}=4.24$, S.D.=0.686) ถัดมาในข้อที่วัดมีเจ้าหน้าที่คอยช่วยเหลือเฉพาะหน้าในขณะปฏิบัติธรรม ($\bar{X}=4.15$, S.D.=0.706) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือวัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกติดต่อ สอบถามและประชาสัมพันธ์ ($\bar{X}=4.02$, S.D.=0.780)

๒.๕ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบังคับบัญชา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.63$, S.D.=0.481) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆษาภรณ์ ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบังคับบัญชา ในข้อที่เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยมีการบริหารจัดการด้วยความสุภาพ

เรียบร้อย อยู่ในอันดับสูงที่สุด ($\bar{X}=๔.๖๘$, $S.D.=๐.๕๖๘$) รองลงมาในข้อที่เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วย
 อบรมหรือปฏิบัติได้ตามแบบธุดงค์วัตร ($\bar{X}=๔.๖๔$, $S.D.=๐.๕๓๘$) ถัดมาในข้อที่เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วย
 มีการความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ ($\bar{X}=๔.๖๓$, $S.D.=๐.๖๑๑$) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อย
 ที่สุดคือเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยสามารถแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้ ($\bar{X}=๔.๕๘$, $S.D.=๐.๖๒๘$)

๒.๖ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผย
 แผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
 นนทบุรี ด้านการประสานงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๔$, $S.D.=๐.๕๐๙$) เมื่อพิจารณา
 เป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่
 พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
 นนทบุรี ในข้อที่วัดมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรมตามหลักธุดงค์ ($\bar{X}=๔.๓๘$,
 $S.D.=๐.๖๗๔$) รองลงมาในข้อที่วัดมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในการปฏิบัติ
 ($\bar{X}=๔.๓๐$, $S.D.=๐.๖๔๖$) ถัดมาในข้อที่วัดมีการประสานงานเกี่ยวกับพระสังฆาธิการในการจัด
 โครงการ ($\bar{X}=๔.๒๑$, $S.D.=๐.๖๓๗$) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือวัดมีการประสานงานกับ
 โรงพยาบาลที่เกี่ยวข้องเมื่อเกิดอุบัติเหตุ ($\bar{X}=๔.๐๘$, $S.D.=๐.๗๓๑$)

๒.๗ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้าน
 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง
 จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๗$, $S.D.=๐.๔๘๔$) เมื่อ
 พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการ
 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัว
 ทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุมในข้อที่วัดมีการจัดแบ่งโซนพื้นที่อย่างเหมาะสมในการปฏิบัติ
 ธรรม อยู่ในอันดับสูงที่สุด ($\bar{X}=๔.๒๖$, $S.D.=๐.๖๒๓$) รองลงมาในข้อที่วัดมีการควบคุมการปฏิบัติ
 ธรรมระหว่างพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่ชัดเจน ($\bar{X}=๔.๒๖$, $S.D.=๐.๖๑๓$) ถัดมาในข้อที่วัดมีการป้องกัน
 อุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นได้เสมอในขณะปฏิบัติ ($\bar{X}=๔.๑๔$, $S.D.=๐.๖๘๑$) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อย
 ที่สุดคือวัดมีการควบคุมในการใช้สื่อเทคโนโลยีตลอดการปฏิบัติ ($\bar{X}=๔.๐๑$, $S.D.=๐.๗๑๙$)

๒.๘ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผย
 แผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
 นนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๕$, $S.D.=๐.๓๙๐$) เมื่อพิจารณาเป็น
 รายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒.๙ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผย
 แผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด

นนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ($\bar{X}=๔.๔๘$, S.D.=๐.๔๓๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ($\bar{X}=๔.๔๘$, S.D.=๐.๔๓๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ในข้อที่พระอาจารย์ผู้สอนมีประสบการณ์ในด้านธุดงค์วัตร อยู่ในอันดับสูงที่สุด ($\bar{X}=๔.๕๗$, S.D.=๐.๕๕๑) รองลงมาในข้อที่พระอาจารย์ผู้สอนมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติตามหลักธุดงค์วัตร ($\bar{X}=๔.๕๓$, S.D.=๐.๕๕๕) ถัดมาในข้อที่พระอาจารย์ผู้สอนมีวาจาสุภาพ ($\bar{X}=๔.๕๐$, S.D.=๐.๕๙๖) ถัดมาในข้อที่พระอาจารย์ผู้สอนสุภาพแต่งกายเรียบร้อย ($\bar{X}=๔.๔๒$, S.D.=๐.๖๒๘) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือพระอาจารย์สามารถปรึกษาได้ตลอดเวลา ($\bar{X}=๔.๓๕$, S.D.=๐.๖๖๑)

๒.๑๐ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) ด้านวิธีการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๑$, S.D.=๐.๔๕๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) ในข้อที่วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับการฉ้นเป็นเอกลักษณ์อยู่ในอันดับสูงที่สุด ($\bar{X}=๔.๔๓$, S.D.=๐.๖๐๒) รองลงมาในข้อที่วัดจัดให้มีการบรรยายปาฐกถาธรรม เกี่ยวกับธุดงค์วัตร ($\bar{X}=๔.๓๙$, S.D.=๐.๖๒๓) ถัดมาในข้อที่วัดมีการจัดสอบอารมณห์ให้ผู้ปฏิบัติธรรม ($\bar{X}=๔.๓๐$, S.D.=๐.๖๘๒) ถัดมาในข้อที่วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาผ้าครองหรือชุดเดินธุดงค์ ($\bar{X}=๔.๒๗$, S.D.=๐.๕๘๑) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยแบบจำกัด ($\bar{X}=๔.๑๗$, S.D.=๐.๖๘๒)

๒.๘ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อในการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๗$, S.D.=๐.๕๓๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า คณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ในข้อที่วัดมีธรรมชาติเป็นสื่อในการปฏิบัติธรรมตามหลักธุดงค์วัตร อยู่ในอันดับสูงที่สุด ($\bar{X}=๔.๕๓$, S.D.=๐.๕๖๕) รองลงมาในข้อที่วัดมีสื่อในการกำหนดอารมณห์อสุภะ ($\bar{X}=๔.๓๑$, S.D.=๐.๖๘๔) ถัดมาในข้อที่วัดจัดใช้เทียนและแผ่นดินทรงกลมเป็นสื่อในการกำหนดกสิณได้อย่าง

เหมาะสม ($\bar{X}=๔.๒๕$, S.D.=๐.๗๙๗) ถัดมาในข้อที่วัดใช้ลูกประคำเป็นเครื่องมือในการอบรม
กัมมัฏฐาน ($\bar{X}=๔.๒๐$, S.D.=๐.๘๔๔) และข้อที่มีอันดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือวัดใช้สื่อเทคโนโลยีที่
ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในการอบรมกัมมัฏฐาน ($\bar{X}=๔.๐๙$, S.D.=๐.๗๖๕)

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายดังนี้

**๕.๒.๑. ระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผย
แผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง
จังหวัดนนทบุรี จำแนกโดยภาพรวมและรายด้าน**

ด้านภาพรวม พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการ
ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบาง
บัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการบริหารจัดการ) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๑$,
S.D.=๐.๓๗๐) แสดงให้เห็นว่า ด้านการบริหารจัดการ ในด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้าน
ด้านการบังคับบัญชา ด้านการประสานงาน) ด้านการควบคุม พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็น
และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และประชาชน ที่มีต่อปัจจัยด้านการบริหารจัดการ โดยภาพรวม
อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ) ได้ศึกษาวิจัย
เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค ๒”
พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมาก^๑

ด้านการวางแผน พระสงฆ์และประชาชน เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผย
แผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๕$, S.D.=๐.๔๔๙) แสดงให้เห็นว่า
วัดพุทธโรภาวนา มีการวางแผนสำหรับรองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้ดี วัดมีการวางแผนในเรื่องของกฎระเบียบ
และข้อปฏิบัติต่างๆเกี่ยวกับธุดงค์วัตร วัดมีการทำปฏิทินและตารางเวลาในการปฏิบัติธรรมแสดงให้เห็น
เห็นถึงการวางแผนล่วงหน้าเพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งพระสงฆ์และประชาชนได้มีเวลาในการเตรียมตัว

^๑ พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ), “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค ๒”, *ปริญาพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*,
(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

โดยวัดมีโครงการหลักเกี่ยวกับชุดงศัตร์เป็นพื้นฐานหลักในการวางแผน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร)** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อ ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผลวิจัย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก^๒

ด้านการจัดองค์กร พระสงฆ์และประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบชุดงศัตร์ของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๘$, S.D.=๐.๕๔๑) แสดงให้เห็นว่า วัดพุทธโฆภาวนานั้น มีเจ้าหน้าที่แผนกให้ความรู้เกี่ยวกับการเดินชุดงศัตร์หรือการปฏิบัติตามแบบชุดงศัตร์ มีเจ้าหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติธรรมมีแผนกในการติดต่อสอบถามประชาสัมพันธ์และมีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือเมื่อเจอสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาไพบูลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล)** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา” ผลวิจัยพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณา รายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก^๓

ด้านการบังคับบัญชา พระสงฆ์และประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบชุดงศัตร์ของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการบังคับบัญชา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๖๓$, S.D.=๐.๔๘๑) แสดงให้เห็นว่า เจ้าอาวาสหรือผู้ช่วย มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในเรื่องของชุดงศัตร์มีการบริหารจัดการด้วยความสุภาพและเรียบร้อย สามารถอบรมและปฏิบัติได้ตามแบบชุดงศัตร์พร้อมทั้งยังสามารถช่วยเหลือผู้ปฏิบัติเฉพาะหน้าได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก^๔

^๒ พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^๓ พระมหาไพบูลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล), “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะใน พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๔ พระครูโพธิสิริรักษ์ (จันท โจนโท), “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.)

ด้านการประสานงาน พระสงฆ์และประชาชนเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการประสานงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.24$, S.D.=0.509) แสดงให้เห็นว่า วัดมีการติดต่อประสานสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์วัตรได้เป็นอย่างดี วัดมีการประสานเกี่ยวกับหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่เช่น เทศบาลเมืองบางคูรัด,อำเภอบางบัวทองเป็นต้น ในการใช้พื้นที่ในการปฏิบัติธรรมหรือประสานงานประชาสัมพันธ์ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ วัดมีการประสานงานเกี่ยวกับโรงพยาบาลหรือคลินิกใกล้เคียงเมื่อเกิดอุบัติเหตุซึ่งการประสานงานในด้านต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหากังวาล ธีรธมโม ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมาก^๕

ด้านการควบคุม พระสงฆ์และประชาชน เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการควบคุม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.17$, S.D.=0.484) แสดงให้เห็นว่า วัดมีการจัดแบ่งโซนพื้นที่อย่างเหมาะสมในการปฏิบัติธรรมให้กับผู้ปฏิบัติธรรมทั้งพระสงฆ์และประชาชน และควบคุมการปฏิบัติธรรมระหว่างพระสงฆ์ละประชาชนอย่างชัดเจน วัดมีการป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นได้เสมอในขณะที่ปฏิบัติได้เป็นอย่างดี และวัดมีการควบคุมการใช้สื่อเทคโนโลยี ตลอดจนการปฏิบัติเพื่อให้ผู้ปฏิบัตินั้นได้ปฏิบัติอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดวรวิญญู อคควชิโร “การพัฒนากิจการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก^๖

ด้านภาพรวม คณะสงฆ์มีความคิดเห็นต่อและระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.35$, S.D.=0.380) แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัด

^๕ พระมหากังวาล ธีรธมโม, “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^๖ พระปลัดวรวิญญู อคควชิโร, “การพัฒนากิจการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

บุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ ด้านวิธีการเผยแผ่ ด้านสื่อในการเผยแผ่ จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นและระดับความคิดเห็นของคณะสงฆ์ที่มีต่อปัจจัยรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บัญญัติ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”** พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมาก^๗

ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ พบว่า พระสงฆ์และประชาชน เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ($\bar{X}=๔.๔๘$, $S.D.=๐.๔๓๗$) แสดงให้เห็นว่าวัดพุทธโรภาวนานั้นมีพระอาจารย์ผู้สอนที่ความเชี่ยวชาญในด้านธุดงค์วัตรและอบรมด้วยความสุภาพเรียบร้อยสามารถปรึกษาได้ตลอดเวลา และพระอาจารย์ผู้สอนยึดหลักการสอนให้อยู่ในกรอบแบบธุดงค์วัตร มีวาจาในการสนทนาที่สุภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี), “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน”** ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก^๘

ด้านวิธีการเผยแผ่ พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี (ด้านการเผยแผ่) ด้านวิธีการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๓๑$, $S.D.=๐.๔๕๙$) แสดงให้เห็นว่า วัดมีการจัดบรรยายปาฐกถาธรรม หรือการบรรยายธรรมเกี่ยวกับธุดงค์วัตรและปฏิบัติธรรมแสดงธรรมเป็นเอกลักษณ์โดยอยู่ในกรอบแบบธุดงค์วัตร เช่นการฉันในบาตรเป็นวัตร บิณฑบาตไปตามแฉับเป็นวัตรมีการปฏิบัติธรรมในรูปแบบธุดงค์วัตร เป็นวิธีการเผยแผ่ในกรอบแบบธุดงค์วัตร เมื่อมีการปฏิบัติธรรมที่ไม่สบายใจ วัดก็ยังมี การจัดสอบอารมณ์ปรับอารมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บัญญัติ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรใน**

^๗ บัญญัติ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๘ พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี), “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า คณะสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก^๙

ด้านสื่อในการเผยแพร่ พบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อในการเผยแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๗$, $S.D.=๐.๕๓๕$) แสดงให้เห็นว่า วัดพุทธโธภาวนานั้น มีการใช้สื่อธรรมชาติเช่นป่า ต้นไม้ในการอบรมผู้ปฏิบัติธรรมและเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร และยังใช้อุปกรณ์ในการพัฒนาผู้ปฏิบัติ และเผยแพร่พระพุทธศาสนาเช่น ลูกประคำ เทียน หรือการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาผู้ปฏิบัติธรรมให้เข้าใจได้ยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณโร (ปิยวารกุล) กล่าวถึง การเผยแพร่พระพุทธศาสนาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล” ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า คณะสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก^{๑๐}

๕.๒.๒. ผลการเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จำแนกโดยตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑. พระสงฆ์และประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า เพศของผู้ตอบแบบสอบถามต่างกันไม่มีผลที่แตกต่างในการแสดงความคิดเห็นในรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รตนญาโณ) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาปฏิบัติในการถือธุดงค์ของพระ

^๙ บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๐} พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณโร (ปิยวารกุล), “ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

มหากัสสปเถระ” ผลการวิจัยพบว่า เพศต่างกัน มีผลให้เกิดความคิดเห็น โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน^{๑๑}

๒. พระสงฆ์และประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบชฎงควัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า อายุของผู้ตอบแบบสอบถามมีต่างกัน ย่อมมีผลที่ไม่แตกต่างกันในการแสดงความคิดเห็นในรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบชฎงควัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศิลา ปรณาปิติ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวเคราะห์อาร์ญญฤตุงคี่ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเรวตเถระ”** จากผลการวิจัยพบว่า มีผลให้เกิดความคิดเห็น โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ^{๑๒}

๓. พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบชฎงควัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้แสดงให้เห็นว่า วุฒิการศึกษาสามัญต่างกันของผู้ตอบแบบสอบถามมีแตกต่างกัน แต่ไม่มีผลที่แตกต่างกัน ในการแสดงความคิดเห็นในรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบชฎงควัตรของวัดพุทธโฆภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปลัดชโล เตชพล (เป็นวิเศษ) กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท)”** ผลการวิจัยพบว่า วุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน^{๑๓}

^{๑๑} พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รัตนญาโณ), “ศึกษาปฏิบัติในการถือชฎงควัตรของพระมหากัสสปเถระ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗).

^{๑๒} ศิลา ปรณาปิติ, “การศึกษาวเคราะห์อาร์ญญฤตุงคี่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเรวตเถระ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๓} พระครูปลัดชโล เตชพล (เป็นวิเศษ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๔. พระสงฆ์และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า วุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกันของผู้ตอบแบบสอบถามมีหลายระดับก็จริง แต่มีผลที่ไม่แตกต่างกันในการแสดงความคิดเห็นในรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระพิชญ์ วฑฒนธมโม (พุทธพัฒนานนท์)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการเผยแผ่ธรรมของ ว. วชิรเมธี (พระมหาภูมิจัย)” ผลการวิจัยพบว่า วุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกันมีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน^{๑๔}

๕. พระสงฆ์และประชาชนที่มีอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า อาชีพ ต่างกันของผู้ตอบแบบสอบถามแตกต่างกัน แต่ในการแสดงความคิดเห็นในรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาไพฑูลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล)** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า อาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน^{๑๕}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ” ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบธุดงค์วัตรผ่านทางแอปพลิเคชันสมัยใหม่ เพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนได้เข้าถึงการปฏิบัติแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนามากยิ่งขึ้น

^{๑๔} พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารกุล), “ศึกษาดูงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^{๑๕} พระมหาไพฑูลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล), “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๒. ให้มีเด็กและเยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรมแบบธุดงค์ควัตรมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่นให้โรงเรียนแต่ละโรงเรียนพาเด็กและเยาวชนมาปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์ควัตรมากยิ่งขึ้นในวันหยุดหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓. สร้างรูปแบบการเผยแพร่ด้วยหลักการทางวิชาการประกอบด้วยและประยุกต์ให้เข้ากับหลักธุดงค์ควัตรผ่านทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจกับประชาชน

๔. ตีพิมพ์ประกาศประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนเข้าถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์ควัตรก่อให้เกิดผลดีอย่างไรเมื่อได้ปฏิบัติธรรมแบบธุดงค์ควัตร

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ให้มีการปฏิบัติภาคสนามโดยเรียนรู้จากสถานการณ์จริงเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจในหลักธุดงค์ควัตรมากยิ่งขึ้น

๒. เสริมทักษะด้านความรู้ความเข้าใจในเชิงรุก ปฏิบัติแบบธุดงค์ควัตรให้กับชุมชนและเยาวชนรวมถึงผู้ที่สนใจให้เข้าใจถึงหลักการปฏิบัติตามแบบธุดงค์ควัตร

๓. ให้มีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยีแอปพลิเคชัน สร้างเพจหรือเว็บไซต์ที่สามารถแนะนำบอกกล่าวและเข้าถึงการปฏิบัติธรรมตามแบบธุดงค์ควัตรได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ทำในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเฉพาะพระสงฆ์และประชาชนที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมภายใน วัดพุทธโฆษาภวัน ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เท่านั้น ยังไม่มีการกระจายทั่วทั้งประเทศ ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยในที่อื่น เพื่อมีรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์ควัตรทั่วทุกจังหวัด และนำผลการวิเคราะห์วิจัยข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน เพื่อจะได้ผลการศึกษาพัฒนาเป็นกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๒. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ทำเฉพาะด้านการเผยแพร่ของวัดพุทธโฆษาภวัน ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรีเท่านั้น ยังไม่มีพัฒนาให้ครบและตรงกับกิจการการบริหารคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยในด้านอื่น เพื่อมีรูปแบบการบริหารจัดการด้านต่างๆตามแบบธุดงค์ควัตรทั่วทุกข้อ และนำผลการวิเคราะห์วิจัยข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน เพื่อจะได้ผลการศึกษาพัฒนาเป็นกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ปี ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

กิตติมา ปรีดีติติก. ทฤษฎีการบริหารองค์กร. กรุงเทพมหานคร : ธนะการพิมพ์, ๒๕๓๙.

แก้ว ชิตตะขบ. ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเซียง. อนุพุทธประวัติ ๘๐ องค์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๕๑.

จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี และ นภาเดช กาญจนะ. พระป่า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

ธีระรัตน์ กิจจาร์ักษ์. เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา. เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ด้าน สุทธาการพิมพ์,

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). คำวัด ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๕.

_____. ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๙.

_____. พุทธวิธีในการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑ .
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.
- _____. **พุทธวิธีการสอน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. หน้า ๔๖ – ๔๘. ดูเพิ่มเติมใน **จำนงค์ทอง ประเสริฐ. แผนการกู้ยืมของเจ้าชายสิทธัตถะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๗.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระพุทฺธโชสเถระ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). **วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, พ.ศ. ๒๕๕๔.
- พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ. **ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการเชิงพุทธ**. พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- พระมหาบุญเลิศ ฐานทินโนและคณะ. **อริยวินัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๗.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **การบริหารวัด**. นครปฐม : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖.
- พระราชญาณวิสิฐ และคณะ. **คู่มือการศึกษาสัมมาปฏิบัติไตรสิกขา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นครปฐม : บริษัท เพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุป จำกัด, ๒๕๕๒.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระราชวรมุนีและคณะ. **วิมุตติมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัท เคสดีไทย จำกัด, ๒๕๔๑.
- ภควัด โกวิทวัฒนพงษ์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรคสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๘
- พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พสุ เดชะรินทร์.ผศ. ดร. **ประมวลจากกลยุทธ์สู่การปฏิบัติด้วย Balanced Scorecard และ Key Performance Indicators.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. **คู่มืออบรมนักเทศน์.** ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **แนวคิดและความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒.

สมเด็จพระพรยาจารย์ดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรมพระชินกาลมาลินี (ช่วง วรปัญญา), **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒.**

สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัลสนิทวงศ์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สุปรีชา กมลาคัน. พลอากาศโท. หม่อมหลวง. **กลยุทธ์การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕.

สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา.** ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย:

บัญญัติชยาทร นาคมุลินทร์. “วิเคราะห์การบริหารองค์การในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสสี). “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูปลัดชโล เตชพล (ปิ่นวิเศษ). “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูโพธิสิริรักษ์ (จันท โจนโท). “การบริหารจัดการวัดตามหลักสาราณียธรรม ๖ ของพระสังฆาธิการ อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รตนญาโณ). “ศึกษาปฏิบัติในการถือธุดงค์ของพระมหากัสสปเถระ”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร). “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง

พุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารกุล). “ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ). “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค ๒”. ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการ

จัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระปลัดวรญาณ ออคควชิโร. “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระพิชณ วฑฒนธมโม (พุทธพัฒนานนท์). “รูปแบบและกระบวนการเผยแพรธรรมของ ว. วชิรเมธี

(พระมหาภูติชัย)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหากังवाल ธีรธมโม. “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาไพบุลย์ วิบุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล). “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะใน พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระเมธาวิ อภัสสโร (ฉัตรวิไล). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์จุดดั่งควัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระลิขิต ทินนปถโญ (เมืองจันทร์). “การวิเคราะห์รูปแบบการใช้จีวรที่เกี่ยวเนื่องการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ศิลา วรรณปิติ. “การศึกษาวิเคราะห์อรรถกถาในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเวตเถระ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระญาณกร ปุณณโก (ประดาร์รัช). บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดมเหยงคณ์ ตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

(๓) เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักงานทะเบียนรายชื่อผู้ปฏิบัติธรรมวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ประจำปี ๒๕๖๓. (อัดสำเนา)

(๔) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ :

สัมภาษณ์ พระอุดมสิทธินายก ผศ.ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

_____ พระโสภณนทสาร, เจ้าคณะอำเภอบางบัวทอง เจ้าอาวาสวัดบางไผ่พระอารามหลวง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____ พระครูประโชติจันทสิริ, เจ้าคณะตำบลบางรักใหญ่เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดลำโพ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี , ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.
- _____ พระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก, เจ้าอาวาสวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.
- _____ นายวิทยา ชพานนท์ นายอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.
- _____ นางสาวกัญญากร ไช้สง, ปลัดเทศบาลเมืองบางคูรัด ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.
- _____ นางปาลิณีย์ ปันณเรื่องพงศ์, ผู้อุปัฏฐากวัดและผู้ปฏิบัติธรรม, วัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.
- _____ นางพวงทิพย์ มิ่งโสดา, ผู้อุปัฏฐากวัดและผู้ปฏิบัติธรรม, วัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I)Books:

- Bartz, A.E. **Basic Statistical Concepts**. 4th ed.. New Jersey: Preentice-Hall. 1999.
- Lee J. Cronbach. **Essentials of Psychological Testing**. 4th ed.. New York: Harper & Row, 1971.
- Price, Alan, **Human Resourec Management In a Business Context**, 2nd edition, London: Thomson Learning, 2004,

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัย โทร/แฟกซ์ ๐๕๕-๒๕๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ สว ๘๐๐๕๒/ว ๐๓๒๘ วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

ด้วย พระเอกภี ณาธา ณาณวโร นามสกุล แก้ววงษ์คำ รหัสประจำตัวนิสิต ๒๓๐๑๒๐๘๒๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการบริหารจัดการด้านการดูแลพระพุทธศาสนาสถาบันแบบอุดมศรัทธาของวัดพุทธโลกาวนา ตำบลบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแนบนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออัญมณจากคุณในกามแล้ก็เพื่อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระอุดมภิทธิบาท, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

สขกจ.แห่ง

พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร
พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

ผู้ประสานงาน : พระเอกภี ณาณวโร

โทรศัพท์ : ๐๕๕-๐๕๕๘๒๐๔

ภาคผนวก ข

ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
(Try-out)

ที่ ๑๖ woodtv ๐๘๖

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
อาคารเรียนรวม ใต้ถุน ชั้น 5 โทร 0 506
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลบัวใหญ่ อำเภอบัวใหญ่
จังหวัดนครราชสีมา 33170
โทร. 053 - 248 - 000 ต่อ 0202, 0203
Fax : 053 - 248 - 050 ต่อ 0203
Website : gsu.nmu.ac.th
E-mail : gsu@nmu.ac.th

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน พระครูสังฆรักษ์กิจจา สิริจนโท เจ้าอาวาสวัดสามพราน ตำบลสามพราน อำเภอสามพราน
จังหวัดนครปฐม
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือซีดีโปรแกรมเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเอกภวิ ญาณวโร นายเอกวิ นามสกุล แก้ววงษ์คำ รหัสประจำตัวนิสิต ๒๕๖๑๒๐๕๒๓๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญหนองจอกนครราชสีมา
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบذجทศวรรษของ
วัดพุทธโฆษาารมา ตำบลบางสุริย อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุและอุบาสกอุบาสิกาในวัดของท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้มีนิตทำนินทานเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ
เที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญหนองจอกนครราชสีมา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอแสดงความนับถือ
พระครูสังฆรักษ์กิจจา สิริจนโท
๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระดุษณีธนาชก, มส.ตร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระเอกภวิ ญาณวโร
โทรศัพท์ : ๐๙๐๙๐๖๕๖๓๖

ภาคผนวก ง

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Alpha)

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

- a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's

Alpha	N of Items
.924	40

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
เพศ	165.30	190.148	.329	.923
อายุ	164.53	183.292	.261	.928
วุฒิการศึกษาสามัญ	165.37	200.516	-.293	.930
วุฒิการศึกษาพาณิชยกรรม	163.60	182.731	.424	.923
อาชีพ	164.37	199.413	-.172	.936
A1	162.53	180.395	.706	.919
A2	162.53	184.326	.589	.921
A3	162.53	181.982	.622	.920
A4	162.67	180.575	.633	.920

Dr. Jiraporn
 ผอ.ศูนย์วิจัยและพัฒนา, มจร.

B1	162.63	184.654	.589	.921
B2	162.70	187.252	.403	.922
B3	162.57	183.978	.562	.921
B4	162.60	184.586	.545	.921
C1	162.43	185.702	.503	.922
C2	162.37	182.930	.755	.920
C3	162.40	184.110	.602	.921
C4	162.43	183.771	.685	.920
D1	162.53	185.568	.570	.921
D2	162.47	183.223	.721	.920
D3	162.63	184.309	.513	.921
D4	162.63	184.792	.580	.921
E1	162.60	186.593	.461	.922
E2	162.67	187.816	.452	.922
E3	162.53	184.851	.671	.920
E4	162.37	185.275	.596	.921
F1	162.40	184.214	.727	.920
F2	162.57	183.220	.605	.920
F3	162.40	187.972	.412	.922
F4	162.57	186.185	.439	.922
F5	162.60	182.317	.572	.921
G1	162.40	185.145	.598	.921
G2	162.43	182.392	.703	.920
G3	162.53	182.120	.663	.920
G4	162.50	185.224	.590	.921
G5	162.33	190.259	.268	.924
H1	162.60	187.145	.478	.922
H2	162.60	186.041	.552	.921
H3	162.63	185.068	.563	.921
H4	162.47	184.464	.639	.920

 พงษ์ศักดิ์ วัฒนศิริ, ๒๕.๕๕

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ที่ ๒๖ ๕๐๐๕.๒/ ๑ ๑๒๗

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
อาคารเรียนรวม โถงที่ ๕ ชั้น ๕ มีถ. ๕ 504
เลขที่ ๗๖ หมู่ ๕ ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา ๓๑๑๐๐
โทร. ๐๓๖ - ๒๑๕ - ๐๐๑ ต่อ ๕๒๐๒, ๕๒๐๓
Fax : ๐๓๖ - ๒๑๕ - ๐๐๐ ต่อ ๕๒๐๓
Website : rpsu.mcu.ac.th
Email : rpsu@mcu.ac.th

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นักศึกษาที่จบเพื่อการศึกษา
เรียน พระครูธีรธวัชบุญญมิตต์ ยลโต เจ้าอาวาสวัดพุทธโฆษาาราม ตำบลบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง
จังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเอกภวิ ลาชา ฉายาโมโห ปานสกฺล เกษมรังษีคำ รหัสประจำตัวนิสิต ๒๓๐๑๒๐๕๓๒๖
นิสิตหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบ
คุณศรัทธาของวัดพุทธโฆษาาราม ตำบลบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาระดับปริญญาโท

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้นำเป็นข้อมูลเก็บข้อมูลจากพระภิกษุและอุบาสกศึกษาในวัดของ
ท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นักศึกษามีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะประกอบโดยคณะวิชาการต่อไป หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือเป็นอย่างอื่นว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(พระคุณสีหอนิบาล, เม.ศ.๕๖.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระคุณสีหอนิบาล
๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ผู้ประสานงาน : พระเอกภวิ ฉายาโมโห
โทรศัพท์ : ๐๙๕-๐๘๖๖๕๐๕

ภาคผนวก ฉ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตร
ของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง :

๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”

๒. แบบสอบถามมีทั้งหมด ๔ ตอน

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการบริหารจัดการ

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการเผยแผ่

ตอนที่ ๔ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”

๓. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น ซึ่งจะไม่มีการเผยแพร่ต่อผู้ตอบแบบสอบถามหรือหน่วยงานของท่าน และจะไม่มีการเปิดเผยข้อมูลเป็นรายบุคคลแต่อย่างใด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอเจริญพรขอบคุณทุกท่าน ที่ได้ตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง และตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด จึงขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

พระเอกกวี ญาณวโร
นิติตปริญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๖๔

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน [ ] หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

๑. เพศ [ ] ชาย [ ] หญิง
๒. อายุ [ ] ๒๐-๒๙ ปี [ ] ๓๐-๔๙ ปี
[ ] ๕๐-๕๙ ปี [ ] ๖๐ ปี ขึ้นไป
๓. วุฒิการศึกษาสายสามัญ [ ] ต่ำกว่าปริญญาตรี [ ] ปริญญาตรี
[ ] สูงกว่าปริญญาตรี
๓. วุฒิการศึกษานักธรรม [ ] นักธรรมตรี / ธรรมศึกษาตรี [ ] นักธรรมโท / ธรรมศึกษาโท
[ ] นักธรรมเอก / ธรรมศึกษาเอก [ ] ไม่มีวุฒิทางธรรม
๔. อาชีพ [ ] นักบวช [ ] เกษตรกรรม
[ ] ข้าราชการ [ ] พนักงานลูกจ้าง
[ ] อื่น ๆ (ระบุ).....

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับ“รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโรภาวณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการบริหารจัดการ

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่กำหนดให้ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด
- ๔ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับมาก
- ๓ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับปานกลาง
- ๒ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับน้อย
- ๑ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับน้อยที่สุด

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโรภาวณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ด้านการวางแผน					
๑. วัดจัดทำปฏิทินและตารางเวลาในการปฏิบัติธรรม					
๒. วัดมีระเบียบข้อปฏิบัติต่างๆเกี่ยวกับรุดงควัตร					
๓. วัดมีการวางแผนในการรองรับผู้ปฏิบัติธรรม					
๔. วัดมีโครงการหลักเกี่ยวกับการเผยแผ่รุดงควัตร					
๒. ด้านการจัดองค์กร					
๑. วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกรับผิดชอบอุปกรณ์ในการปฏิบัติ					
๒. วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกให้ความรู้เกี่ยวกับหลักรุดงควัตร					
๓. วัดมีเจ้าหน้าที่ในแผนกติดต่อ สอบถามและประชาสัมพันธ์					

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโธ ภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มาก ที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปาน กลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อย ที่สุด (๑)
๔ .วัดมีเจ้าหน้าที่คอยช่วยเหลือเฉพาะหน้าในขณะที่ ปฏิบัติธรรม					
๓. ด้านการบังคับบัญชา					
๑. เจ้าอาวาส หรือ ผู้ช่วยมีการบริหารจัดการด้วย ความสุภาพ เรียบร้อย					

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโธ ภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มาก ที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปาน กลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อย ที่สุด (๑)
๒เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยมีการความเชี่ยวชาญ และ . ประสบการณ์					
๓. เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยสามารถแก้ไขสถานการณ์ เฉพาะหน้าได้					
๔. เจ้าอาวาส หรือผู้ช่วย อบรมหรือปฏิบัติได้ตามแบบ รุดงควัตร					
๔. ด้านการประสานงาน					
๑. วัดมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการปฏิบัติ ธรรมตามหลักรุดงค					
๒. วัดมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ในการปฏิบัติ					
๓วัดมีการประสานงานเกี่ยวกับพระสังฆาธิการในการ . จัดโครงการ					

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโธ ภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มาก ที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปาน กลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อย ที่สุด (๑)
๔. วัดมีการประสานงานกับโรงพยาบาลที่เกี่ยวข้องเมื่อ . เกิดอุบัติเหตุ					
๕. ด้านการควบคุม					
๑ .วัดมีการจัดแบ่งโซนพื้นที่อย่างเหมาะสมในการ ปฏิบัติธรรม					
๒.วัดมีการป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นได้เสมอในขณะ . ปฏิบัติ					
๓.วัดมีการควบคุมในการใช้สื่อเทคโนโลยีตลอดการ . ปฏิบัติ					
๔.วัดมีการควบคุมการปฏิบัติธรรมระหว่างพระภิกษุ . และคฤหัสถ์ที่ชัดเจน					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับ “รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ด้านการเผยแผ่

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่กำหนดให้ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕   คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด
- ๔   คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับมาก
- ๓   คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับปานกลาง
- ๒   คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับน้อย
- ๑   คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับน้อยที่สุด

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธ ภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มาก ที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปาน กลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อย ที่สุด (๑)
๑. ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่					
๑. พระอาจารย์ผู้สอนมีประสบการณ์ในด้านธุดงค์วัตร .					
๒. พระอาจารย์ผู้สอนมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติ . ตามหลักธุดงค์วัตร					
๓. พระอาจารย์ผู้สอนมีวาจาสุภาพ .					
๔. พระอาจารย์ผู้สอนสุภาพแต่งกายเรียบร้อย .					
๕. พระอาจารย์สามารถปรึกษาได้ตลอดเวลา					
๒. ด้านวิธีการเผยแผ่					
๑. ปาฐกถาธรรม เกี่ยวกับ/วัดจัดให้มีการบรรยาย . ธุดงค์วัตร					
๒. วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับการฉันเป็นเอกลักษณ์ .					
๓. วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยแบบจำกัด .					
๔. วัดนำปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาผ้าครองหรือชุดเดิน ธุดงค์					
๕. วัดมีการจัดสอบอารมณ์ให้ผู้ปฏิบัติธรรม .					

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโธ ภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๓. ด้านสื่อในการเผยแผ่					
๑.วัดมีธรรมชาติเป็นสื่อในการปฏิบัติธรรมตามหลัก . รุดงควัตร					
๒.วัดใช้ลูกประจำเป็นเครื่องมือในการอบรม . กัมมัฏฐาน					
๓. วัดจัดใช้เทียนและแผ่นดินทรงกลมเป็นสื่อในการ กำหนดคติได้อย่างเหมาะสม					
๔.วัดมีสื่อในการกำหนดอารมณ์สุภา .					
๕.วัดใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ในการ . อบรมกัมมัฏฐาน					

ตอนที่ ๔ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมใน
ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ตามแบบรุดงควัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี”

๑. เกี่ยวกับด้านการวางแผน

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๒. เกี่ยวกับด้านการจัดองค์กร

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๓. เกี่ยวกับด้านผู้บังคับบัญชา

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๔. เกี่ยวกับด้านการประสานงาน

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๕. เกี่ยวกับด้านการควบคุม

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
๖. เกี่ยวกับบุคลากรในการเผยแพร่

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๗. เกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๘. เกี่ยวกับสื่อในการเผยแพร่

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่สละเวลาตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

ภาคผนวก ฅ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของ
วัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ถูกสัมภาษณ์.....พระรชช/อายุ.....

วุฒิทางการศึกษานักธรรม.....

วุฒิทางการศึกษาเปรียญธรรม.....

วุฒิทางการศึกษาสามัญ.....

ผู้สัมภาษณ์.....วันที่สัมภาษณ์.....

สถานที่.....

ตอนที่ ๒ แนวทางในการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของตามแบบธุดงค์วัตร
ของวัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

๑. ท่านคิดว่า วัดมีการดำเนินการในการบริหารจัดการด้านการวางแผน การจัดองค์กร การบังคับ
บัญชา การประสานงาน การควบคุม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๒. ท่านคิดว่า วัดมีการดำเนินการในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่กำหนด ๓ ด้านคือ ด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ ด้านวิธีการเผยแผ่ ด้านสื่อในการเผยแผ่ ตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง?

.....
.....
.....

๓. ท่านคิดว่า วัดมีปัญหาและอุปสรรค ในการบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๔. ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก ญ
รูปภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก

สัมภาษณ์พระอุดมสิทธินายก ผศ.ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ พระครูประโชติจันทสิริ, เจ้าคณะตำบลบางรักใหญ่เขต ๑ เจ้าอาวาส
วัดลำโพ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี , ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ พระโสภณนทสาร, เจ้าคณะอำเภอบางบัวทอง เจ้าอาวาสวัดบางไผ่
พระอารามหลวง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์บุญมี ยติโก, เจ้าอาวาสวัดพุทธโรภาวนา
ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายวิทยา ชพานนท์
นายอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นางสาว กัญญากร ไช่สง, ปลัดเทศบาลเมืองบางคูรัด
ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นาง ปาณิณี ปั่นณเรืองพงศ์ และ นาง พวงทิพย์ มิ่งโสภา
ผู้อุปัฏฐากวัดและผู้ปฏิบัติธรรม
วัดพุทธโรภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา นามสกุล	:	พระเอกกวี ญาณวโร (แก่นวงษ์คำ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	:	วันอังคาร ที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔
สถานที่เกิด	:	๘๔/๕๖ ม.เอเชียโฮมทาวท์ ๒ ตำบล ไทรน้อย อำเภอ ไทรน้อย จังหวัด นนทบุรี
การศึกษา	:	ประถมศึกษา ร.ร.วัดบางโพโสมवास
มัธยมศึกษา	:	มัธยมศึกษา กศน.ไทรน้อย
อุดมศึกษา	:	จบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบล ลำไทร อำเภอลำไทรน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ปริญญาตรี	:	คณะพุทธศาสตร์ วิชาพระพุทธศาสนา เกียรตินิยมอันดับ ๒
อุปสมบท	:	๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
สังกัด	:	วัดลำโพ ตำบล ลำโพ อำเภอ บางบัวทอง จังหวัด นนทบุรี
ตำแหน่งหน้าที่	:	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดพุทธโฆษาณา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
มือถือ	:	๐๙๑-๐๔๑-๓๔๐๔
LINE ID	:	eakawee
FACEBOOK	:	พระเอ เอกกวี ญาณวโร